

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**CUMHURİYETÇİ GÜVEN PARTİSİ VE ATATÜRK YORUMU
ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (1967-1979)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAYAHAN KAYA

Tez Danışmanı

PROF. DR. ERHAN GÜMÜŞ

ÇANAKKALE – 2023

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**CUMHURİYETÇİ GÜVEN PARTİSİ VE ATATÜRK YORUMU ÜZERİNE BİR
DEĞERLENDİRME (1967-1979)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAYAHAN KAYA

Tez Danışmanı
PROF. DR. ERHAN GÜMÜŞ

ÇANAKKALE – 2023

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

İmza

Kayahan KAYA

31/08/2023

TEŞEKKÜR

Tezin gerçekleŐtirilmesinde, çalıŐmam boyunca benden bir an olsun yardımlarını esirgemeyen saygı değer danışman hocam Prof. Dr. Erhan GÜMÜŞ'e teŐekkürü bir borç bilirim.

Kayahan KAYA
anakkale, Ağustos 2023

ÖZET

CUMHURİYETÇİ GÜVEN PARTİSİ VE ATATÜRK YORUMU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (1967-1979)

Kayahan KAYA

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Erhan GÜMÜŞ

31/08/2023, 109

Siyasi partilerin geleneksel amacı iktidara gelmektir. Buna yönelik zaman içinde değişebilen politika ve strateji geliştirirler. Bir başka partiden önemli bir kopuş sonucu kurulan Güven Partisi ise günlük siyasi kaygılardan uzak değiştirilemez Atatürkçü bir politika izleyeceğini ilan etmiştir. Bu çalışmanın konusu Güven Partisi'nin siyasi serüveni ve Atatürk üzerine yaptıkları değerlendirmelerdir. Çalışma konusu dönem meclisin çok parçalı olduğu ve askerın siyaset üzerinde baskı kurduğu bir dönemdir. Bu sebeple çalışma 1960 darbesi ve Türk siyasetine etkisiyle başlayarak Güven ismiyle kurulan partinin, Milli Güven Partisi ve Cumhuriyetçi Güven Partisi olarak sürdürdüğü siyasi yaşamın incelenmesiyle devam etmiştir. Daha sonra partinin Atatürkçülük anlayışı analiz edilmiş ve daha iyi anlaşılması için Cumhuriyet Halk Partisi'nin Atatürkçü düşüncesiyle karşılaştırılmıştır. Çalışma sırasında partinin kuruluşunda belirttiğinin aksine oyunu arttırmak için birçok siyasi hamleye giriştiği görülmüştür. Parti, askeri müdahaleleri desteklemiş ve daha önce eleştirdiği birçok partinin hükümetinde koalisyon ortağı olarak yer almıştır. Yapılan hamleler sonrası partinin yer yer kendi söylemleriyle çeliştiği görülmüş ve partiye olan halk desteği sürekli olarak azalmıştır. Parti, Feyzioğlu liderliğinde şahıs partisi görünümüne bürünerek dağılma sürecine girmiş ve 12 Eylül darbesiyle birlikte kapatılmıştır.

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılarak kitap, makale, bildiri ve gazete arşivleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Politika, Ortanın Solu, Atatürkçülük, Muhtıra, Koalisyon

ABSTRACT

AN EVALUATION OF THE REPUBLICAN RELIANCE PARTY AND ATATURK'S INTERPRETATION (1967-1979)

Kayahan KAYA

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Political Science and Public Administration Master's Thesis

Advisor: Prof. Dr. Erhan GÜMÜŞ

31/08/2023, 109

The traditional aim of political parties is to come to power. They develop policies and strategies to come to power. The Reliance Party was founded by those who resigned from another party. He declared that he would follow unchangeable Kemalist policies. The subject of this study is the political adventure of the Reliance Party and their evaluations on Atatürk. In the analyzed period, the parliament has a fragmented structure. The military puts pressure on politics. The study started with the 1960 coup and its effect on politics. Later, the political life of the Reliance Party was examined. The party's understanding of Kemalism was analyzed. For a better understanding, it has been compared with the Kemalist understanding of the Republican People's Party. Contrary to what he said, the party developed political policies. The party supported military interventions. Moreover, The Reliance Party also cooperated with the parties he criticized. Popular support has waned because of party policies. The party has contradicted itself. The party turned into leader Feyzioğlu's party. It was closed with the military coup of 12 September.

In the study, using the qualitative research method, the archives of books, articles, papers and newspapers were examined.

Keywords: Politics, Central Left, Kemalism, Memorandum, Coalition

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK BEYAN.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
SİMGELER ve KISALTMALAR.....	ix
TABLolar DİZİNİ.....	x
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	
İKİNCİ BÖLÜM	3
27 MAYIS DARBESİ VE TÜRK SİYASETİ	
2.1. Demokrat Parti İktidarı.....	3
2.1.1. Otoriter Görünüm ve Basına Sansür.....	4
2.1.2. Demokrat Parti ve Ekonomi.....	6
2.1.3. Demokrat Parti ve Ordu İlişkileri.....	7
2.2. 27 Mayıs 1960 Darbesi	10
2.3. Cumhuriyet Halk Partisi ve Adalet Partisi Koalisyon Hükümeti.....	12
2.3.1. Cumhuriyet Halk Partisi.....	12
2.3.2. Adalet Partisi.....	14
2.3.3. İlk Koalisyon Hükümeti.....	14
2.4. Cumhuriyet Halk Partisi ve Ortanın Solu.....	16
2.4.1. Ortanın Solu Nedir?.....	20

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		
CUMHURİYETÇİ GÜVEN PARTİSİ VE SİYASİ SERÜVENİ		23
3.1.	Cumhuriyet Halk Partisi'nde Fikir Ayrılıkları	23
3.1.1.	Sekizler Hareketi	24
3.2.	Güven Partisi'nin Kuruluşu	27
3.2.1.	Güven Partisi'nin Performansı	31
3.3.	Milli Güven Partisi'nin Kuruluşu	36
3.3.1.	Muhtıra Dönemi ve Milli Güven Partisi.....	37
3.3.2.	Muhtıra Sonrası Hükümetlerde Milli Güven Partisi.....	43
3.4.	Cumhuriyetçi Güven Partisi'nin Kuruluşu.....	44
3.4.1.	Cumhuriyetçi Güven Partisi'nin Performansı.....	47
3.5.	12 Eylül Askeri Darbesi ile Cumhuriyetçi Güven Partisi'nin Kapatılması.....	57
3.6.	GP, MGP ve CGP'nin Büyük ve Olağanüstü Büyük Kongreleri	58
3.6.1.	Güven Partisi I. Büyük Kongresi (1 Mart 1968)	58
3.6.2.	Güven Partisi II. Büyük Kongresi (27 Ekim 1970)	59
3.6.3.	Güven Partisi I. Olağanüstü Büyük Kongresi (17 Ocak 1971)	60
3.6.4.	Milli Güven Partisi II. Olağanüstü Büyük Kongresi (3 Mart 1973)	60
3.6.5.	Milli Güven Partisi III. Büyük Kongresi (3 Mart 1973)	61
3.6.6.	Cumhuriyetçi Güven Partisi IV. Büyük Kongresi (14 Haziran 1975)	61
3.6.7.	Cumhuriyetçi Güven Partisi V. Büyük Kongresi (12 Kasım 1977)	62
3.6.8.	Cumhuriyetçi Güven Partisi III. Olağanüstü Büyük Kongresi (22 Temmuz 1979)	62

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM		
GÜVEN PARTİSİ, POLİTİKA VE VAATLERİ		63
4.1.	Ekonomi Politikaları	63
4.2.	Siyasi Politikalar	66
4.2.1.	Milliyetçilik Politikası	66
4.2.2.	Komünizmle Mücadele Politikası	67
4.2.3.	Din ve Laiklik Politikası	68
4.2.4.	Hukuk ve Adalet Politikası	69
4.3.	Dış Politika	71

4.4. Ferit Melen Hükümeti'nin Yönetim ve Uygulamaları.....	73
4.4.1. Hükümet Programı.....	73
4.4.2. Siyasi Meseleler.....	75
4.4.3. Ekonomik Meseleler.....	76
4.4.4. Dış Politika.....	78

BEŞİNCİ BÖLÜM 80
ATATÜRKÇÜLÜK ANLAYIŞI

5.1. Atatürk İlkeleri	80
5.1.1. Cumhuriyetçilik.....	80
5.1.2. Milliyetçilik.....	81
5.1.3. Devletçilik.....	84
5.1.4. Laiklik.....	85
5.1.5. Halkçılık.....	87
5.1.6. İnkılapçılık.....	88
5.2. Cumhuriyetçi Güven Partisi'nin Atatürkçülük Anlayışı	89
5.3. Cumhuriyet Halk Partisi ve Atatürkçülük	96

ALTINCI BÖLÜM 100
SONUÇ ve ÖNERİLER

KAYNAKÇA	104
EKLER	I
EK 1. CHP VE ORTANIN SOLU İLE İLGİLİ KARİKATÜR	I
EK 2. GÜVEN PARTİSİ KURUCULARI ANITKABİR'DE	I
EK 3. GÜVEN PARTİSİ AMBLEMİ.....	II
EK 4. GÜVEN PARTİSİ 1969 GENEL SEÇİMLERİ VE OY PUSULASI.....	II
EK 5. CUMHURİYETÇİ GÜVEN PARTİSİ YÖNETMELİK KİTAPÇIĞI	III
EK 6. CUMHURİYETÇİ GÜVEN PARTİSİ 1977 YILI SEÇİM ÇALIŞMASI	IV

SİMGELER VE KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AP	Adalet Partisi
BP	Birlik Partisi
CGP	Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CP	Cumhuriyetçi Parti
DP	Demokrat Parti
EOKA	The Ethniki Organosis Kyprion Agoniston
GP	Güven Partisi
MGP	Milli Güven Partisi
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MP	Millet Partisi
MSP	Milli Selamet Partisi
NATO	North Atlantic Treaty Organization
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİP	Türkiye İşçi Partisi
YTP	Yeni Türkiye Partisi
%	Yüzde Oranı

TABLULAR DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	15 Ekim 1961 Tarihi Türkiye Genel Seçim Sonuçları	15
Tablo 2	10 Ekim 1965 Tarihi Türkiye Genel Seçim Sonuçları	18
Tablo 3	2 Haziran 1968 Tarihi Cumhuriyet Senatosu 1/3 Yenileme Seçim Sonuçları	32
Tablo 4	2 Haziran 1968 Tarihi İl Genel Meclisi Seçim Sonuçları	33
Tablo 5	12 Ekim 1969 Tarihi Türkiye Genel Seçim Sonuçları	35
Tablo 6	1971 Yılı Meclis Görünümü	42
Tablo 7	14 Ekim 1973 Tarihi Genel Milletvekili Seçim Sonuçları	49
Tablo 8	14 Ekim 1973 Tarihi Cumhuriyet Senatosu 1/3 Yenileme Sonuçları	50
Tablo 9	14 Ekim 1973 Tarihi Türkiye Genel Seçim Sonuçları	51
Tablo 10	5 Haziran 1977 Tarihi Genel Milletvekili Seçim Sonuçları	54
Tablo 11	5 Haziran 1977 Tarihi Cumhuriyet Senatosu 1/3 Yenileme Seçimleri	55

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Kapanışına kadar Türk siyasi yaşamının önemli bir parçasını oluşturan Güven Partisi'nin (GP) siyasi düşünce ve söylemleri ile Atatürk üzerine yaptıkları yorumlamalar, çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

Türk siyasi yaşamı, meşrutiyetin ilanının ardından parlamenter yaşama ve çeşitli grupların iktidar mücadelesine başlamıştır. Meydana gelen savaşlar, siyasi kültürün olgunlaşması önünde engel oluşturmuştur. 1913 yılında Kâmil Paşa hükümeti, bir askeri darbe ile görevden el çektilmiş, yerine İttihat ve Terakki Fırkası'nın Mahmut Şevket Paşa hükümeti yönetimi ele almıştır. Bu hareket, birçok yönden kısıtlı da olsa varolan demokratik statüyü ortadan kaldırmıştır. Ordu, hükümete karşı bir müdahale bulunarak yasaları yok saymıştır.

Girilen Büyük Dünya Savaşı yenilgiyle sona ermiş, savaş süresince memleketi yöneten İttihat ve Terakki yönetimi memleketi terk etmek durumunda kalmıştır. Mondros Ateşkes Antlaşması (30 Ekim 1918) ile yurdun dört bir tarafının işgale uğradığı bir dönemde Mustafa Kemal Paşa önderliğinde milli mücadele hareketi başlamıştır. Bir süre daha devam eden savaşlar neticesinde milli mücadele başarıyla sona ermiş, düşman kuvvetler kovularak Atatürk önderliğinde Cumhuriyet rejimi ilan edilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, arzu edilen demokrasinin alt yapısını oluşturmak amacıyla Cumhuriyet Halk Fırkası'nı (CHF) kurmuş ve planladığı devrimleri aşamalı olarak uygulamaya başlamıştır. CHF yöneticilerinin büyük bölümünü, milli mücadelenin komutanları oluşturmuştur. Milli mücadelenin zorlu ortamına şahit olan askerler toplum içinde Atatürk devrimlerini büyük oranda desteklemiştir. Türk milleti için hayata geçirilen devrimler, orduya önemli bir görev ve misyon yüklemiştir. Devrimlerin halkın benimsemesine imkân sağlamayacak kadar kısa süre içerisinde tepeden inme bir şekilde gerçekleştirilmesi, devrimlerin korunmasını gerektirmiştir. Bu noktada ordu hem devrimlerin görünmez dayanağı olmuş hem de Atatürk'ün ölümünün ardından devrimlerin korunmasını kendine görev bilmiştir. Bu anlayış, Türk siyasetinde askeri müdahalelerle dolu bir sürecin kaynağını oluşturmuştur.

Atatürk dönemi boyunca ülke tek parti iktidarında yönetilmiştir. Atatürk'ün ardından idareyi ele alan İsmet İnönü, bir süre tek partili Cumhuriyet rejimini sürdürse de 2. Dünya Savaşı'nın bitişine müteakip Türkiye'nin savaşı kazanan demokratik dünyaya entegre olması

için 1945 yılında kendisine muhalefet edecek en önemli parti olan Demokrat Parti'nin (DP) kuruluşuna izin vermiştir. 1946 yılında ilk çok partili seçimlerin yapılmasıyla birlikte Türk siyaseti için önemli bir eşik aşılmış ve iktidar-muhalefet ilişkileri başlamıştır.

Çalışmanın birinci bölümünü burada aktarılan bilgileri içeren giriş bölümü oluşturmaktadır.

İkinci bölümünde, GP'nin kurulmasını sağlayan siyasi ortamın genel bir görünümü çizilmiştir. GP'nin yaşamı boyunca Türkiye siyaseti için önemli iki askeri müdahale yer aldığı için DP dönemindeki askeri müdahalenin analiziyle başlanmış ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) siyasetinin değişimi incelenmiştir.

Üçüncü bölüm, bir grup CHP milletvekilinin istifasıyla birlikte kurdukları GP'nin sırasıyla Milli Güven Partisi (MGP) ve Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) ismini alarak kapanana kadar Türk siyasetinde attığı adımlar ve girdiği seçimler analiz edilmiştir.

Dördüncü bölümde, ilk olarak GP ismiyle kurulan partinin kapanana kadar değiştirmeden sürdürdüğü politika anlayışı ve seçimlerde seçmenlerine verdiği vaatler analiz edilmiştir.

Beşinci bölümde, GP'yi diğer partilerden ayıran Atatürkçülük anlayışı, Atatürk ilkeleri ve İsmet İnönü liderliğinde CHP'nin değişen Atatürkçülük anlayışıyla birlikte karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Altıncı bölüm olan sonuç bölümünde ise yapılan araştırmalar neticesinde CGP'nin başarısı ve kuruluş vaatlerine olan sadakati değerlendirilmiştir.

Ekler bölümünde, CHP'nin GP kurucularının tepki gösterdiği “ortanın solu” anlayışıyla ilgili bir karikatüre yer verilmiştir. GP'yi kuran kadroların Anıtkabir'e yaptığı bir ziyarete ilişkin fotoğrafla devam edilmiştir. Daha sonra GP, MGP ve CGP'nin değiştirmeden kullanmaya devam ettiği parti amblemine yer verilmiştir. Bunun ardından CGP'nin seçimlerde kullandığı afişler yer almaktadır.

Bu çalışmada adı geçen üç parti olan GP, MGP ve CGP, parti programı, ideolojisi, söylemleri ve liderleriyle önemli bir fark göstermemektedir. GP ismiyle kurulan parti, CGP ismiyle son bulmuştur. Siyasi yaşamının büyük bölümünde ismi CGP olduğu ve siyasi yaşamı bu isimle son bulduğu için çalışmaya “Cumhuriyetçi Güven Partisi ve Atatürk Yorumu Üzerine bir Değerlendirme” ismi verilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

27 MAYIS DARBESİ VE TÜRK SİYASETİ

CHP'nin uzun yıllar süren iktidarı DP'nin 1950 yılı seçimlerinden galip ayrılmasıyla son bulmuştur. İktidarı döneminde tek parti yönetimi uygulayan CHP, kendisine muhalif bir partinin olmaması sebebiyle etkili muhalefet yapmayı öğrenememiş ve yapılan seçimlere rağmen DP iktidarını devirememiştir. Halk desteğinin büyük oranda DP'den yana olmasına karşın devletin önemli mevkilerinin CHP'li isimlerden oluşması DP iktidarının karşılaştığı sorunlardan biri olmuştur. Kadrolar yenilenmeye çalışılsa da istenen başarı sağlanamamıştır. DP'ye olan halk desteğinin azalmasıyla doğru orantılı olarak muhalefet iktidar gerginliği tırmanmıştır. Taraflar birbirlerine çeşitli tepkilerde bulunmuşlardır. İktidara yöneltilen tepkiler ordu içinde karşılık bulmuştur. DP yönetiminin Atatürkçülüğe aykırı politikalar yürüttüğü iddia edilmiştir. İsmet İnönü'nün sert söylemlerini müteakip kendisini Atatürk inkılaplarının koruyucusu olarak gören ordu, siyasete müdahale etmiş ve DP iktidarı sona ermiştir. Bu müdahale Türk siyasetini uzun süre etkileyen önemli bir dönemin başlangıcı olmuştur. Türk siyasetini ve toplumu birçok yönden etkileyen 1960 darbesinin nedenleri ve sonuçlarıyla analiz edilmesi önemlidir. 27 Mayıs 1960 darbesi Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk askeri müdahalesi olma özelliği taşımaktadır.

2.1. Demokrat Parti İktidarı

Türkiye, 1946 yılına kadar tek parti iktidarıyla yönetilmiştir. 1946 yılında ise CHP iktidarının içerde ve dışarda ciddi eleştirilere maruz kalması sonucunda çok partili hayata geçilmiştir. 1946 yılında yapılan ilk çok partili seçimleri CHP'nin önde tamamlamasına karşın 1950 genel seçimlerinde iktidar %52,7 oy oranına ulaşan DP'ye devredilmiştir (Tunç ve Göksel, 2021: 61). DP iktidarının ilk döneminde toplumun birçok kesimi memnun eden bir yönetim performansı sergilemiştir. Toplumun memnuniyeti sandığa yansımış ve 1954 seçimlerinde DP'nin oy oranını %57,6'ya yükselmiştir. Bu başarı, çok partili seçimlerin en yüksek oy oranı olarak tarihe geçmiştir. 1954 seçimlerinin ardından çeşitli sebeplerle ekonominin bozulmasına paralel olarak DP'ye karşı ciddi tepkiler yöneltilmeye başlamıştır. DP, bu süreci iyi yönetememiş ve kendilerine yöneltilen tepkilere sert tepki göstermiştir. 1957 seçimlerinden %47,9 oy oranıyla çıkan DP'nin yüksek bir oy oranı almasına rağmen halk nezdinde eskiye göre gücünü kaybettiği görülmüştür. 27 Mayıs 1960 tarihinde askeri

bir müdahaleyle iktidarı son bulan DP'yi bu sürece getiren birçok etken olmuştur (Tuna, 2019:40-42). Bu etkenler temelde ilişkilerin gerginleştiği muhalefetin tutumları, basınla bozulan ilişkiler, ordu içinde CHP'ye bağlılık duyan kadrolar ve DP'nin dünya politikasından rahatsız olan dış devletler olarak sıralanabilmektedir.

2.1.1. Otoriter Görünüm ve Basına Sansür

DP, oldukça yüksek bir oy oranıyla iktidara gelmiş olmasına karşın bürokrasi, yargı ve ordunun kendisine olan desteğinden daima şüphe etmiştir. Devletin kadroları CHP döneminde atanan ve büyük oranda CHP'ye itaat eden memurlarla doludur. Ordu, kurtuluş savaşını vermiş Atatürkçü subayların emrindedir ve bu subayların büyük çoğunluğu CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'ye bağlıdır. Yargının ise ilk fırsatta İnönü'nün emirlerini dinleyeceğinden şüphe yoktur. DP, siyasi yaşamı boyunca bu durumu değiştirme gayretinde olmuştur. Fakat İsmet İnönü gibi güçlü bir rakibin varlığında istenilen başarı hiçbir zaman sağlanamamıştır (Ahmad, 2006: 135). DP, İsmet İnönü'yü kendisi için tehlikeli bir rakip olarak görmekle birlikte İsmet İnönü'nün DP'ye karşı demokrasi dışı adımlar atmayacağından emindir. İnönü, 1950 seçimlerini kaybetmesiyle birlikte yıllar süren iktidarını sorunsuz bir şekilde teslim etmiştir. Oysa devletin tüm kadroları CHP'ye itaat halindeyken bir bahaneyle seçim sonuçlarını reddetme kudretine kuşkusuz sahiptir (Tuna, 2019: 42).

DP lideri Adnan Menderes, halk desteğine güvenerek İsmet İnönü liderliğindeki CHP'nin iktidarı ele geçirmek için demokratik olmayan yollara başvuramayacağını düşünmekte ve CHP ile yüksek gerginlikler yaşamaktan geri durmamıştır. Bunun önemli bir sebebi parti içi muhalefettir. DP, CHP'nin ardından kurulan seçimlere girebilmiş ilk partidir ve içerisinde yalnızca CHP karşıtı olduğu için kendisine katılan birçok ismi barındırmaktadır. Bütün bu isimlerin hepsinin ortak noktaları CHP karşıtlığıdır. DP, CHP'ye karşı söylem ve eleştirilerini hafiflettiği takdirde parti içi tartışmalar ve Menderes'in şahsına yönelik muhalif sesler yükselmektedir. Bu durumda parti içi düzeni sağlamanın tek yolu CHP başta olmak üzere ülkedeki muhaliflerle gerilimler yaşamak ve kutuplaşmayı arttırmaktır. Bu amaçla muhalefete baskı uygulanmıştır. Muhalefete uygulanan baskı politikasının dozu artarak devam etmiştir (Ahmad, 2006: 135-137). CHP vekili Hüseyin Cahit Yalçın'ın, bir gazetede "Gözü kapalı oy verme" başlıklı yazı kaleme aldığı için

dokunulmazlığının kaldırılmış olması muhalefete karşı uygulanan sindirme politikasına verilebilecek örneklerden biridir (Eroğul, 2013: 113).

Başlangıçta muhalefete yönelik olan baskı politikaları toplumun her alanına yayılmıştır. Üniversiteler, gazeteler ve partiden bağımsız birçok isim DP uygulamalarını eleştirdiği için cezalandırılmıştır. Muhalefet kampanyasının da etkisiyle Adnan Menderes, baskı ve otoriter tutumla bütünleşmiştir. Bu haliyle DP iktidarının otokrasiye meylettığı değerlendirilmektedir (Başgil, 2017: 30).

Menderes Hükümetinin yaptığı bir diğer hata Millet Partisi'nin (MP) kapatılması üzerinedir. MP, gizli dini amaçları bulunduğu ve irticai faaliyetleri olduğu iddialarıyla soruşturmalar geçirmiş ve kapatılmıştır. Öncelikle DP'de politikalarında dini ön plana çıkarmaktadır. Bu anlamda MP'ye karşı yürütülen kapatma davaları ve suçlamaların ileride kendisine yöneltebileceğini düşünememiştir. Hepsi bir yana MP kapatıldıktan sonra parti yönetiminde bulunan isimler küçük düşürücü biçimde tutuklanmış ve yargılanmıştır. Bu tutuklamalar birçok açıdan "keyfi" görünmektedir (Başgil, 2017: 31).

DP, iktidarı boyunca, eleştirdiği CHP'nin tek parti ruhunu yansıtmıştır. Bunun birkaç önemli sebebi vardır. Türkiye uzun yıllar CHP'den başka bir partinin bulunmadığı tek parti iktidarıyla yönetilmiştir. CHP'ye muhalefet olarak ortaya çıkan DP'nin örnek alabileceği bir muhalefet-iktidar ilişkisi olmamıştır. DP, muhalefet yapmayı yaşayarak öğrenmiştir. İktidarında ise CHP'nin tek parti yönetiminden başka örnek alabileceği bir parti iktidarı olmamıştır. Bu durum birçok anlamda baskıcı ve otoriter olduğu yönünde eleştirdiği CHP'ye paralel bir yönetim izlenmesine yol açmıştır. DP yönetiminin tek partili dönem ruhunu yansıtmamasının bir diğer nedeni de halk tarafından aldığı yüksek destektir. Toplumun yarısından fazlasının desteğinin alınmış olması DP'ye büyük bir özgüven yüklemiştir. Halk DP'nin yanındadır ve CHP'nin organize edebileceği demokrasiyle bağdaşmayan bir müdahale olması dışında DP'nin iktidarı kaybetmesi mümkün görülmemektedir (Kili, 1998: 39).

DP'nin muhalefete uyguladığı baskı ve takındığı otoriter tavrın toplum içinde önemli bir yansıması olmuştur. Gergin muhalefet ve iktidar ilişkisi, halkın iki kutba ayrılarak diğer kutbu düşman görme eğilimine girmesiyle sonuçlanmıştır. Vatandaşlar arasında düşmanlığın oluşması 27 Mayıs 1960 darbesine giden yolda harekete geçmek için önemli bir neden olmuştur (Milliyet, 1990).

DP döneminde basına yönelik çeşitli müdahaleler gerçekleştirilmiştir. İktidarın henüz ilk yıllarında muhalif yayın organları belirlenerek onların ilan yoluyla reklam geliri elde etmesi önlenmeye çalışılmıştır. (Başgil, 2017: 31). Muhalif basına uygulanan en büyük yıldırma hamlesi ise 1954 yılında çıkarılan “Basın Yasası Değişikliği” olmuştur. Yasa ile muhalif yayınlara kapatmaya kadar giden önemli yaptırımların önü açılmıştır (Tunçkanat, 1996: 69). Basına uygulanan sansür ve yıldırma hareketleri iktidarının ilk yıllarında DP lehine olmuşsa da zaman ilerledikçe DP’ye geri alınamaz zararlar verdiği anlaşılmıştır. DP uygulamalarından rahatsız olanların fikirlerini korkusuzca ifade edememeleri DP’ye yönelik huzursuzluğun öfkeye dönmesine neden olmuştur. Tenkit ve tepki ile son bulabilecek muhalif hareketler bu imkânın bulunamamasıyla daha büyük eylemlerin kapısını aralamıştır (Toprak, 2009: 20-21). Üstelik basını denetim altına almak üzere çeşitli yasalar çıkarıldıkça arzulananın aksine DP politikaları öven birçok basın organı CHP tarafına geçmiştir. Basın ve gazeteciler hakkındaki dava sayıları önemli ölçüde artmıştır (Taşpınar, 1996: 54-55).

2.1.2. Demokrat Parti ve Ekonomi

DP’nin askeri darbeye sonunu getiren etkenlerin önemli bir ayağını ekonomi oluşturmaktadır. DP, dünyanın siyaset ve ekonomi anlamında doğu ve batı olarak kutuplaştığı bir dönemde iktidar olmuştur. DP, başlangıçtan itibaren Amerika Birleşik Devletleri (ABD) liderliğindeki batı bloğunu tercih etmiştir. Seçim kampanyalarında CHP’nin devletçi anlayışının aksine liberal politikaları benimseyeceğini ilan etmiştir. Batı yanlısı, liberal ve özgürlükçü söylemleriyle ABD’nin takdirini kazanarak Türkiye’nin “Marshall Yardımları” alacak ülkelerin arasında olmasını sağlamıştır. DP dönemi ekonomik açıdan iki döneme ayrılmaktadır. 1950-1954 yılları arası dönemde ekonomik refahın arttığı, 1954-1960 arası dönemde ise ekonominin bozulduğu görülmektedir. Marshall yardımlarıyla ülkede belirli miktarda fon oluşmuştur. Bu fonlar genel olarak tarımda makineleşme ve sanayileşmeye harcanmıştır. Alınan modern makine, araç ve gereçler tarımsal üretimin ciddi anlamda artmasını sağlamıştır. Ancak olumlu etkilerin yanında liberal politikaların bir sonucu olarak dış ticaretin serbestleşmesi dış ticaret açıklarına yol açmıştır. Marshall yardımlarının son bulmasıyla birlikte yatırımlara kaynaklık eden sıcak para kesilmiş ve nakit sıkıntısı çekilmiştir. 1955 yılında ülke büyümesi, bir önceki yılda görülen %14’ün ardından %4’e düşmüştür. Oluşan bütçe açıklarına kaynak bulunamamış ve hükümet doğrudan merkez bankasından borçlanmıştır. Merkez bankasının kasasında ise ihtiyacı karşılayacak

rezerv yoktur ve finansman için karşılıksız para basılması yoluna gidilmiştir. Karşılıksız basılan paraların piyasaya girmesiyle birlikte enflasyon ciddi derecede artmış ve hayat pahalılığı insanların tepkisine yol açmıştır. (Zürcher, 2020: 260-265).

Sürekli artan fiyatlar toplumun her kesimini etkilemekle birlikte sabit gelire sahip memurlar ve askerler durumu en çok kötülen gruplar olmuştur. DP'nin attığı birçok siyasi adım ordunun tepkisini çekmekle birlikte askeri darbenin 1960 yılına kadar gerçekleştirilmemesinin önemli bir nedeni ekonomik durum olmuştur. 1955 yılına kadar ekonomik büyümenin ve toplumsal refahın tatmin edici şekilde artması ordunun askeri bir harekete cesaret edememesini sağlamıştır. Ekonomik sıkıntılarla birlikte ise DP'nin yönetimi ordu içerisinde tepki çekmeye ve birtakım komutanlar tarafından eleştirilmeye başlanmıştır. Ordu için asıl yara maddi yönden olmuştur (Cem, 1975: 410).

En önemli vaatlerinden biri liberal politikaları uygulayarak halkı maddi anlamda refaha erdirmek olan bir partinin halkı vaat ettiği ekonomik refaha ulaştıramaması, onun sonunu hazırlayan etkenlerden biri olmuştur.

2.1.3. Demokrat Parti ve Ordu İlişkileri

CHP, kendisi de asker kökenli olan Atatürk tarafından kurulmuş ve milletvekillerinin büyük çoğunluğu asker kökenli isimlerden oluşan bir parti olmuştur. CHP aracılığıyla birçok devrim gerçekleştirilmiştir. CHP'nin asker kökenlileri barındırması Türk devrimlerinin ordu tarafından sahiplenmesine yol açmıştır. Atatürk'ün ardından bu tutum adı konmamış bir şekilde tüm çevreler tarafından bilinmektedir ve ordu, içinde CHP'ye sadık subayların varlığı sebebiyle DP için endişe kaynağı olmuştur. CHP'de Genel Başkan İnönü başta olmak üzere asker tarafından önem verilen birçok isim yer almaktadır ve ordu daima CHP tarafında gözükmektedir. 1950 seçimlerine girilirken türlü girişimleri sonrası Mareşal Fevzi Çakmak DP listesinden seçime girmeyi kabul etmiştir. Bu DP için önemli bir zafer olmuştur. Türkiye'de İsmet İnönü'yle birlikte ordu tarafından en çok saygı gösterilen isimlerden biri Fevzi Çakmak olmuştur. Fakat Mareşal Çakmak seçimlerden yalnızca birkaç gün önce vefat etmiştir. Yine de Çakmak'a bağlı kadrolar DP'yi desteklemiştir. Ayrıca ekonomik durumları kötü durumda olan alt sınıf subaylar da DP'yi bir kurtuluş yolu olarak görmüş ve desteklemiştir. 1950 seçimlerinde DP'nin galip ayrılması sonrası DP açısından korkulan iki senaryo mevcuttur. Birisi CHP'nin seçim sonuçlarını reddederek iktidarı devretmemesi,

diğeri ise CHP'nin iktidarı devretmesi sonrası askeri bir darbeye yeniden yönetimi ele almasıdır (Ahmad, 2010: 192). Fakat İsmet İnönü seçim yenilgisini en başından itibaren kabul etmiş ve iktidarı sorunsuz bir şekilde DP'ye devretmiştir. Bu dönemde bazı önemli generallerin İsmet İnönü'den müdahale izni istediği fakat İnönü'nün bunu reddettiği söylenmektedir (Başgil, 2017: 151).

Askerin İnönü'ye müdahale teklif ettiği söylentilerinden DP haberdar olmuştur. DP, askerinin kendisine bağlı olmadığını farkındadır ve orduda reform düşünceleri mevcuttur. Fakat iktidara gelir gelmez ordu tarafından tepki çekmemek için reformların en erken birkaç sene sonra ufak adımlarla başlaması planlanmıştır. Oysa ordunun tamamen İnönü'ye bağlı olması büyük bir tehlikedir ve mevcut söylentiler DP'nin orduya karşı iktidar olur olmaz harekete geçmesine sebep olmuştur. Genel Kurmay Başkanı ve kuvvet komutanlarıyla birlikte birçok general görevden alınmıştır. 15 general ve 150 albay emekliye sevk edilmiştir. Bunlardan ayrı alt-üst rütbedeki birçok subayın görev yerleri değiştirilerek memleketin uç noktalarında pasif görevlere atanmışlardır. Orduya yapılan tüm bu müdahaleler ordunun DP iktidarıyla arasının bozulmasına yol açmıştır. Yapılan müdahaleler DP-ordu ilişkisinde önemli bir değişiklik yaratmamıştır. Türk ordusunun kadroları geniş örgüt yapısıyla tasfiye edilememiştir. Ayrıca DP'ye bağlı isimlerin orduya yerleştirmesi, ordunun isimlerden bağımsız gelenek olarak Atatürk ve İnönücü, laik bir anlayışa sahip olması sebebiyle DP'ye karşı olumsuz görünüşünü değiştirmemiştir (Kurt, 2017: 60).

DP ve ordu arasındaki ilişki, DP-CHP arasındaki ilişkiyle doğru orantılı olmuştur. Başbakan Adnan Menderes zafer konuşmasında İsmet İnönü'yü "İktidar hastası" olarak tanımlamış ve tartışmaların çitasını yükseltmiştir (Aydemir, 1999: 194).

İnönü'nün yakın bir dostu olan ve DP tarafından Genel Kurmay Başkanlığı görevinden alınan Nazif Gürman, İnönü'nün orduyla DP arasında açık bir karşıtlık oluşmaması adına sessiz kalmasını istemesi sonrası pasif kalmıştır. Onun yerine Genel Kurmay Başkanlığına atanan Nuri Yamut, orduda ciddi bir reform çalışması yapacağını açıklamıştır. Türkiye'de demokrasi varsa, orduda da demokrasi olmalıdır ve esasen Nuri Yamut bunu vaat etmektedir (Ahmad, 2010: 193). DP, Nuri Yamut'un düşünceleri kendi düşüncesiyle bağdaştığı için onu Genel Kurmay Başkanı olarak atamıştır. Reform çalışmalarının siyaset tarafından desteklenmesi gerektiğinden eski bir asker olan Seyfi Kurtbek, Savunma Bakanı olarak atanmıştır. DP'nin söylem ve çalışmaları ordunun yüksek rütbeli subayları arasında ciddi bir endişeye sebep olmuştur. Bu subaylar amacın reform

olmadığı, Menderes’i devirerek iktidara ele geçirmenin altyapısının yapıldığı gibi söylemler yaymışlar fakat karşılık bulamamışlardır. Üst rütbe subayların endişelerine karşın orta ve alt rütbeli subaylar reform sözlerini sevinçle takip etmiştir. Ordudaki subaylar için rütbelilerinin yükselmesi, Atatürkçülük ve laiklik kadar önemli olmaktadır. Ordunun reforme edilmesiyle üst rütbelerde oluşacak boşluklar ile bir üst rütbelere yükselme imkânının doğacak olması sebebiyle genç subaylar DP hareketini desteklemiştir (Tuna, 2019: 81-82).

Ordunun reform çalışmaları henüz planlanma aşamasındayken Türkiye’nin North Atlantic Treaty Organization (NATO) örgütüne girişi Adnan Menderes’e büyük fırsatlar sunmuştur. NATO askeri gücünü arkasına alan Türkiye için Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) tehdidi büyük oranda azalmıştır. Böylece Menderes’in deneyimli fakat İnönü’ye sadık rütbelileri ordudan atmasının önündeki son engelde kalkmıştır. NATO’ya girişten bir sene önce Türkiye, Kore savaşına binlerce asker göndermiş ve yüzlerce şehit vermiştir. NATO’ya girilmesinin ardından ise ülkeye yabancı subaylar gelmiş ve yabancı subaylar Türk ordusundaki eşiti rütbelilerden üstün tutulmuştur. Ordu içinde ciddi bir kesim bu davranıştan rahatsız olmuş, Türk askerinin kanının satılması ve ordunun aşağılanması olarak görmüştür. Ordunun DP’ye karşı olumsuz tutumunu yükselten önemli sebeplerden bazıları da bunlar olmuştur (Kurt, 2017: 55).

1953 yılında Savunma Bakanı Seyfi Kurtbek orduyla ilgili reform planlarını tamamlamıştır. Başbakan ve Celal Bayar’a sunduğu plan bu isimler tarafından beğenilmiş ve uygulanacağı sözü verilmiştir. Daha sonra reform planının öngördüğü adımlar Kurtbek tarafından uygulanmak istendiğinde ise Menderes tarafından engellenmiştir. Kurtbek, Menderes tarafından oyalandığını düşünerek bilgi istemiş ve Menderes’ten orduda reform planının ertelenmesi gerektiğine dair bir cevap almıştır. Bunun üzerine Kurtbek istifa etmiştir. Savunma Bakanı olarak güçlü bir profile sahip olan Kurtbek’in ardından sivil yönetimin yani Savunma Bakanlığı’nın Genel Kurmay Başkanlığı’na olan üstünlüğü sona ermiştir. Ülke askeri yönetimi tümüyle Genel Kurmay Başkanı emrinde olmuştur. Menderes, Kurtbek’in planının önemini kavrayamamış ve 1953 yılında askere karşı önlem almak için önemli bir fırsatı kaybetmiştir (Ahmad, 2010: 195-196). Öncelikle reform söylemleriyle rütbeli subaylar kızdırılmış ve alt-orta rütbeli genç subaylar umutlandırılmıştır. Ardından ise reform söylemi terk edilmiş ve mevcut statünün devamı öngörülmüştür. Bu da alt-orta rütbeli genç subayları hayal kırıklığına uğratmıştır. Üst düzey rütbeli subaylar ise birçok yönden

DP'ye olumsuz yaklaşımlarını değiştirmemiştir. DP hiçbir şey yapmadan ordunun tüm kesimlerini karşısına almayı başarmıştır (Ahmad, 2010: 196-197).

1954 seçimlerinin ardından DP %58,4'lük bir oy oranıyla iktidarını devam ettirmiştir. Arkasındaki halk desteği Menderes'i orduya karşı bile korkusuzca davranmaya sevk etmiştir. Menderes, geçmiş döneminde uyguladığı orduyu kendi yanına çekme politikasından vazgeçerek orduyu önemsiz görme ve aşağılama davranışı içine girmiştir. Menderes'in orduyu aşağılar bir tavırla söylediği "Battalgazi ordusu" ve "Ben bu orduyu astsubaylarla yönetirim" gibi cümleler orduda hayal kırıklığı yaratmış ve unutulmamıştır (Özdağ, 1997: 52). 1954 senesinin ardından toplumsal kutuplaşmanın artması ve ekonomik durumun kötüleşmesine paralel olarak ordu içindeki bazı gruplar DP yönetimine karşı bir darbe düzenlemek için ciddi anlamda ilk defa toplantılar düzenlenmeye başlamıştır. Bu görüşmeler DP döneminde fark edilememiş, ancak darbenin ardından açığa çıkmıştır. Daha sonra yapılan araştırmalar, darbe için yapılan ilk planlamanın 1957 seçimleri öncesi olduğunu göstermektedir. DP'nin halk desteğini kaybettiği için seçimlerde yenileceğinin düşünülmesi darbe planının ertelenmesini sağlamıştır. DP'nin iktidarı kaybedeceği düşünüldüğünde darbe yaparak askerinin itibarını sarsmanın mantıksız olduğu düşünülmüştür (Başgil, 2017: 154-155). Seçimlerde DP'nin ciddi bir oyu kaybetmesine rağmen hala birinci parti ayrılması, DP'den rahatsız askerlere darbeden başka çare bırakmamıştır. DP ve ordu arasındaki ilişkinin genel görünümü bu şekilde olmuştur.

2.2. 27 Mayıs 1960 Darbesi

1957 seçimlerinde %48,6 oy alan DP, oy oranları düşmesine rağmen otoriter pozisyonunu değiştirmemiştir. Ordu DP'den son derece rahatsızdır. İsmet İnönü, yıllardır orduya istediğini vermemiş ve askeri müdahaleye karşı durmuştur. DP'nin kurduğu tahkikat komisyonu, kendilerine olan tepkiyi ciddi derecede arttırmıştır. 7 Şubat 1960 tarihinde İsmet İnönü "Millet, dürüst olmayan seçim yoluna gitmek isteyenleri baş aşağı getirecektir. Bunun için bütün kararlarımız verilmiştir!" demiştir (Taşpınar: 1996: 48-49). 18 Nisan 1960 tarihinde ise İsmet İnönü mecliste yaptığı konuşmada "...Bu yolda devam ederseniz, sizi ben bile kurtaramam. Şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilal meşru bir haktır" demiştir. Benzer uyarıları 1960 yılı boyunca tekrarlamıştır (Akşin, 2019: 222). Bir süre sonra DP'ye karşı toplumsal eylemler başlamıştır.

Adnan Menderes, yıllar süren başbakanlığı sonrası bir yanılısama içine düşürmüştür. İktidara geldiği ilk yıllarda bir ihtilal hareketinden oldukça çekinen Adnan Menderes, şimdi İnönü'nün açık uyarısına rağmen buna ihtimal vermemekte, bu tür söylemleri ciddiye almamaktadır. Takındığı ciddiye almaz tavır söylediği “muhalefet bize karşı ihtilal planlıymış. Bu söylem beni fazlasıyla güldürdü!” cümlesinden de anlaşılmaktadır (Toprak, 2009: 23).

Tüm gelişmelerin ardından ordunun bir kesim subayları uzun zamandır planlanan darbe için harekete geçme kararı almıştır. Darbe için 26 Mayıs planlanmış ancak Adnan Menderes'in Eskişehir'e seyahat etmesi sebebiyle plan 1 gün ertelenmiştir. Müdahale, tüm generallerin iştirakiyle emir-komuta zinciri içinde değildir ve Eskişehir'de darbeci general yoktur. Bu sebeple Menderes'in Eskişehir'den dönüşü beklenmiştir (Özdağ, 1997: 180).

27 Mayıs 1960 tarihinde silahlı kuvvetler ülkenin içinde bulunduğu durumun sürekli olarak kötüleştiğini ve önlenemediğini gerekçe göstererek kötü gidişatın önlenmesi adına DP iktidarına bir müdahale gerçekleştirdiğini açıklamış ve yönetime el koymuştur. Başbakan Adnan Menderes ve hükümet yetkilileri tutuklanmıştır. Askerlerden oluşan Milli Birlik Komitesi oluşturularak ülke yönetilmiştir (Tunç ve Özdemir, 2020: 3183).

17 Ekim günü Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan karikatüre göre darbenin nedenleri “Vatan Cephesi, radyo davası, anayasayı ihlaller, yolsuzluklar ve Kayseri olayları” olarak gösterilmiştir (Cumhuriyet, 1960).

Darbe sonrası süreç, kuvvetle muhtemel darbeden önce CHP'nin haberdar olduğunu göstermektedir. Darbe düzenleyen subaylardan biri olan Alparslan Türkeş bu durumun sorulması üzerine “Bu hazırlıklardan, bu kaynaşmadan elbette İnönü'nün haberi vardır” demiştir. Yine İnönü, darbenin lideri olan Orgeneral Cemal Gürsel'e “Memleket için hayırlı bir iş yaptınız. Mutlu ve uğurlu olmasını dilerim” demiştir (Taşpınar, 1996: 51-52).

Darbe sonrası süreç DP'ye yöneltilen suçlamaların birçoğunun asılsız olduğunu göstermiştir. Darbenin DP'nin dikta yönetimini tam bir tarafsızlık içinde bertaraf etmek ve memlekette sükûneti sağlamak gayesiyle gerçekleştirildiği iddia edilmiştir. Oysa darbe sonrası kapatılmak istenen DP için yöneltilen suçlamalara dair bir kanıt bulunamamış ve DP hukuken ancak “zamanında kongre yapmadığı” gerekçesiyle kapatılabilmektedir (Taşpınar, 1996: 48). Aynı zamanda tarafsız davranacağını söyleyen darbeciler diğer partilerle ilgili benzer soruşturmalara gitmeden sadece belirli bir süre faaliyetlerini durdurmuşlardır. DP'li birçok siyasiye ömür boyu siyaset yasağı getirilmiştir (Tuna, 2019: 112).

27 Mayıs askeri darbesi Türk demokrasisini olumsuz etkileyerek uzun süre devam eden derin izler bırakmıştır. Ordunun darbe ile yönetimi ele geçirmesi ve seçilmiş bir başbakanı idam etmesi ilerleyen dönemde sivil yönetimin askeri hareketlerden çekinmesine ve yönetme özgürlüğünün kısıtlanmasına sebep olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllardan itibaren Türk siyasetinden silinmek istenen askeri vesayet kavramı güçlenerek devam etmiştir. CHP'nin dönüşümü, ordunun siyaseti şekillendirme geleneği ve koalisyonlar dönemi böylece başlamıştır (Tunç ve Özdemir, 2020: 3183).

2.3. Cumhuriyet Halk Partisi ve Adalet Partisi Koalisyon Hükümeti

1960 darbesinin ardından Türk siyaseti kendini yeniden konumlandırma sürecine girmiş ve yeni partiler kurulmuştur. Darbenin ardından gerçekleşen seçimlerde hiçbir parti tek başına iktidar olamamış ve Türkiye ilk defa koalisyon hükümeti kavramıyla tanışmıştır.

2.3.1. Cumhuriyet Halk Partisi

CHP, Cumhuriyetin ilanının ardından Atatürk önderliğinde kurulan cumhuriyetin ilk partisi olmuştur. Partinin isminde, tüm vatandaşları kapsaması, sınıf mücadelelerinin ve ayrıcalıklı zümrelerin reddinin bir niyeti ve göstergesi olması açısından “halk” kelimesi kullanılmıştır (Ahmad, 2006: 103-104). Belirlenen ilkeler ışığında planlanan devrimlerin hayata geçirilmesi rolünü üstlenen parti, yurt içinde birçok engelle karşılaşmıştır. Devrimlere karşı huzursuzluklar, ayaklanmalar, dış politikada çözümlenemeyen sorunlar ve iç siyasi çalkantılar hedeflenen demokrasinin ve Cumhuriyet rejiminin bir gereği olan çok partili hayata geçiş ve serbest seçimlerin uygulanmasını güçleştirmiş ve geciktirmiştir. Atatürk'ün Nutuk'ta “uçurumun kenarında yıkık bir ülke...” şeklinde bahsettiği memleket, sanayiden yoksun, harap olmuş, yüksek borçlarla karşı karşıya ve birçok yönden harap olmuş durumdadır. Ekonomik zorluklar halkın CHP'yi ve reformları benimsemesini zorlaştıran bir diğer etken olmuştur (Ersoy, 2000: 52).

Uzun süren tek parti-devlet iktidarı, ülke için çözülemeyen bir sorun olan büyük toprak sahiplerini, yoksul çiftçileri, siyasetten uzaklaştırılan eski askerleri ve halkın daha birçok kesimini rahatsız etmiştir. Tepeden inme uygulanan devrimlere karşı eleştirilerin baskılanması da bu rahatsızlığı arttırmıştır. Bu tepkinin bir sonucu olarak birçok kesimin

temsilcilerinin katılımıyla DP kurulmuştur (Eroğul, 1998: 114-115). İkinci dünya savaşından demokrat devletlerin galip ayrılmasıyla birlikte demokrat devletler tarafından tepki çekmemek ve modern dünyadan dışlanmamak istenmiştir. Bu gibi sebeplerle CHP, DP'nin kuruluşuna karşı çıkmamış ve geçmişte yaptığı gibi kapatma cezası uygulamamıştır.

1946 yılında CHP, DP ile seçim yarışına girmiş ve Türkiye'nin ilk çok partili seçimleri gerçekleştirilmiştir. Uygulanan "açık oy, gizli sayım" yöntemi, seçimlere olan güveni sarsmış ve CHP'nin 1950 seçimlerine daha güçsüz girmesine sebep olmuştur. CHP bu huzursuzluğu sezmiş ve 1950 seçimlerinin hemen öncesinde seçimlerin "gizli oy, açık sayım" yöntemine göre yapılmasına dair seçim kanunu değişikliğine gitmiştir (Lewis, 1991: 331).

1950 seçimlerinden DP galip çıkmıştır. Uygulanan seçim sistemi dolayısıyla CHP'nin mecliste temsil sayısı oldukça sınırlanmıştır. CHP'nin seçim kaybının ardından muhalefet partisi konumuna düşmesi, parti içindeki fikir ayrılıklarının sesli biçimde dile getirilmesine, hoşnutsuzlukların beyanına ve kısmen iç düzenin bozulmasına sebep olmuştur. Hızlıca kurultay kararı alan parti öncelikle iç düzeninin sağlanmasına yönelik odaklanmıştır (Kili, 1976: 110-112).

DP'nin iktidarı, birçok uygulamasını eleştirdiği CHP iktidarı dönemiyle benzerlik taşımıştır. Devlet kadrolarında değişiklikler yapılarak CHP'ye yakın görülen isimler görevden uzaklaştırılmıştır. CHP'ye yakın yayın organlarına baskı uygulanmış ve asker kökenliler devlet yönetiminden olabildiğince uzaklaştırılmıştır. DP'nin bu yönetimine karşılık CHP, geçmiş dönemde kendisini hak, hukuk ve özgürlükler konusunda eleştiren DP benzeri bir muhalefete bürünerek iktidar-muhalefet değişiminin yanında adeta söylemlerini de değiştirmişlerdir (Timur, 2003: 150-152).

İktidar koltuğunun kaybı üzerine parti kadrolarında değişiklikler yapılsa da 1954 seçimlerinde DP ile arasında ki fark daha da açılmış ve CHP, halkın desteğini kazanmak ve seçimlerden galip çıkmak için parti içi isim değişikliklerinin yerine politika değişikliğine gitmesi gerektiğini anlamıştır. Özgürlük, eşitlik gibi kavramlar üzerinde yürütülen politikalarla 1957 seçimlerinde oy oranı ciddi oranda yükselmiş, yine de iktidar olunamamıştır. CHP'nin 1954 seçimlerinde oy oranlarının düşmesinde ABD'nin Marshall planıyla yaptığı ekonomik yardımların halka yansıttığı refah artışının, 1957 seçimlerinde oylarını yükseltmesinde de ABD ekonomik yardımlarının sonlanmasının yarattığı ekonomik zorlukların DP'ye karşı tepki yaratması etkili olmuştur. Tüm bunlara rağmen CHP,

değiştirdiği politikaların halk nezdinde olumlu karşılındığını düşünmüş ve bu yönde çalışmaya devam etmiştir. 1960 darbesine kadar CHP'nin genel görünümü bu şekildedir.

2.3.2. Adalet Partisi

Adalet Partisi (AP), 27 Mayıs askeri darbesinin ardından DP mirasına sahip çıkmayı arzulayan bir grup tarafından kurulmuştur. Partinin liderlerinden olan Ragıp Gümüşkaya eski bir askerdir. 27 Mayıs darbesinin ardından 2 ay kadar Genelkurmay başkanlığı yapan Ragıp Gümüşpala, darbeci generallerin birçoğuyla anlaşmazlık yaşamasının ardından emekliye ayrılmıştır (Odabaşı, 2017: 520). Askerlerin darbe yaptığı bir partinin mirasçısı olarak kurulma cesaretini birçok yönden darbeyi eleştiren eski bir asker gösterebilmiştir. Asker kökenli olmasından dolayı kendisine karşı konulmadığı değerlendirilmektedir. AP 11 şubat 1961 tarihinde kurulmuştur (Bilici, 2021: 32).

AP'nin, parti programı DP'nin parti programıyla önemli benzerlikler taşımıştır. Nitekim AP laiklik konusunda “Laikliği din aleyhtarlığı şeklinde anlamıyoruz. Devletin laik olması, vatandaşların dinleri ile alakalarını kesmek değerildir. Her vatandaş mensup olduğu din ve mezhebin ibadet şeklini icrada serbesttir.” şeklinde bir değerlendirmede bulunurken (APP, 1961: 5), DP'nin laiklik konusundaki görüşü “Partimiz laikliği, devletin hiçbir din düşüncesinin kanunları tanzim ve tatbikinde müessir olmaması manasında anlar; din hürriyetini, diğer hürriyetler gibi, insanlığın mukaddes haklarından tanır.” şeklinde olmuştur (DPTP, 1946: 4). İki partinin ortaya koyduğu program, birçok konuda benzer cümlelerle örtüşmektedir.

Bu görünüm ile birlikte AP, kuruluşunun birkaç ay sonrası 1961 Türkiye Genel Seçimleri 'ne katılarak önemli bir başarı sağlayacaktır.

2.3.3. İlk Koalisyon Hükümeti

1961 seçimleri, Türkiye'nin darbe sonrası ilk seçimleri olmuştur. Asker CHP'yi tek başına iktidar olarak görmek istemektedir. DP'nin kapatılması ile birçok sağ partinin kurularak sağ partileri böleceği düşüncesi ve CHP'ye olan desteğin arttığının görölmesi ile CHP'nin tek başına iktidar olacağı beklentisine girilmiştir. Ancak 1961 seçim sonuçları, darbeci askerler başta olmak üzere birçok ismi şaşırtmıştır (Bektaş, 1993: 31).

Tablo 1

15 Ekim 1961 Tarihi Türkiye Genel Seçim Sonuçları

Parti İsmi	Aldığı Oy	Oy Oranı	Kazanılan Milletvekili
CHP	3.724.752	%36,7	173
AP	3.527.435	%34,8	158
CKMP	1.415.390	%13,9	54
YTP	1.391.924	%13,7	65

Kaynak: TBMM Kütüphanesi Arşivi.

Seçim sonucu hiçbir parti tek başına iktidar olamamıştır. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ve Yeni Türkiye Partisi (YTP) liderinin CHP ile asla bir koalisyona girmeyeceklerini açıklaması, CHP'ye AP ile hükümet kurmaktan başka çare bırakmamıştır.

Seçimlerin ardından Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, hükümet kurma görevini İsmet İnönü'ye vermiştir. İsmet İnönü, kurulacak bir koalisyon hükümeti için iyimser düşünmekte ve her partiyle görüşeceğini söylemektedir. AP milletvekillerinin bir kısmı CHP ile koalisyon hükümeti kurulmasını savunurken bir kısım milletvekili de YTP veya CKMP ile koalisyon kurulması gerektiğini savunmaktadır. AP içinde fikir birliği yoktur. Ancak AP, bu konuda bir fikir ayrılığı yaşandığını daima reddetmiştir (Cumhuriyet, 1961).

AP'yi CHP koalisyonuna ikna eden isim Ragıp Gümüşpala olmuştur. AP, politikaları kendisine benzer diğer partilerle koalisyon hükümeti kurabilecek kudrettedir. Ancak Cemal Gürsel'in askerın gölgesi altında AP'ye hükümet kurma görevi vermeyeceğini, CHP'nin dışarıda bırakıldığı bir koalisyon hükümetinin de göreve başlayamayacağını sezmiştir. Gümüşpala'nın askere kökenli olması, partisindeki milletvekillerinden farklı olarak askerın tavrını dikkate alarak doğru analiz etmesini sağlamıştır (Bektaş, 1993: 32). Görüşmeler sonunda İnönü başbakanlığında Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk koalisyon hükümeti 20 Kasım 1961 tarihinde göreve başlamıştır.

CHP ve AP'nin siyaset anlayışlarının uyuşmaması sebebiyle koalisyon hükümetinin ömrü kısa olmuştur. Oluşan koalisyon hükümetine yeni bir darbe planlandığının ancak darbecilerin planlarından vazgeçirildiğinin öğrenilmesi üzerine, darbe planlayan grubun akıbeti hükümet içinde bir tartışma yaratmıştır. Tartışma büyüyüp tutuklu DP'lilerin affi konusu gündeme gelince İsmet İnönü hükümetin işlevini kaybettiğine inandığını söyleyerek istifa etmiştir (Cumhuriyet, 1962). Böylece 20 Kasım 1961 tarihinde başlayan AP-CHP koalisyon hükümeti 25 Haziran 1962 tarihinde sona ermiştir.

2.4. Cumhuriyet Halk Partisi ve Ortanın Solu

1960 yılında silahlı kuvvetler DP iktidarına bir müdahaleyle son vermiş ve Türk siyasetinde yeni bir dönem başlamıştır. Askerin ve hatta askeri öğrencilerin siyaset üzerindeki gücü görülmüş ve darbe sonrası siyasi partiler için bir ders niteliği taşımıştır. Darbenin ardından CHP ve diğer partiler, söylemlerini yumuşatarak siyasetteki gerginliği düşürme gereği hissetmişlerdir.

1961 yılında toplumun çeşitli gruplarının ve siyasi partilerin yardımıyla yeni anayasa hazırlanmış ve halk oyuna sunulmuştur. Oylamaya katılanların %60,4'ünün kabulüyle yeni anayasa yürürlüğe girmiştir. Yeni anayasada “sosyal devlet”, “sosyal adalet” gibi yeni kavramlar yer almış, devletin temelini insan hakları olduğu vurgulanmış ve anayasada belirtilen hak, özgürlük ve adalet gibi konularda kanunların öngördüğü sınırların hükümetçe çiğnenmesinin önlenmesi amacıyla “Anayasa Mahkemesi” oluşturulmuştur. Yeni anayasanın içerdiği birçok uygulama, CHP'nin henüz ordu müdahalesi öncesi “İlk Hedefler Beyannamesi” ismiyle yayınladığı bildiride bahsedilenlerin hayata geçirilmesinden ibarettir. Bu anlamıyla bildiri, yeni anayasanın kaynağı olmuş ve CHP'nin değişen ideolojisiyle örtüşmüştür (Kumaş, 1999: 95).

1961 anayasasının kabulünün hemen ardından (15 Ekim 1961) düzenlenen seçimlerden birinci parti çıkan CHP'nin oy sayısında 1957 seçimlerine göre ciddi bir düşüş görülmüştür (Ayata, 1992: 82).

Anayasa oylamasına katılmayan %20 ve anayasaya hayır oyu veren %39'luk kitle göz önünde bulundurulduğunda darbeye tepkili kesimlerin CHP oy oranlarının 1961 seçimleri sonucu düşmesinde etkili olduğu değerlendirilmektedir. Özellikle DP taraftarları askeri müdahaleyi meşru görmemiş, anayasa referandumunu protesto ederek ciddi oranda

katılmamışlardır (Çelebi, 2010: 51). DP tabanının önemli bir kısmı sandığa gitmediği halde CHP oylarının oransal olarak da istenen düzeyde olmaması CHP'nin girdiği sol yönelimli görüşler ve uygulamaya konulan yeni anayasaya karşıt görüşlü veya kuşkuyla yaklaşan CHP seçmen kitlesinin varlığını göstermektedir.

Cumhuriyet gazetesinin 16 Ekim 1964 tarihli haberine göre 1959 yılında duyurduğu İlk Haklar Beyannamesi'ni bütünüyle hayata geçirebilen CHP, 1964 yılı kurultayında partinin yeni hedefleri ve programını açıklamak üzere hazırlıklarını tamamlamıştır. Kurultayda “İleri Türkiye Ülküsü” ismiyle “planlı kalkınma” için şart olan bazı “reformların” ilan edileceği önceden bilinmektedir. Nitekim kurultay sonunda bu programın öngördüğü reformlar açıklanmıştır. Programda, “sosyal adalet”, “sosyal güvenlik” ve Atatürk ilkelerine olan bağlılığı yeniden vurgulanmış, köylünün ekonomik durumunun iyileştirilmesi, topraklandırılması gibi konularda izlenecek yol haritalarını belirtilmiştir (Esmer, 2006: 22).

Sol yönelimli politikaların kademeli olarak yükselmesinde dış politikada gerçekleşen olayların etkisi büyüktür. Büyük Britanya'nın Kıbrıs adasından çekilmesinin ardından Kıbrıs'taki Türk nüfusa baskı uygulanmaya başlanmış, Türkiye adaya müdahale etmek istemiştir. ABD bu duruma onur kırıcı bir mektupla karşı çıkmış ve Türkiye'yi uyarmıştır. Bunun üzerine Türkiye, SSCB ile yakınlaşma sürecine girerek halkçılık yönlü politikaları öne çıkarmıştır (Kaçmazoğlu, 1995: 165). Ortanın solunun açıkça parti görüşü olarak ilan edilmesinden önce yaşananlar genel olarak bu şekildedir.

Askeri müdahale nedeniyle halkı sandığa gitmeye ikna eden seçim ortamı bir süre sağlanamamıştır. Müdahaleden uzak, temsil gücü yüksek seçimler düzenlenmeye çalışılmış ve “Milli Bakiye Sistemi” gibi yeniliklerle de büyük oranda başarı sağlanarak halkın seçimlere olan güveni arttırılmıştır.

CHP 1965 seçimlerine “ortanın solunda” olduklarını resmen ilan ederek girmiştir. İsmet İnönü'nün “ortanın solu” kavramından övgüyle bahsetmesi, parti duruşu olarak ilan edilmesinde önemli bir yer tutmuştur. İsmet İnönü'den önce Bülent Ecevit zaman zaman “sol”, zaman zaman “ortanın solu” kavramları üzerine röportajlar vererek partinin bu çizgide bulunması gerektiğini, demokrasi ve özgürlük anlayışının ancak bu şekilde gerçek anlamda gelişebileceğini söylemiştir. Bülent Ecevit'in söylemleri parti içinde bazı milletvekillerini rahatsız etmiştir. Parti içinde dahi birtakım tepkiler olmasına rağmen İsmet İnönü bu söylemi sahiplenerek 1965 seçimlerine bu şekilde girmiştir. İsmet İnönü 29 Temmuz 1965 tarihinde

Cumhuriyet gazetesinde yayınlandığı şekliyle politikaya ilişkin görüşlerini şu şekilde bildirmiştir:

CHP, her şey devlet için ve her şey birey için görüşlerini reddeder. CHP'nin isteği, halk egemenliğine dayalı demokratik rejimin sağlanmasıdır. CHP ortanın solunda bir partidir. CHP devletçi bir partidir. Ancak bu devletçilik modası geçmiş liberalizmden ve hürriyeti yok edici kolektivizmden uzaktır. 1923 yılında nasıl ki harap bir ülkeyi devletçiliğimizle bu duruma getirdiysek bugün de bize has devletçilik anlayışıyla bunu başarabiliriz.

1965 seçimlerinden önce “CHP verdiği sözü tutar, tutamayacağı sözü vermez” sloganıyla bir seçim bildirgesi yayınlamış ve bu bildirmede “ortanın solu” kavramının ne olduğu, neyi içerdiği ve neyi hedeflediği seçmene açıklanmıştır (CHP, 1965: 6). Bu bildirmede planlı kalkınma, halkçılık, devletçilik, tarım politikası, adalet, milli savunma, kalkınma ve sermaye politikaları gibi başlıklar yer almıştır. Özellikle ekonomi alanında seçmene verilen vaatler göze çarpmaktadır. Bu zamana kadar az kazananın vergi ödemediği, çok kazananın muaf tutulduğu iddia edilmiş ve bu durumun azdan az, çoktan çok olacak şekilde değiştirileceği açıklanmıştır. Yine köylünün topraklandırılacağı, petrol arama faaliyetlerinin hızlandırılacağı ve çeşitli madenlerin devletleştirileceği gibi vaatler göze çarpmaktadır (CHP, 1965: 7-15).

Tablo 2

10 Ekim 1965 Tarihi Türkiye Genel Seçim Sonuçları

Parti İsmi	Aldığı Oy	Oy Oranı	Kazanılan Milletvekili
AP	4.921.235	%52,9	240
CHP	2.675.785	%28,8	134
MP	582.704	%6,3	31
YTP	346.514	%3,7	19

Kaynak: TBMM Kütüphanesi Arşivi.

1965 yılı genel seçimleri CHP için hüsrarla sonuçlanmıştır. Parti, %28 gibi bir oy oranı alarak o zamana kadar ki seçim tarihinin en kötü performansını sergilemiştir. CHP'ye

yakın yayın organlarında seçimlere dair beklentinin yüksek olması sebebiyle bu yenilgi partiyi oldukça sarsmıştır. AP, CHP'yi geride bırakarak sandıktan birinci parti olarak çıkmıştır. Bu başarısızlık iki şekilde değerlendirilmiştir. Birinci görüşe göre, CHP'nin gerçekleştirdiği politika değişiklikleri ve özellikle “ortanın solu” söylemi seçmen tarafından, dahası kendi geleneksel seçmenleri arasında dahi hoş karşılanmamıştır ve “ortanın solu” ile girilen her seçim başarısızlığa mahkûmdur. Diğer görüşe göre ise başarısızlığın “ortanın solu” ile alakası yoktur. Partinin değişen politikası memleketin ve tüm vatandaşları için gayet yararlı ve kapsayıcıdır. Bir başarısızlık varsa bu “ortanın solu” söylemi yüzünden değil, bu söylemin içerdiği politikaların ve düşüncelerin vatandaşa anlatılamaması yüzündendir. Dolaylı olarak parti kadroları eleştirilmiş ve başarısızlık kadroların yetersizliğine ve etkisizliğine mal edilmiştir (Abadan, 1966: 180-183).

İki düşünce temelinde süren tartışmalar CHP'nin seçimin ardından ilk kurultayına kadar devam etmiştir. Ortanın solu söylemine muhalif bulunan milletvekilleri, bu politikayla başarı sağlanamayacağı belirterek parti yönetimine politika değişikliği için baskı yapmışlardır. Bununla birlikte değişen politikaların halka daha çok anlatılmasıyla ilerleyen dönemde halk tarafından benimseneceğini ve yüksek başarıların yakalanacağını düşünen milletvekilleri de mevcuttur (Abadan, 1966: 184-185). Nitekim 1966 yılındaki 18. CHP kurultayında son sözü İsmet İnönü söylemiş ve “ortanın solu” partinin resmî ideolojisi olarak ilan edilmiştir. Söylem olarak benimsenmiş olan ortanın solu, parti ideolojisi olarak resmileştirilmiştir.

18. Kurultay'a gidilirken CHP'nin önemli isimlerinin desteklediği “ortanın solu” aleyhine söylemlerin boşa çıkartılması ve kurultayda bu ideolojinin parti içinde tartışmasız olarak kabul edilmesi için birtakım çalışmalara girişilmiştir. Ortanın solu kavramını CHP içinde ilk kez dile getiren ve bu ideolojiye büyük bağlılık duyan Bülent Ecevit, 18. Kurultay'da ortanın solunun kabulü için yaptığı çalışmalarla ilgili Altan Öymen'in Cumhuriyet gazetesinde yayınladığı röportaja göre bunları aktarmıştır:

1966 kurultayı yaklaşmaktaydı. Bu kongre için ayrıntılı bir çalışma programı yaptık. Kongrelere gittim. Yetişebildiğimiz kadarına ben veya arkadaşlarım gidiyorduk. Yetişemediğimiz kongrelere mutlaka Ortanın Solu Hareketinin önemini belirten mesajlar gönderiyorduk. Bu kongrelerden bazıları meydan muhaberesi haline geliyordu. İlk yer aldığım kongrelerden biri Konya Ereğlisi olmuştur. Çoğunlukla örgüt beni davet ediyor, il ve ilçelerde yeni hareketimizi anlatmamı istiyordu. Bazı ilçe kongrelerinde de hareketimizin benimsendiğine dair mesajlar alıyordum. Yanlış hatırlamıyorsam İstanbul Bakırköy'den harekete olan desteğe dair ilk mesajımızı almıştım.

Mücadelemizi güvençle sürdürdük. Bu güvenç, parti örgütüne ve halka olan inancımızdan, parti örgütünün ve halkın “Ortanın Solu” hareketini yalnız parti için değil, Türk Toplumunun da en geçerli sosyal akımı olarak benimseyeceği inancından geliyordu (Öymen, 1975: 4).

Bülent Ecevit’in başını çektiği ortanın solu görüşüne bağlı grubun çalışmaları başarıya ulaşmıştır.

2.4.1. Ortanın Solu Nedir?

Politika aracı olarak “sol” kelimesi, özellikle 1950’lerin ardından dünyanın çeşitli bölgelerinde kullanılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası SSCB ve ABD’nin iki kutup olarak yer aldığı dünyada bu iki süper güç sıcak çatışmadan ziyade fikir çatışmasına girişmişlerdir. Kendi rejimlerini ve siyasetlerini dünyanın çeşitli ülkelerine benimseterek bölgeleri nüfuz altına almak amaçlarını gütmüşlerdir. SSCB ve ABD’nin ülkeler üzerinde oynadıkları politika savaşları dünyada SSCB siyaset sistemine yakın görülen “sol” ve ABD değerlerine yakın görülen “sağ” ismi verilen düşünce ve siyaset araçlarının oluşumunu sağlamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti de dünyadaki bu politika çekişmelerinden etkilenmiştir. Türk siyasetinde “sol” ve “sağ” söylemleri, 1960 darbesinden sonra yerleşmiştir. ABD’nin Kıbrıs meselesinde Türkiye aleyhine icraatları ile kamuoyunda ABD karşıtlığı yükselmiş ve SSCB ile yakınlaşma başlamıştır. CHP söylem olarak “sol” görüşü bu sürecin ardından benimsemiştir. İsmet İnönü, Bülent Ecevit’in de uğraşlarıyla “sol” görüşe Türkiye’ye özgün ekleme ve çıkarmalar yapılarak siyasete “ortanın solu” kavramını kazandırmıştır. 1965 yılı seçimlerine “Ortanın solu” söylemiyle giren CHP’nin tarihi bir yenilgi almasında ortanın solu anlayışı değil, bu anlayışın halka açıklanamaması sebep olarak görülmüştür. Bu yenilginin hemen ardından Bülent Ecevit ortanın solu anlayışını açıklamak için bir kitap çıkarmıştır. Ortanın solu anlayışına ilişkin en kapsamlı açıklamalar Bülent Ecevit’in 1966 yılında yayımladığı “Ortanın Solu” isimli kitabında yer almaktadır.

Bülent Ecevit’in ortanın soluyla ilgili açıklamaları bu şekildedir:

1. Ortanın solundakiler insancıdırlar. İnsana en üstün değeri verir. İnsan kişiliğinin serbestçe gelişebilmesini, herkese bu bakımdan imkân eşitliği tanınmasını; devlet ve toplum düzeninin, bu serbestliği ve imkân eşitliğini sağlayacak biçimde olmasını isterler (Ecevit, 2009: 24).

2. Ortanın solundakiler halkçıldrlar. Geniş halk topluluklarının yararını, dar zümrelerin çıkarlarına üstün tutarlar. Halkın köklü sınıf duvarlarıyla bölünmesini, insanlık onuruna ve toplumun esenliğine aykırı sayarlar. Ama bunun için bir sınıfın başka sınıfları yok etmesini değil, gelir dağılımında denge ve adalet sağlanarak, insanlığa ve topluma yararlı bütün işlere saygınlık (itibar) kazandırılarak, her türlü ayrıcalıklar (imtiyazlar), her türlü fırsat ve imkân eşitsizlikleri kaldırılarak ve bütün sömürme kapıları kapanarak, sınıflar arasında kaynaşma olmasını, sınıf ayrılıklarının bu yoldan eritilmesini isterler (Ecevit, 2009: 24).
3. Ortanın solundakiler, sosyal adaletçi ve sosyal güvenlikçilerdir. Sosyal adalet ve güvenlik sağlamayı, insan onuruna uygun, insan yeteneklerinin ortaya çıkıp gelişmesine elverişli ve geleceğe ait güvenlik kaygılarının insanlığı bencilliğe, sömürücülüğe ve sürtüşmeye itmesini önleyici bir toplum düzeni kurabilmenin kesin şartı sayarlar (Ecevit, 2009: 24-25).
4. Ortanın solundakiler ilerici, devrimci ve reformcudurlar. Toplum yapısını mümkün olan en yüksek hızla değiştirerek, kendi insanlık ve halkçılık anlayışlarına uygun duruma getirmek; toplumun manevi ve maddi gücünü artırmak isterler. Ekonomik, sosyal ve kültürel kurumların düzelmesini, topluma, özellikle dar gelirli halka daha yararlı hale gelmesini olurluna ve zamana bırakmaz, bunu devrim ve reformlarla çabuklaştırmak isterler (Ecevit, 2009: 25).
5. Ortanın solundakiler devletçilerdir. Devletçilikleri halkı gözetici dir. Halkı devletin hizmetinde değil, devleti halkın hizmetinde sayıcıdır. Ortanın solundaki devletçilik, iktisadi faaliyetin ve üretim araçlarının tümü ile devletleştirilmesini, teşebbüs özgürlüğünün yok edilmesini isteyen bir devletçilik değildir. Bu, kamu kesiminde olsun, özel kesimde olsun, iktisadi hayatın, her türlü iktisadi faaliyetin devletçe toplum yararına düzenlenmesini ve sosyal adalet ilkelerine uygun olarak yürütülmesini, üretim araçlarının toplum yararına kullanılmasını, tasarrufun ve yatırım kaynaklarının devlet müdahalesi veya devlet işletmeciliği yollarıyla da arttırılmasını öngören bir devletçiliktir (Ecevit, 2009: 25).
6. Ortanın solundakiler plâncıdırlar. İktisadi ve sosyal gelişmeyi tesadüflere bırakmazlar. Amaçları belli, o amaçlara nasıl ve ne zaman varılacağı belirli ve bütün iktisadi faaliyeti toplum yararına yönlendirip sosyal adalete uygun olarak düzenleyici bir plânla, imkânları en iyi değerlendirmek ve gelişmeyi hızlandırmak isterler (Ecevit, 2009: 26).

7. Ortanın solundakiler özgürlüğe bağlıdırlar. İktisadi ve sosyal amaçlarına özgürlük içinde, demokratik düzen içinde ulaşmak isterler. Bunu, o amaçlara erişebilmenin en güvenilir ve en insanca yolu sayarlar. İnsana ve insanlığa saygılıdırlar. Gelecek kuşakların mutluluğu gerekçesiyle de olsa, insan hak ve özgürlüklerini kısmayı reddederler. İnsanlardaki çalışma istek ve gücünün, insanlardaki yaratıcılığın, sosyal sorumluluk ve dayanışmanın, en çok demokratik düzende ortaya çıkabileceğine inanırlar (Ecevit, 2009: 26).
8. Ortanın solundakiler sosyal demokrasiden yanadırlar. Halkın irade serbestliği ekonomik ve sosyal baskılardan kurtulmadıkça, demokrasinin halk yararına işleyemeyeceğini bilirler. Onun için demokrasinin biçimsel yönü kadar sosyal özüne de önem verirler (Ecevit, 2009: 26).

Parti içinde dahi tam olarak tanımlanamayan ortanın solu kavramı, Bülent Ecevit'in açıklamalarıyla birlikte yerini bulmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURİYETÇİ GÜVEN PARTİSİ VE SİYASİ SERÜVENİ

Bu bölümde, CHP içerisindeki bir grup milletvekilinin CHP'den ayrılarak GP'yi kurma süreci ve GP adıyla kurulan partinin sırasıyla MGP ve CGP olarak devam ettirdiği siyasi yaşamı ve seçim sonuçları incelenmiştir.

3.1. Cumhuriyet Halk Partisi'nde Fikir Ayrılıkları

CHP içinde ideolojik düşünce farklarından kaynaklı huzursuzluk, 1959 “İlk Hedefler Beyannamesi” ile başlamıştır. 1964 yılında “İleri Türkiye Ülküsü” ile “ortanın solu” kavramının sahiplenilmesi parti içinde tepkiyi arttırmıştır. 1965 seçimlerinde alınan yenilgi ile huzursuz olduğu bilinen ancak açıkça tepkisini dile getirmeyen isimler konuşmaya başlamıştır. Parti, yeni eksenini kabul etmeyen birçok ismin belirli ortak noktalarda gruplaşarak kulis yaptığı bir görünüme bürünmüştür. Parti içi muhalif bloklaşmanın oluşmaya başladığının görüldüğü bu ortamda Bülent Ecevit ve arkadaşlarıyla Genel Başkan İsmet İnönü dışındaki birçok isim ağır seçim yenilgisinden ortanın solu söylemini sorumlu tutmuştur.

CHP içindeki ortanın solu söylemine muhalif vekiller, ortanın solu söyleminden ivedilikle vazgeçilmesi gerektiğini, bu söylemin seçimlerde yenilgi getirmenin yanında Atatürk'ün partisine bu tür söylemlerin yakışmadığını söylemişlerdir. CHP, seçim yenilgisine rağmen ortanın solu görüşünden vazgeçmemiş, fakat söylem olarak geri plana itmiştir. 1966 yılında düzenlenecek olan kısmi senato yenileme seçimlerine ortanın solu söylemini ön plana çıkarmadan katılmanın seçimlere olan etkisi gözlenmek istenmiştir (Abadan, 1966: 25). Fakat CHP, senato yenileme seçimlerinde de istediği başarıyı sağlayamamış, 1965 yılı genel seçimleriyle hemen hemen aynı oy oranını almıştır.

1966 seçimlerine ortanın solu söylemi öne çıkarılmadan girilmesine rağmen oy oranının değişmemesi, parti içinde ortanın solu anlayışının savunulmasını kolaylaştırmıştır. Turhan Feyzioğlu'nun başını çektiği muhalif grup ise, 1966 seçimlerinin ardından ortanın solu anlayışının terkinin savunmanın ötesine geçerek “ortanın sağ” anlayışının kabul edilmesiyle Atatürk değerlerine uygun bir çizgi bulunabileceğini savunmuşlardır (Cumhuriyet, 1966).

1966 seçimlerinin birkaç ay sonrası 24 Ekim 1966 tarihinde CHP Parti Meclisi seçimleri düzenlenmiştir. Bu tarihe kadar İsmet İnönü, tecrübesi sebebiyle CHP'nin ikinci adamlığı konumundaki Genel Sekreterlik koltuğunda sağ anlayıştaki Kemal Satır'ı bulundurmıştır. Artık Bülent Ecevit ve arkadaşları İsmet İnönü'ye baskı yapmaya başlamış ve Ecevit, Genel Sekreterlik görevi dışında bir görevi kabul etmeyeceğini söylemiştir. İnönü'ye yapılan baskıları gören Kemal Satır, Parti Meclisi Genel Sekreterliği için aday olmayacağını açıklamıştır. Cumhuriyet gazetesinin haberine göre (1966) sağdakiler: Turhan Feyzioğlu, İsmail Rüştü Aksal, Coşkun Kırca, Ferit Melen, Turhan Şahin, Orhan Öztrak, Cahit Zamangil, Süreyya Koç, Emin Paksüt, Fehmi Alparslan ve Turgut Göle'dir.

1 Kasım 1966 tarihinde CHP Meclis Grubu toplanarak Turhan Feyzioğlu ve Hilmi İncesu'yu Başkanvekilliklerine seçmiştir. Ortanın solu anlayışının temsilcileri seçimi kaybetmiştir. Senato grubu Başkanvekilliklerine de Ferit Melen ve Fehmi Alparslan seçilmiştir. Ortanın solcuları bu sonuçlara tepki göstermiştir. Feyzioğlu taraftarlarının çok katı davrandığını ve yönetim kuruluna bir tane bile ortanın solu temsilcisinin seçilmemesini tenkitle karşıladıklarını belirtmişlerdir. Onlara göre bu seçimler “kontr kurultay” olmuştur (Cumhuriyet, 1966).

Partide “sol” ve “sağ” üzerine tam bir karmaşa hakimdir. Parti yönetiminin baş kadroları ortanın solu anlayışındayken daha alt yönetim kadrolarında sağ görüşü savunan muhalifler seçilmiştir. Dahası tek tek tasfiye edileceği öngörülen muhaliflerin parti içinde hala önemli bir güce sahip olduğu görülmüştür.

3.1.1. Sekizler Hareketi

Sekizler hareketi, CHP'nin yeni çizgisine muhalif olan en önemli gruba dönemin basınının taktığı isimdir. Turhan Feyzioğlu, Ferit Melen, Turan Şahin, Süreyya Koç, Coşkun Kırca, Orhan Öztrak, Fehmi Alparslan ve Emin Paksüt, bu grubun içindeki isimlerdir. Çekiştikleri CHP'liler bu gruba sekiz kişi oldukları için “Sekizler” olarak hitap etmiştir.

25 Aralık 1966 tarihindeki Parti Meclisi toplantısında Turhan Feyzioğlu önderliğindeki grupla Bülent Ecevit'in önderliğindeki grup ciddi tartışmalarla karşı karşıya gelmiştir. Tartışmalar ise geçmiş dönemde olduğu gibi ortanın solu anlayışının tamamen terki üzerine değil, ortanın solu anlayışının sosyalizm içerip içermediği, bir bakıma

Türkiye'yi SSCB tarzı bir yönetime dönüştürmek isteyip istemediği üzerine olmuştur (Bozkır, 1996: 44).

İsmet İnönü belirleyiciliğinde ortanın solu politikasının kabulü veya reddinin CHP'nin liderlik yarışına dönüştüğü görülmektedir. Yaşı oldukça ilerleyen İsmet İnönü'nün yakın zamanda siyasetten çekileceği beklentisi hakimdir. İnönü de Ecevit grubuyla Feyzioğlu grubu arasında bir liderlik çekişmesi olduğunun farkındadır ve seçimini Ecevit'ten yana yapmıştır (Bozkır, 1996: 46). Bu ortamda Feyzioğlu'nun partide bir geleceğinin olmadığı açıktır. Bu sebeple Feyzioğlu önderliğinde başlayan muhalefet hareketinin bir zorunluluk gereği olduğu gibi yorumlar dönemin medyasında tartışılmıştır. Bunun yanında ortanın solu muhalefeti hareketi kişisel hesaplar uğruna partiyi bölmekle suçlanmıştır (Milliyet, 1967).

Bu tartışmalar içinde toplanan Parti Meclisinde konuşma yapması beklenen İsmet İnönü, ortanın solunu söylemini bir kez daha savunduğu gibi, Sekizlerin beklediğinin aksine sürdürdüğü yatıştırıcı tavırdan vazgeçerek Ecevit ve arkadaşlarından övgüyle bahsetmiştir. Onlara yöneltilen her övgünün ortanın solu muhalefetine yöneltilen eleştiriler olduğu açıktır (Bozkır, 1996: 48).

Cumhuriyet gazetesi İsmet İnönü'nün Parti Meclisindeki konuşmasını şu şekilde aktarmıştır (1967):

Kurultayda ortanın solunda bir parti olduğumuzu tespit ettik. Kurultayda, ondan evvelki konuşmalarda endişe ile karşıma çıkan arkadaşlarımı tatmin edecek bir konuşma ile ve kesin sınırları mübalağası ile çizen bir beyanat hazırladım. Bu yeni MYK ve Bülent Ecevit, ortanın solu denilince ürperdiği söylenen halkla konuşuyor. Ortanın solunu onlara anlatmaya, kabul ettirmeye çalışıyor. Şimdiye kadarda başarı kazandı. Bizim halka anlatmakta tereddüt ettiğimiz şeyleri cesaretle anlatıyor. Bu müspet bir başarıdır. Önümüzdeki dönemde başarılarının devam etmesini yürekten dilerim.

Kırk yıldır devletçiyim. Devletçilik solculuktur diyorlar. Böyle ise evet solcuyum. Halkçılık solculuksa evet böyleyim. Ortanın solu kendimizi anlatmak meselesi olduğu kadar savunmak meselesidir.

İsmet İnönü'nün açıklamalarının ardından Parti Meclisi bir beyanname yayınlamış ve ortanın solu düşüncesine olan bağlılık bir kez daha ilan edilmiştir. Bu bildiriye sekiz vekil tepki göstererek "İlk Açıklama ve Bazı İthamlara Cevap" başlığıyla karşı bildiri yayınlamışlardır. Sekiz vekil, bildirilerinin ardından "Sekizler" olarak anılmaya başlanmıştır. Sekizlerin yayınladıkları bildiride kendilerini partililere olduğu kadar tüm halka anlatmak amacı taşıdıkları gözlemlenmiştir (Cumhuriyet, 1967). Bu bildiride Sekizler

CHP'nin altı okuna tamamen bağlı olduklarını, Atatürkçü ve Kemalist çizgiden asla çıkmayacaklarını ve bu çizginin temsilcisi olduğu sürece Genel Başkan İsmet İnönü'ye itaat edeceklerini söylemişlerdir. Ancak ortanın solu söyleminde daha önceki kongrede çizilen sınırların Ecevit ve arkadaşları tarafından ısrarla aşıldığını ve şu durumda Atatürkçü ve Kemalist yoldan sapıldığını iddia etmişlerdir (Sekizler, 1967: 5-10).

İsmet İnönü Sekizlerin bu söylemleri sonrası yine Ecevit ve arkadaşları lehinde tavır alarak şunları söylemiştir:

Sayın Ecevit ve MYK'nın 18. Kurultay kararlarına uygun ve bu kurultay kararlarının sınırları içinde bu kararları anlatan ve değerlendiren bir yolda olduğunu parti meclisinde söylediğim gibi CHP teşkilatı önünde de tekrar ve teydi ederim (Bozkır, 1996: 47).

Bir ay sonra Şubat 1967'de yapılan CHP Küçük Kurultayı'nda gruplar arasındaki çatışma doruk noktasına ulaşmıştır. Tartışmalar yine 18. Kurultay kararlarının aşılp aşılmadığı noktasında devam edince İsmet İnönü müdahale ederek açıklamalarda bulunmuştur:

Kurultayca yapılmış seçimlerin hiçbirini bağlayıcı bir karar saymayıp da kurultay kararlarının üzerinde ölçü ve hüküm sahibi olduğunu zannedenler daima yanılacaklardır. Ümitlerini, artık açıkça söyledikleri CHP'yi komünist olmaktan kurtarmak iddiasına bağlamışlardır. İddia haksız ve aşikâr bir iddiadır. Sekizler, rakiplerimizden daha insafsız, fisebilullah cihad açmış bir tutumu benimsemiştir (Cumhuriyet, 1967).

Birtakım şahısların parti yönetimine yönelttiği iddialar asılsızdır, haksızdır. Makul değildir. Bir delilleri yoktur. CHP böyle tesirleri derhal fark edecek, karşılayacak ve ezecek kuvvettedir. Ben aksinden sakınıyorum. Bugün memlekette aşırı sol şüpheleri ne kadar haklı ise, aşırı sağ ve irtica eğilimleri ondan da azgın haldedir. Bunlar yem arayan, uçan kuşu komünist olarak ithama hazırdır. Bunların CHP'yi bir alet olarak kullanmasına karşı koymalı ve CHP'yi komünistlikten kurtarmak iddiasını taşıyanların dikta taraftarları ile hiçbir zaman temasa girmemelerini tavsiye ederim (Cumhuriyet, 1967).

İsmet İnönü Sekizler grubunun iddialarına açıkça karşı çıkmış ve onları sert bir şekilde itham etmiştir. İnönü'nün söylemlerinden en kısa sürede bu muhalif grupların partiyle ilişkisinin kesileceği de anlaşılmaktadır. Ecevit ve Feyzioğlu'nun karşılıklı atışmalarının fazla olduğu Küçük Kurultay'dan ortanın solu anlayışı yeni bir zafer olarak ayrılmıştır (Cumhuriyet, 1967).

CHP 4. Olağanüstü Kurultayının 28 Nisan 1967 tarihinde düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. İnönü ve Ecevit bu kurultayda, Sekizler ve beraberindeki muhalif vekilleri partiden ihraç edeceklerini önceden duyurmuşlardır. Partiden ihraç edileceklerinin

kesinleşmesi sonrası Sekizler grubunun CHP’de direnme ihtimali kalmamıştır. Sekizler olarak bilinen sekiz ismin yanında kırk kişi daha istifa ederek partiden ayrılmıştır. Sekizler grubunun CHP içindeki serüveni bu şekilde son bulmuştur (Esmer, 2006: 47-48).

3.2. Güven Partisi’nin Kuruluşu

Sekizler olarak anılan sekiz vekil, CHP 4. Olağanüstü Kurultayı başlangıcında kırk ismi de yanlarına katarak istifalarını vermişlerdir. Kurultay devam ederken verilen bu istifalar üzerine CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit bir bildiri yayınlarak şunları söylemiştir:

CHP’nin ortanın solu hareketiyle Türk Halkı için yakılan umut ışığını söndürmek isteyenler, bana nefeslerinin yetmeyeceğini gördüler. CHP’yi içerden vurmaya kalkışanlar bu ülkücü partide artık barınamayacaklarını anladılar ve yalanları ile, iftiraları ile, ihanet silahları ile aramızdan çekip gittiler (Cumhuriyet, 1967).

Kopmalar köklerde değil, kurumuş bazı dallardadır. Gölge edenlerin çekilmesiyle yolumuz daha çok aydınlanacak, CHP’nin gerçek kimliği daha belirgin olacaktır. Atatürk’ün gösterdiği yönde, İnönü önderliğinde ve halk içinde halkla birlikte, CHP, ileri Türkiye ülküsüne doğru hızla ilerleyecektir (Cumhuriyet, 1967).

48 istifa sebebiyle artık Kırk Sekizler olarak anılan grubun kilit ismi Turhan Feyzioğlu, istifa eden milletvekilleriyle yeni parti kurma düşüncesinde olduklarını açıklamıştır. Ardından yaşanan tartışmalar yeni partinin dayandığı temel ilkelerin tespiti ve ilanı üzerinedir. Feyzioğlu’nun yeni parti çalışmalarıyla ilgili Cumhuriyet gazetesinin 3 Mayıs baskısında aktardığına göre (1967) değerlendirmeleri şu şekildedir:

Partimizin temel görüşlerinden biri milliyetçilik olacaktır. Gelişmeye muhtaç bir ülkenin, milli birlik ve bütünlüğünü koruyarak, yurttaşların milli davalar uğrunda çalışma heyecanı ve inancını besleyerek, sağlıklı solumlu ideoloji çatışmaları ve sınıf kavgaları ile bölüşmeden yükselmesi için milliyetçilik, başlıca kuvvet kaynaklarından biridir. Her türlü dikta hevesleri ile faşizm ve komünizmin çeşitli kılıklarına bürünerek, solculuk veya sosyalizm maskesi altında milli bünyemizde yapmaya çalıştığı tahribatı demokratik yollardan önlemek başlıca gayelerimizden biridir. İktisadi konularda yolumuzu aydınlatacak olan basma kalıp ideolojiler değil, akla, çağdaş iktisat bilimine ve Türkiye gerçeklerine dayanan görüşlerdir. Dış politikada ve dış iktisadi ilişkilerde de ideolojik peşin hükümlerle bağlı olmayacağız. Gerçekçi ve akılcı bir tutumla milli menfaatlerimizi her şeyden üstün tutarak milletimizin güvenliğini ve barış içinde kalkınmasını sağlamak hedefimiz olacaktır. Laik Cumhuriyet esaslarına samimiyetle bağlı ve

yurttaşların din, vicdan ve ibadet hürriyetlerine dini inançlarına saygılı olacağız. Vatandaşın hür seçimine, bütün temel hak ve hürriyetine saygılı, şahısların değil kurumların hâkim olduğu demokratik ve sosyal hukuk devletine inanıyoruz. Devletin ve özel teşebbüsün kalkınmadaki hayati rolünü programımızda açıkça belirteceğiz. Geri kalmış yurt bölgelerinin kalkınması, eğitim davası, anayasanın ve planlı kalkınmanın gerektirdiği reformlar, petrol başta olmak üzere yeraltı kaynaklarımızın millet yararına kullanılması, vergi adaleti, dış politika, köyün ve köylünün, işçinin, esnafın, özel teşebbüs ve serbest meslek sahiplerinin devlet hizmetinde çalışanların problemleri gibi konulardaki görüşlerimiz programımızda belirtilecektir. Hedefimiz boş vaatlerle ve sınıf kavgası tahrikleri ile halkı ayaklandırmak değil, milletimizi hürriyet ve sosyal adalet içinde kalkındırmaktır.

Feyzioğlu beyanında partinin üzerine kurulacağı ilkelere söz etmekle birlikte sol ve sosyalist ideolojiler beslediğini düşündüğü partileri de iğnelemiştir. Ayrıca Feyzioğlu, bugün dahi söylem olarak kullanılan “ilkeli siyaset” kavramının yaratıcısı olmuştur. Feyzioğlu kuracakları partinin günlük siyasi hesaplara dayanan politika ve değişimlerden uzak, ilkeli ve Atatürkçü fikirlere bağlı bir parti olacağını ilan etmiştir. Feyzioğlu amaçlarının yalnızca Türk siyasetinde temsilcisinin kalmadığına inandıkları Atatürkçü politikaların devam ettirilmesi olduğunu söylemiştir (Milliyet, 1967). Bu söylemin ertesi günü 4 Mayıs'ta bir isim daha CHP'den istifa ederek Feyzioğlu grubuyla devam edeceğini açıklamıştır. Bundan sonra basında Kırk Sekizlerin ismi Kırk Dokuzlar olmuştur. Feyzioğlu grubu, istifa ederek kendilerine katılan CHP milletvekillerinden ve parti teşkilatlarından destek almanın yanı sıra, AP'den de kendilerine katılım olmasını istemektedir. AP'den milletvekili düzeyinde destek almasalar da AP teşkilatlarından çok sayıda telgraf aldıklarını ve çok yakında teşkilat minvalinde katılımların gerçekleşeceğini açıklamışlardır (Milliyet, 1967).

CHP'den ilk ayrılıkların gelmesiyle birlikte parti içi çözülme olup olmadığına ilişkin bir soruyu Bülent Ecevit bu şekilde cevaplamıştır:

CHP gruplarından ayrılanların, kuracakları partiyi CHP'yi bölerek kuvvetlendirmek amacıyla oldukları anlaşılıyor. Oysa, teşkilattan aldığımız haberler CHP'de, belki birkaç münferit ve mevzii ayrılma dışında, hiçbir bölünme olmadığı ve olmayacağını göstermektedir. Bazı gazetelerde, CHP'den geniş istifalar olduğu bildirilen il ve ilçelerle temas ettik. Buralarda ayrılma değil, CHP'ye iltihaklar olduğunu öğrendik (Cumhuriyet, 1967).

Ecevit'in sözlerinden de anlaşılacağı üzere CHP yönetimi ayrılıkların neredeyse tamamlandığını ve partiye daha fazla zarar vermeyeceğini düşünmektedir. Oysa daha partilerini dahi kurmamış olan kırk dokuzlar, CHP'den milletvekillerinin katılımıyla güçlerini arttırmaya devam etmişlerdir. İsimleri Elliler, Elli Birler olarak arttıkça CHP

yönetimi kayıtsız ve ödün vermez duruşunu yumuşatarak, CHP'ye karşı eleştirilerde bulunarak istifasını sunan vekilleri istifalarını geri almaya davet etmiştir. Kısmen başarı sağlanmış ve istifasını sunan bir grup milletvekili istifalarını geri çekerek CHP'de kalmaya devam etmişlerdir (Bozkır, 1996: 153-154).

1969 yılındaki Türkiye Genel Seçimlerine mutlak suretle katılmak isteyen Feyzioğlu ve grubu, partileşme yolundaki çalışmalarına hız vermiştir. Kurulacak partinin ismi tartışma konusu olmuştur. Geçmişte Ecevit ile yükselen tartışmaları sırasında CHP'nin ancak sağ bir görüş almasıyla Atatürkçü çizgiye yerleşebileceğini söyleyen Feyzioğlu, CHP'den istifa ederek kendilerine katılan çok sayıda vekilin katı bir sağ görüşü benimsemeyeceğine inandığından sağ söylemi bırakmış ve merkez parti olmak istediklerini açıklamıştır. Bu düşüncenin bir ürünü olarak mecliste sağ parti AP ve Sol parti CHP arasında bir yerde oturmak istenmiştir. O dönem meclisteki oturma düzeni, alfabetik sıraya göre düzenlenmektedir. Feyzioğlu ve arkadaşları bu durumu dikkate alarak isim aramaya başlamışlardır (Cumhuriyet, 1967).

Parti için isim bulma çalışmaları uzun sürmüş ve bazı güçlüklerle karşılaşmıştır. İhsan Kabadayı ve Turhan Feyzioğlu taraftarları "millet" veya "milliyetçi" deyiminin kullanılmasını istemiştir. Bir ara "Milliyetçi Kardeşlik Partisi" adı tartışılmışsa da "Güven Partisi" adında karar kılınmıştır (Milliyet, 1967).

12 Mayıs günü kuruluşla ilgili dilekçe ve evraklar gerekli yerlere teslim edilmiştir. 13 Mayıs 1967'de, hazırlanan dilekçe ve program basına açık bir imza töreni gerçekleştirilerek açıklamalarda bulunulmuştur. Parti asli kurucusu 7 kişi olarak belirtilmiştir. CHP'nin partiye tekrar dönmeye çağırdığı 7 isim "Nureddin Ardıçoğlu, Enver Güreli, Mahmut Çetin, Vefa Tanır, Fenni İslimyeli, Zarife Koçak ve Kasım Gülek" kuruluş dilekçesine imza atmayarak tepki çekmiştir (Cumhuriyet, 1967). Partinin kuruluşuna dair evrakların teslimini müteakip bir tören düzenlenmiştir.

Düzenlenen törende konuşan Turhan Feyzioğlu şunları söylemiştir:

Dün gece saat 5'e kadar çalışmak suretiyle programımız tamamlanmıştır. Siyasi parti olarak memleketin huzuruna, yalnız genel formüllerle değil, bütün yurt hakkında çözüm yolu gösteren görüşlerle çıkıyoruz. Bugünden itibaren yeni bir siyasi kuruluş içinde 32 milyon yurttaşımızın himayesindeyiz. Artık isteğim kırmızı üzerine beyaz Güven yazısını yazıp, Atatürk'ün anıt kabrine gitmektir. Milletimizin güvenine layık olmaya çalışacağız (Yeni Partinin Adı: Güven, 1967).

İsmet İnönü'nün GP'ye ilişkin değerlendirmesi ise “Yeni partinin adının güven olduğu duyurulmuştur. Buradan anlaşılmalıdır ki bunların güvene ihtiyaçları vardır. Güven sorunu yaşadıkları açıktır” şeklinde olmuştur (Cumhuriyet, 1967).

Partinin resmen kuruluşunun ardından 15 Mayıs 1967 tarihinde GP yönetim kurulu ilk defa toplanarak görev dağılımı yapılmıştır. Parti basın sözcüsü Arif Ertunga olmuştur. Milletvekillerinin GP'ye üye olmasından önce üzerinde çalıştıkları kanun tekliflerinin aynen sunulması ve parti değerlerine uygun biçimde benzer çalışmalarının sürdürülmesine karar verilmiştir. İlk defa GP ismiyle mecliste yer alan partililerin oturma düzeni eski CKMP sıraları olmuştur. Eski sıralarını GP'ye terk etmek durumunda olan CKMP vekilleri, GP'nin soluna yerleşmiştir. GP'nin sağ tarafında ise MP vekilleri bulunmaktadır (İpekçi, 1967: 7).

Partinin kurulmasından sonra partiye CHP teşkilatından yeni katılımlar olmuştur. Eski milletvekili ve bürokratlar da partiye katılmıştır. GP basın bürosunun aktardığına göre çeşitli illerde CHP teşkilatında görevli bulunan 311 kişi partilerinden istifa ederek GP'ye üye olmuştur (Milliyet, 1967). GP, kendilerine katılmaktan çekinen CHP teşkilatlarını cesaretlendirecek söylemlerde bulunarak katılımları artırmak istemiştir. Bu amaçla GP İstanbul Teşkilatı, “CHP İlçe İdare Kurulu Başkanlığına” başlığını taşıyan örnek bir istifa dilekçesi hazırlamıştır. 15.000 adet basılan dilekçe yurdun çeşitli yerlerindeki CHP teşkilatlarına yollanmıştır (Cumhuriyet, 1967). GP hiçbir seçime katılmadığı halde CHP'nin ideolojik değişiminden rahatsız olan milletvekillerinin katılımıyla Türkiye'nin AP ve CHP'nin ardından en büyük partisi olmayı başarmıştır. Milletvekili ve senatör sayısı, yeni katılımlar ve geri dönüşler sebebiyle birkaç ay boyunca değişken olmuştur. Ancak genel olarak elli vekil ve senatör sayısı aşılmıştır (Bozkır, 1996: 65).

Partinin ambleminin ne olacağı, parti isminde görüldüğü gibi çeşitli tartışmalar ile belirlenmiştir. Çeşitli amblem önerileri sunulmuşsa da hepsinin ortak noktasında hayvan figürleri ön plana çıkmıştır. Parti Yönetim Kurulu, yapılan uzun bir toplantı sonrası boynuzları belirgin bir koç figürünün kullanılması yönünde oy birliğiyle karara varmıştır. Koç'un amblem olarak belirlenmesinde Türk geleneklerine göre “yiğit, cengâver ve güçlü” insanlara yüklenen “koç gibi” söylemi ile koçun halk içerisinde sevilen ve hatırlanan bir hayvan olması önemli olmuştur. 1967 yılında Türkiye'de önemli bir kır nüfusu mevcuttur ve bu tür bir hayvan günlük yaşamda çok karşıya çıkmaktadır. GP koç figürünü amblem olarak belirlemekle milletin geleneklerini ve aslını vurgulamak, halktan olduklarını göstermek istemiş ve bir anlamda da köylüyü kalkındıracağını iddia etmiştir (Pulur, 1967).

Turhan Feyzioğlu, partinin amblemi hakkında şunları söylemiştir:

Partimizin amblemini biz belirlemedik. Bu figür, vatanımızın dört bir tarafındaki yurttaşlarımızın istediği bir şeyin yönetimimize karara bağlanarak partimizin simgesi olmasından ibarettir. Halkımız partimize yiğit bir koç hediye etmiştir (Cumhuriyet, 1968).

Parti amblemi, köyden kente göç olsa da halkın büyük bölümünün tarım ve hayvancılıkla geçindiği bir dönemde belirlenmiştir. Koç figürünün birçok insanın geçim kaynağı olması dolayısıyla açıklandığı ilk anda beğeni toplamıştır. Yıllar geçtikçe Feyzioğlu'nun politikalarını tutarsız bulanlar partiye eleştiri yönettiğinde, parti aşağılanmak için koç figürüne “koyun” denmeye başlanmıştır. Özellikle 1975'lerden sonra partiyi aşağılamak için ortaya atılan slogan şu şekilde olmuştur: Gelme sakın oyuna, verme oyunu koyuna!

3.2.1. Güven Partisi'nin Performansı

GP, hiçbir seçime katılmaksızın mecliste vekil sayısına göre Türkiye'nin 3. Partisi olmasına yetecek kadar büyük bir kopuş sonucu kurulmuştur. GP'nin avantajlarından biri de meclisteki gücünün yanı sıra il ve ilçelerde sahip olduğu teşkilatlardır. CHP'nin ortanın solu şeklinde değiştirdiği politikası milletvekilleri kadar il ve ilçe teşkilatlarında da anlaşılammış veya kabul görmemiştir. Bunun göstergesi CHP teşkilatlarının bir bölümünün istifa ederek GP'ye katılmasıdır. Bu sayede GP'nin teşkilatlanması çok çabuk bir şekilde tamamlanmış ve seçim çalışmalarına başlanmıştır (Bozkır, 1996: 67).

GP'nin kendini meclisteki diğer partilerin aksine ne sağ ne solda konumlandırmış olmaması dolayısıyla merkeze yakın sağ ve sol vatandaşlardan oy toplayabileceği düşüncesi hâkim olmuştur. Bununla birlikte parti, geleneksel merkez partilerin aksine yumuşak ve kapsayıcı söylemlerle ilerlemek yerine sert ve tepki çekici bir siyaset gütmüştür. Sağ ve soldaki partilere yapılan eleştiriler o kadar serttir ki çoğunlukla bu partiler dış güçlerin maşası olmakla ve Türkiye'yi diğer devletlerin emrine vermeye çalışmakla suçlanmıştır (Bozkır, 1996: 68).

GP'nin ilk büyük kongresi 1-3 Mart 1968 tarihlerinde Ankara'da düzenlenmiştir. Turhan Feyzioğlu, halihazırda sürdürdüğü genel başkanlık makamına yeniden seçilmiştir. İlk kongrede, kuruluşta açıklanan parti programı ve ilkelere bağlılık yeniden vurgulanmıştır.

Haziran ayında ilk seçimlerine girecek olan GP'nin göstereceği performansla Türk siyasetini yeniden şekillendireceğine olan inanç belirtilmiştir (Cumhuriyet, 1968).

Haziran 1968 tarihinde GP'nin katıldığı ilk seçimler, Türkiye'nin o dönem uyguladığı seçim sistemi sebebiyle senato meclisi üyeleri için kısmi ve yerel yönetimler için genel seçimlerdir. Senato meclisi seçimleri toplu bir şekilde değil ve belirli aralıklarla 1/3 üyenin değişimi için yapılmaktadır. İl ve ilçe yönetimleri ile mecliste görev alacak 53 senato ve 5 milletvekili sandalyesi için yarışılmıştır (Çavdar, 1969: 13). GP, mecliste sandalye sayısını artırmak istese de asıl hedef görev süresi dolan 5 senatörün kaybedilmemesi, yani gerilememektir.

Tablo 3

2 Haziran 1968 Tarihi Cumhuriyet Senatosu 1/3 Yenileme Seçim Sonuçları

Parti İsmi	Seçimden Önceki Durum	Alınan Oy Oranı	Seçime Giren Senatör	Kazanılan Senatör	Son Durum
AP	97	%49,1	34	38	101
CHP	30	%26,8	9	13	34
GP	15	%9,2	5	1	11
MP	Yok	%6,3	1	1	1
TİP	1	%4,7	Yok	Yok	1
CKMP	1	%2	Yok	Yok	1
BAĞIMSIZ	1	%1,9	1	Yok	Yok

Kaynak: Cumhuriyet, 5 Haziran 1968.

53 üye için yarışılan senato seçimlerinde GP, yalnız Konya bölgesinde 1 senatöre sahip olabilmıştır. Senatörlüğü kazanan aday %17,3'lük oy oranıyla Sedat Çumralı olmuştur.

Senatodaki temsil gücü dört sandalye eksilmiştir. Kısmi senato seçimleri AP'nin mutlak hakimiyetiyle sonuçlanmıştır. Elli üç sandalyenin otuz sekizine AP, On üçüne CHP ve bir tanesine GP sahip olmuştur. GP'nin aldığı genel oy oranı %9,2'dir. GP, önemli bir başarı sağlayamasa da senato seçimlerinde sandalye kazanan üç partiden biri olmuştur. Beş milletvekilliği için gerçekleştirilen seçimlere dört aday göstererek katılan GP, başarı sağlayamamıştır. Vekil koltuğunun beşini de AP alarak baskın duruşunu sürdürmüştür (Cumhuriyet, 1968). Senato seçimlerinin, toplam sandalyelerin 1/3'ü için yapıldığı unutulmamalıdır. GP, hedefleri göz önüne alındığında başarısızlık yaşasa da senatoda hala önemli bir sandalye sayısına sahip durumdadır.

1968 yılında gerçekleşen en önemli seçim yerel seçimlerdir. Yerel seçimler sonucu Belediye başkanlığı ve belediye meclis üyelikleri belirlenmiştir. GP, birçok ilde aday bulamadığı için seçime katılamamıştır. 108.000 oy ile Türkiye genelinde %3,09 oy oranı toplayan GP, 24 belediyede başkanlığı kazanmıştır. Bu belediyelerin üç tanesi, Mardin, Hakkâri ve Van olarak il belediyesidir. Alınan %3,09'luk oy oranı Türkiye geneli belediye seçimlerindeki oy oranıdır ve GP, halihazırda birçok belediyede aday göstermeyerek seçime katılmamış, bu sebeple oy oranı düşük kalmıştır.

Tablo 4

2 Haziran 1968 Tarihi İl Genel Meclisi Seçim Sonuçları

Parti Adı	Aldığı Oy	Oy Oranı
AP	4.470.687	%49,1
CHP	2.542.824	%27,6
BAĞIMSIZ	622.708	%6,8
GP	603.268	%6,6
MP	318.804	%3,5
TİP	248.152	%2,7

Kaynak: Bozkır, 1996: 94.

GP'nin il genel meclisi seçimlerinde aldığı oy adeti 603.268 ve oransal olarak %6,63'dür. GP adına bu seçimlerde farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Bağımsızlar göz önüne alındığında GP, bağımsız oylardan ufak bir farkla geride kalarak 4. Büyük oy oranını almıştır. Bağımsızlar değerlendirme dışı bırakıldığında ise tüm başarısızlıklara rağmen hala Türkiye'nin en büyük 3. Partisi konumundadır. Kuruluşundan itibaren henüz bir seneyi yeni dolduran bir partinin ilk yerel seçimlerde üç tanesi il olmak üzere 24 belediyeyi kazanması önemli bir başarı olmuştur. Bu seçimlerde GP'nin görece kalkınması geri kalmış ve nüfusu düşük İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde oldukça güçlü bir desteğe sahip olduğu görülmüştür (Bozkır, 1996: 89-93).

GP'nin katıldığı ilk genel seçimler 12 Ekim 1969 Türkiye genel seçimleridir. Meclisteki 450 vekil sandalyesi için yarışılmıştır. GP, daha önceki yerel seçimlere büyük oranda komünizm ve solculukla mücadele, yani CHP karşıtı söylemlerle girmiştir. Seçim sonrası kırsal ve geri kalmış bölgelerdeki başarı, partinin ekonomik söylemlere ağırlık vererek oy potansiyelini arttırabileceğini düşünmesini sağlamıştır. Genel seçimlere katılırken geçen sürede, komünizm ve sol karşıtı söylemlerinin yanında seçmenlere köy kalkınması ve yoksullukla mücadele sözü verilmiştir. Daha önceki seçimlere eksik adayla katılan GP, genel seçimlere tüm bölgelerde eksiksiz aday göstererek katılmıştır. Bu sebeple genel seçimler, partinin Türkiye genelindeki destekçi sayısının tam anlamıyla görülebilmesi açısından önemli olmuştur (Milliyet, 1969).

1969 genel seçimlerinde AP 256, CHP 143, GP 15, bağımsız adaylar 13 ve MP 8 vekil ile meclise girmiştir. GP, 1968 il genel meclisi seçimlerinde aldığı oy sayısının 10.000 kadar azını almıştır. Ancak partinin oy oranlarında iyi veya kötü bir değişim olmamış, %6,6 korunmuştur. Seçime katılım sayısının daha az olması, GP'nin oy sayısının azalmasına rağmen oy yüzdesinin sabit kalmasının sebebidir. Parti, mecliste grubu bulunan diğer partilerle birlikte değerlendirildiğinde Türkiye'nin en büyük 3. Partisi konumunu sürdürmüştür. Feyzioğlu ve partinin diğer önemli isimleri bu sonuçları yetersiz fakat önemli bir başarı olarak gördüklerini söylemişlerdir (Cumhuriyet, 1969).

Tablo 5

12 Ekim 1969 Tarihi Türkiye Genel Seçim Sonuçları

Parti Adı	Aldığı Oy	Oy Oranı	Kazanılan Milletvekili
AP	4.229.712	%46,5	256
CHP	2.487.006	%27,4	143
GP	597.818	%6,6	15
BAĞIMSIZ	511.023	%5,6	13
BP	254.695	%2,8	8
MP	292.961	%3,2	6
TİP	243.631	%2,7	2
YTP	197.929	%2,2	6
MHP	275.091	%3,0	1

Kaynak: Bozkır, 1996: 96.

GP, 1969 genel seçimine kadar sol ve sosyalizm karşıtı bir politika gütmüştür. Kuruluşundan bu yana sol karşıtı olmasına karşın, CHP kökenli ve sağ görüşlere sıcak bakmayan vekillerin varlığı GP'nin "sağ" veya "ortanın sağ" politika benimsemesinin önünde engel oluşturmuştur. Oysa tamamen sağ söylemlerle seçimlere katılan AP, oyların %46,6'sını kazanmıştır. Kendini "sağ" parti olarak addeden diğer partilerin aldığı yüzdelerle toplandığında yalnız sağ görüş oyları %60'ı bulmaktadır. Bunu gören GP, politikalarını gözden geçirmiş ve bir sonraki seçimlere yönelik hamlelerini planlamaya başlamıştır (Yeni Tanin, 1969).

3.3. Milli Güven Partisi'nin Kuruluşu

Türkiye siyasetinin sağ ve sol şeklinde ayrıldığı ortamda sol görüşün temsilini büyük oranda CHP gerçekleştirirken sağ görüşün temsili çok sayıda partiye bölünmüş durumdadır. AP, tek başına iktidar olmasına yetecek kadar yüksek bir sağ seçmen oyu almasına rağmen hala önemli miktarda sağ seçmen oyu Birlik Partisi (BP), MP, YTP ve kendilerini sağcı olarak addetmese de GP arasında bölüşülmektedir. Politika olarak GP'ye yakın olan YTP ve MP, 1969 seçimlerinde 8'er vekil çıkararak ikisi birlikte 16 vekil sayısına sahip olmuştur. GP'nin de 15 vekil çıkardığı seçimlerin ardından bu üç partinin birleşmesinin siyaseti etkileme güçlerini arttıracığı ve bu partilerin savunduğu politikalar açısından faydalı olacağı konuşulmaya başlamıştır. 1970 yılında bu konuda tartışmalar artmış ve vekiller olası birleşmeler hakkında demeç vermeye başlamıştır (Cumhuriyet, 1970).

YTP ve MP yönetimlerinin güçsüzleşmesi ve partilerin dağılma ihtimalinin doğması, bu partileri sağlam temellere ve liderliğe sahip GP'ye yakınlaştırmıştır. 17 Ekim 1970 tarihinde gazeteler (Cumhuriyet-Milliyet-Yeni Tanin) üç partinin birleşme kararı aldığını duyurmuştur. GP, kendi içinde yaptığı görüşmeler sırasında halihazırda partinin genel sekreter yardımcısı ve iki numaralı ismi olan İstiklal Yaradılış birleşmeye karşı olduğunu açıklamıştır. Yaradılış dışındaki tüm partililerin lehte oyu sonrası Yaradılış, partideki tüm görevlerinden istifa etmiştir. Aynı gün YTP bir bildiri yayımlayarak GP ile birleşme kararı aldıklarını açıklamıştır. YTP yayınlanan bildiride şu cümlelere yer vermiştir:

Birleşme kararımız altı aylık bir maziye dayanır. Üç partinin sahip olduğu tüzük, program ve değerler arasında bir fark yoktur. İçinde bulunan politik buhranı göz önünde tutarak milliyetçi bir cephe kurmak arzusuyla girişilen birleşme çabaları dünkü genel kurul toplantısında da görüşülmüş ve onaylanmıştır (Cumhuriyet, 1970).

18 Ekim 1970 günü GP'de bir bildiri yayımlayarak "Memleketin içinde bulunduğu hüznün ve endişe verici şartların ihamıyla" birleşme kararı aldığını resmen duyurmuştur. Yeni partinin ismi "Türkiye Millet ve Güven Partisi" olarak duyurulmuştur. Amblemin ise üç parti amblemlerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulacağı söylenmiştir (Cumhuriyet-Milliyet, 1970). İlerleyen süreçte birleşmeyle ilgili güçlükler oluşmuş ve birleşme süreci uzamıştır.

MP genel başkanı Osman Bölükbaşı, daha önce gerçekleşmesini arzuladığı GP-MP-YTP birlikteliğiyle ilgili görüşmeleri birtakım bahanelerle uzatmaya başlamıştır. 8 Aralık 1970'de, GP ile birleşmenin, GP'nin değiştirdiği tutum ve yaklaşımlardan ötürü artık imkânsız olduğunu söylemiştir. MP genel başkanının bu açıklaması kendi partisi içinde tepki

çekmiştir. MP Genel Başkan Yardımcısı Seyit Faruk Önder, GP ile birleşmeyi destekleyen en önemli isimdir. Üstelik MP yönetiminin çoğunluğu da Faruk Önder tarafında saf tutmuştur. Bu durum karşısında Osman Bölükbaşı, kendisine muhalif Faruk Önder ve İsmet Kapısız'ı partiden ihraç etmek için yüce divana göndermiştir (Bozkır, 1996: 131-132).

Osman Bölükbaşı'nın tüm çabasına rağmen MP'li önemli sayıda isim gayr-ı resmi şekilde MP'yi temsilen GP ve YTP ile birleşme görüşmelerine devam etme kararı almıştır. Bunun ardından GP, Osman Bölükbaşı ile iletişimini kesmiştir. 17 Ocak 1971 tarihinde Ankara'da düzenlenen GP 1. Olağanüstü Kongresinde YTP ve MP ile birleşme kararı onaylanarak bu birliğe "milliyetçi cephe" ismi verilmiştir. Birleşmenin getirdiği çoğalmaya uygun olarak GP yönetim kadro sayısı artırılmış ve yeni katılanlara görevler verilmiştir. Partinin 2. Adamı durumundaki Genel Başkan Yardımcılığı koltuğuna Faruk Önder getirilmiştir. Partinin ismi "Milli Güven Partisi" olarak belirlenmiştir (Bozkır, 1996: 135-138).

3.3.1. Muhtıra Dönemi ve Milli Güven Partisi

MGP Genel Başkanı Feyzioğlu, ülkenin içinde bulunduğu kötü durumun bir gereği olarak Atatürkçü cephelerin birleşmesinin zaruri hale geldiğini ve MGP'nin Atatürkçü partilerin birleşmesiyle kurulduğunu söylemiştir. MGP, öncülü olan GP politikalarını devam ettirmiştir. Feyzioğlu, ülke içindeki karmaşanın son bulması adına AP'ye gereken desteği verebileceğini belirtmektedir. Fakat bu söylemlerinin ardından da AP'de olayları yatıştırarak bir liderlik göremediğini ve ülkenin derhal AP yönetiminden kurtulması gerektiğini söylemiştir. Feyzioğlu, AP'ye olan rahatsızlığını farklı tarihlerde şu şekilde dile getirmiştir:

Ne yaptığını bilmeyen, kiminle uğraşması gerektiğini bilmeyen, eğitim alanında ve iktisadi alanda gerekli tedbirleri zamanında almayan, her türlü ıslahat tedbirini uyutup çürüten, kanunları uygulamaktan aciz, güven verici olmaktan uzaklaşmış bir hükümetle bugünkü tehlikeleri göğüslemek, anarşiyi önlemek mümkün olacağına inanmıyoruz (Milliyet, 1970).

Demokrasi, hürriyetle nizamın bağdaştırıldığı ve kanunun hâkim olduğu bir rejimdir. Baskı idarelerinin mezar sessizliği, demokrasilerde elbet görülmez. Fakat kanun emirlerinin dinamit, bomba ve silah sesleriyle boğulması da sıhhat alameti değildir. Türkiye'de olup bitenleri mahalli rabita vakası saymak soğukkanlılık değil, vurdumduymazlıktır. Demirel meselelerin özü üzerinde durmuyor, huzursuzluğun sebeplerini gidermeye çalışıyordu. Neticede yollar değil ama hükümet çok aşındı (Cumhuriyet, 1971).

Feyzioğlu, 1969 seçimlerini de AP'nin kazanmasının ardından Türkiye'nin AP ile kaybedecek dört senesinin daha olmadığı belirterek girişimlere başlamıştır. MGP, Türkiye için en büyük tehlikenin komünizm olduğuna inanmaktadır. AP'ye olan sert muhalefetleri, AP'nin komünizmi önlemekte aciz kaldığını düşünmelerinden kaynaklanmaktadır.

Turhan Feyzioğlu, 12 Mart Muhtırasının bir sene öncesinde Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a bir mektup göndererek AP'ye karşı harekete geçmesini istemiştir. Mektupta; ülkenin AP acizliğinde komünizm tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını, Cumhurbaşkanı olarak siyasi partileri ve toplumun çeşitli alanlarından temsilcileri çağırarak bir çözüm bulunmasının yolunu açması gerektiğini, aksi taktirde Türkiye'deki çeşitli çevrelerin komünizmi kabul etmeyeceğini ve karmaşık günlere girileceğini yazmıştır. Feyzioğlu'nun Cumhurbaşkanı'na ilettiği muhtıra mektubunun bir kısmı şu şekildedir:

Memleketin içinde bulunduğu durum, yüksek makamınıza başvurmayı bizim için zorunlu hale getirmiştir. Mevzuatımız, sınıf kavgası tahrikçiliğini, ırk farkına dayanan bölücülüğü, laik devlet ilkesine zıt düşen tutum ve davranışları, komünist bir dikta idaresi kurmaya yönelen her türlü teşkilatlanma ve propaganda faaliyetini yasaklamıştır.

...

Bugün üniversitelerimiz çalışamaz haldedir. Haysiyet sahibi, milliyetçi, Atatürkçü öğretim üyeleri ve masum gençler, korkunç maddi ve manevi baskılara maruz kalmaktadır. Yıkıcı ve bölücü faaliyetler liselerimize kadar sirayet ettirilmektedir. Ekonomik sıkıntılar, devlet iradesine karşı güvenin farklı sebeplerle sarsılması, anayasa makamındaki aksaklıklar, milli güvenliğimize yönelik tehlikeleri daha da arttırmaktadır.

Sayın Cumhurbaşkanı, belirttiğimiz durum karşısında, yüksek başkanlığınızda, Milli Güvenlik Kurulu üyeleriyle başlıca devlet görevlilerinin katılacakları bir toplantıya, tensip buyurulacak ölçüler içinde, siyasi partileri çağırmanızı partim adına rica ediyorum (Bozkır, 1996: 100-101).

Turhan Feyzioğlu'nun mektubu, siyaseten büyük bir etki yaratmasa da ordu içinde hareketlilik yaratmıştır. CHP'nin ortanın solu görüşüne geçişinin ardından Feyzioğlu liderliğindeki GP, uyguladığı siyaset ile Türk ordusunun hislerinin yegâne temsilcisi haline gelmiştir. İlerleyen dönemde ordu ve MGP arasındaki ilişki, MGP'nin orduyu etkilemesi şeklinde devam etmiştir. Feyzioğlu'nun Cumhurbaşkanı'na yolladığı mektubun bir benzerini yaklaşık bir sene sonra ordu Cumhurbaşkanı'na iletmiştir. Ordu tarafından iletilen muhtıranın içeriği, MGP'nin endişelerini içermektedir (Özoğuz, 2012: 130-133). Bu durum göz önünde bulundurulduğunda MGP'nin ordu içindeki ağırlığı, daha iyi anlaşılacaktır.

12 Mart Muhtırasından önce sıkıyönetim kararları, siyasi partiler arasında tartışma yaratan bir mesele olmuştur. AP, iktidar partisi olarak sıkıyönetimi istemiş ve savunmuştur. CHP adına söz alan İnönü ise, temelde sıkıyönetime karşı olmadığını, ancak bu uygulamanın oldukça kısıtlı bir süre için, keyfilikten uzak ve şeffaf bir şekilde sürdürülmesi gerektiğini söylemiştir. AP iktidarına karşı sert eleştirileriyle bilinen GP lideri Feyzioğlu ise, sıkıyönetim ilanına en büyük desteği veren liderlerden olmuştur. Ülkenin işçi sendikaları görünümündeki komünistlerin işgali altında bulunduğunu iddia ederek, bu örgütlerle mücadele ile sınırlı olmak şartıyla sıkıyönetim uygulamasına desteğini bildirmiştir (TBMMTD, 1970: 210-215). Görüşmelerin ardından İstanbul ve İzmit ile sınırlı olan bir senelik sıkıyönetim kararı alınmıştır. Orgeneral Kemal Atalay sıkıyönetim komutanı seçilmiştir (Cumhuriyet, 1970).

Muhtıra öncesi dönemde ordu, AP hükümetine yumuşak tonda birçok uyarıda bulunmuştur. 11 Aralık 1970 günü Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur, memlekette devam eden anarşik duruma son verilmesi ve gerekli önlemlerin süratle alınması gerektiğini belirten 7 sayfalık kapsamlı bir muhtıra mektubu hazırlamış ve ilk önce Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a ardından da Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarına göndermiştir. Kısa süre sonra bu durum basın tarafından paylaşılmış ve AP iktidarı haberdar olmuştur. AP, bir Kuvvet Komutanı tarafından yazılan muhtıra mektubuna sert tepki göstermiştir. CHP ise meselenin üzerinde durmayıp ve sessiz kalırken tek destek Feyzioğlu'ndan gelmiştir. Nitekim Feyzioğlu, Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur'u sorumlu davranışı dolayısıyla tebrik etmiş ve anarşi olaylarının Türk halkına Marksizm'in kabul ettirilmesi amacıyla solcu kesimler tarafından düzenlendiğini belirtmiştir. Milli bütünlüğün korunması gerektiğini ve hükümetin otoritesini yitirmiş olmasından dolayı bazı kesimlerin gereken tedbirleri alması gerektiğini söylemiştir (Milliyet, 1970: 1-8).

Memleketin içinde bulunduğu kargaşa ortamının devamı üzerine ordu içindeki huzursuzluk boyutu gittikçe artmış ve özellikle Mart 1971 tarihinde, ordunun yönetime el koyacağı birçok çevre tarafından değerlendirilmektedir. Komutanlar, hükümetin akıbeti üzerine basını haberdar ederek toplantılar düzenlemekte ve fikir alış-verişinde bulunmaktadır. 9-10 Mart 1971 tarihlerinde, Yüksek Komite Toplantısı düzenlenmiştir. Genel Kurmay Başkanı Memduh Tağmaç başkanlığındaki toplantıya, Orgeneraller, Ordu Komutanları ve Oramiraller katılmıştır. Komutanlar, ülkenin içinde bulunduğu durumdan, Anayasa'nın gerektiği gibi uygulanmamasından, Kürtçülük faaliyetlerinin ve komünist

faaliyetlerin önlenememesinden hükümetin sorumlu olduğu konusunda hemfikir olduklarının altını çizmişlerdir. Hükümetin bu zamana kadar olayları bastırmakta başarısız olmasının yanında, bundan sonra başarılı olmasının da imkânsız olduğunu belirtmişlerdir (Cumhuriyet, 1971).

12 Mart 1971 tarihinde ordu, daha önce Feyzioğlu liderliğindeki MGP'nin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a verdiği muhtıra mektubuna çok benzer bir muhtırayı yine Cumhurbaşkanı'na teslim etmiştir. Cumhuriyet gazetesinin yayınladığı şekliyle (13 Mart 1971) muhtıra mektubu şu şekildedir:

1) Parlamento ve hükümet süregelen tutum, görüş ve icraatı ile yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve anayasanın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.

2) Türk Milleti'nin ve sinesinden çıkan Silahlı Kuvvetlerinin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek çarelerin partiler üstü bir anlayışla meclislerimizde değerlendirerek mevcut anarşik durumu giderecek ve anayasanın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ve inkılâp kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir.

3) Bu husus süratle tahakkuk ettirilmediği takdirde Türk Silahlı Kuvvetleri kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamak görevini yerine getirerek idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya karardır.

Ertesi gün muhtıra mektubu, tüm gazetelerde manşet olarak yayınlanmış ve özellikle son maddeye dikkat çekilmiştir. Daha sonra öğrenildiği üzere Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Başbakan Süleyman Demirel'e yaklaşan darbe tehlikesi karşısında kayıtsız şartsız iktidarın yanında yer alacağı sözünü vermiştir. Demirel, Cumhurbaşkanı'nın desteğine güvenmiş ve çeşitli çevrelerden gelen baskılara kulak asmayarak yapabildiği kadar özgür siyasetine devam etmiştir. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, muhtıra eline ulaştığında ise Millî İstihbarat Teşkilâtı (MİT) müsteşarı aracılığıyla Süleyman Demirel'e istifa etmesini tavsiye etmiştir. Durum karşısında şaşkına dönen Demirel, Cumhurbaşkanı ile görüşmüş ve kendisine verilen sözleri hatırlatmıştır. İstifayı reddettiğini ve meclisten güvenoyu isteyeceğini iletmiştir. Fakat Demirel mecliste aradığı desteği arkasında bulamamış ve güvenoyuna başvurmayı lüzumlu görmeyerek istifa etmiştir. Cumhurbaşkanı'nın verdiği sözlere rağmen kendisini

desteklememesini protesto eden Demirel, istifa mektubunu Cumhurbaşkanı Sunay'a kendisi sunmamış, müsteşar muaviniyle iletmıştır. Daha sonra istifasıyla ilgili yaptığı konuşmada Demirel, bu muhtırayı demokrasilerde görülmemesi gereken olağanüstü bir durum olarak değerlendirmiş ve böylesi bir ortamda daha fazla siyaset yapmaya gerek görmediğini belirtmiştir (Cumhuriyet, 1971). Cumhurbaşkanı istifayı kabul ederek yeni hükümet kurulana kadar görevine devam etmesini Demirel'den rica etmiştir (Öz, 2018: 7). Muhtıra, siyasi partiler arasında çeşitli tartışmalar yaşanmasına sebep olmuştur. Sol gruplar AP iktidarının sona erdirilmesinden memnuniyet duymaktadır. CHP bir süre sessiz kalmış ve ardından CHP adına konuşan Bülent Ecevit muhtıranın sol kesime yapıldığını söylemiştir. Daha sonra açıkça ilan etmese de İsmet İnönü'nün muhtıradan memnuniyet duyduğu ve Bülent Ecevit ile zıt düşükleri anlaşılmıştır. Bu görüş ayrılığı nedeniyle Bülent Ecevit parti içi görevinden istifa etmiş ve bir sene sonra partinin genel kurultayında İnönü'ye rakip çıkarak partinin genel başkanlığını devralmıştır (Tunç ve Özdemir, 2020: 1384). MGP adına konuşan Feyzioğlu'nun ise muhtıraya ilişkin ilk değerlendirmesi 17 Mart günü gazetelerde (Cumhuriyet-Milliyet, 1971) şu şekilde yer almıştır:

Demokratik kurallar içinde hem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) büyük çoğunluğunun güven ve desteğini sağlayabilecek hem de millet çoğunluğu tarafından içtenlikle benimsenecek geniş temelli bir kurulması memleketi ve rejimi selamete ulaştıracak en uygun yol olarak görülmektedir. MGP'nin kanaati, bu hükümetin hiçbir siyasi partiye mensup olmayan, devlet idaresinde ve tecrübe sahibi Atatürkçü ve milliyetçi görüşlere sahip bağımsız Başbakanın başkanlığında kurulması yönündedir.

İlerleyen günlerde MGP, 12 Mart Muhtırası'na açıkça destek vererek bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride şu ifadeler yer almaktadır:

Ordu muhtırası Türkiye'de yaşanan anarşiyi yok etmek, demokrasiyi kurtarmak ve ülkeyi büyük bir kargaşanın eşiğinden almak amacıyla yapılmıştır. Amaç Türkiye'yi hak ettiği huzur ve refaha yeniden kavuşturmadır. Türkiye'nin kaderi mevzu bahis iken ordu elini koymuştur. İlan edilen sıkıyönetimler ve askeri otoritenin geri gelmesi sayesinde memleket bir nebze huzur bulmuştur. Ordu, halkın menfaatlerinin ve haklarının korunması için anayasa değişikliğini gündeme getirmiştir (Bozkır, 1996: 139).

MGP ve önceki ismiyle GP, CHP'den koparak kurulan ve birleşmelerle ayakta kalan bir partidir. Partinin destekçi sayısı meclisteki diğer partilere göre düşük kalmıştır. Yapılan seçimlerde tüm bölgelerde temsilen dahi aday gösteremeyecek durumdadır. Parti, mevcut destekçilerini koruyabilmek adına radikal söylemlere sık başvurmuştur. Siyaseten yapılan sert konuşmalar, MGP'yi gündemde tutmakta ve basın tarafından haber yapılmasını

sağlamaktadır. GP, YTP ve MP'nin birleşmesiyle kurulan MGP'nin 1973 Türkiye Genel Seçimlerine kadar meclisteki dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6

1971 Yılı Meclis Görünümü

Parti	%	Sandalye Dağılımı
AP	46,5	256
CHP	27,4	143
MGP	12	26
Diğer	14,1	25

Kaynak: TBMM Kütüphanesi Arşivi.

Üç partinin birleşmesi sonrası %12 gibi bir oy oranına ulaşan MGP'nin genel seçimler sonucu tek başına iktidar olma şansı görülmemektedir. AP'nin oy oranlarındaki erimenin sürmesi halinde 1973 yılı Türkiye Genel Seçimlerinde ülkenin koalisyon hükümetine muhtaç kalacağı düşünülmektedir. Ancak bu durumda dahi diğer partilerle arası gergin durumda bulunan MGP'nin koalisyonlara davet edilmeyeceği açıktır. Zaten Feyzioğlu, makam ve mevki dertlerinin bulunmadığını, asıl amaçlarının bir yol gösterici olarak Atatürkçülüğü temsil etmek olduğunu belirtmiştir.

İçinde bulunduğu durumda MGP, kendisini destekleyebilecek en önemli kurum olarak orduya sarılmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri Türk milleti için özel bir yere sahip olmuştur. Komutanlarla girilen sıkı ilişkiler sayesinde MGP, ordunun müdahalesinden çekinen diğer partilerin can simidi halini almıştır. Muhtıra öncesi, meclisteki diğer partilerle ilişkileri bozuk olan MGP, muhtıra sonrası oluşturulan hükümetlerin tamamında yer almıştır. Muhtıra ile AP hükümetinin düşmesi sonrası diğer partiler, kuracakları hükümette askerle iyi ilişkilere sahip olan MGP'yi özellikle görmek istemişlerdir. Düşük oy oranı ve vekil sayısına rağmen MGP, uyguladığı politika ve söylemler ile siyasette kendini önemli bir konuma yerleştirmeyi başarmıştır.

3.3.2. Muhtıra Sonrası Hükümetlerde Milli Güven Partisi

12 Mart Muhtırası sonucu istifa eden hükümetin yerine yeni bir hükümetin kurulması, siyasi partilerin gündemini teşkil eden en önemli olaydır. MGP, politika olarak muhtıra sonrası hükümet kurma çalışmalarına destek olmuş ve kolaylaştırmaya çalışmıştır. 12 Mart 1971 sonrası kurulan ilk hükümet Nihat Erim hükümetidir. MGP, hükümetlerde bakanlık düzeyinde görev almak çabasında bulunmuştur. CHP, yeni hükümette olabildiğince fazla partinin desteğini almaya çalışmış ve Türkiye'nin uzun süredir yaşadığı kutuplaşmayı geride bırakmasını amaçlamıştır. MGP, muhtıra sonrası kurulan CHP'li Nihat Erim'in kabinesini desteklemiş ve MGP Genel Başkan Vekili Ferit Melen'in Milli Savunma Bakanı olması ile bu hükümette görev almıştır. Ferit Melen'in, farklı siyasi partide yer almasına karşın Nihat Erim'le geçmişten gelen dostluklarının bulunması MGP'nin kabinede görev almasını, dahası Millî Savunma gibi önemli bir bakanlığın başına kendisinin geçirilmesinde etkili olmuştur (Altuğ, 1973: 1). Siyasi partilerin çekişmeleri ve anlaşmazlıkları sonrası başta AP olmak üzere hükümette bulunan bazı parti üyelerinin partilerinin istedikleri yapılmazsa hükümetten çekileceği yönünde tehditleri üzerine Nihat Erim istifa etmiştir. Ardından yeni bir hükümeti kurma görevi yeniden Nihat Erime verilmiştir. Ferit Melen, Milli Savunma Bakanı olarak 2. Nihat Erim hükümetinin dağılmasına kadar görevini sürdürmüştür (Tanin, 1971).

Nihat Erim'in kurduğu ikinci hükümetin ömrü de kısa olmuş ve Nihat Erim'in ikinci kez istifasıyla sona ermiştir. Ferit Melen yeni hükümet kurulana kadar vekaleten başbakanlık görevini yürütmüştür. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, ilk olarak hükümet kurma görevini Suat Hayri Ürgüplü 'ye vermiştir. Ürgüplü, AP, CHP ve MGP ile anlaşarak hükümetini belirlemiş ve onaylaması için Cevdet Sunay'a iletmiştir. Cevdet Sunay, 12 Mart Muhtırasının öngördüğü partiler üstü hükümetin kurulamadığını düşündüğünü belirten bir cevapla Hayri Ürgüplü 'nün oluşturduğu hükümeti onaylamamıştır. Böylece Türkiye'nin hükümet sorunu devam etmiştir (Süslü, 2017: 117-118).

Hayri Ürgüplü'nün ardından hükümet kurma görevi Millî Savunma Bakanlığı görevinde bulunmuş, Nihat Erim'in ardındansa vekaleten başbakanlık görevine devam eden Ferit Melen'e verilmiştir. MGP'li Ferit Melen'e bu görevin verilmesi Turhan Feyzioğlu başta olmak üzere MGP'liler tarafından sevinçle karşılanmıştır. Ferit Melen, bu görevi kabul ettikten sonra kuracağı hükümetin bağlı olacağı temel ilkeleri açıklamıştır. Bu açıklamanın son kısmında "Hükümeti kurmaya muvaffak olabilirsem, ömrüm boyunca hizmet ettiğim

kahraman milletime hükümet başkanı olarak gücümün yettiği ölçüde hizmet etmeyi büyük şeref sayacağım.” demiştir (Milliyet, 1972).

Ferit Melen, on gün gibi kısa bir sürede AP, CHP ve MGP ile hükümet oluşturma görüşmelerini tamamlamış ve listesini tamamlayarak Cevdet Sunay’a göndermiştir. Cumhurbaşkanı listeyi onaylamış ve Ferit Melen, Türkiye’nin 17. Başbakanı olarak 35. Hükümetin başında görevine başlamıştır (Milliyet, 1972). Melen, kurduğu hükümetle ilgili şu sözleri söylemiştir: “...bir icraat hükümeti, bir Atatürkçü atılım hükümeti, kurduğumuz budur, amacımız budur” (Cumhuriyet, 1972).

MGP’nin Türkiye genelinde ortalama %6-7 gibi bir desteğinin olduğu değerlendirildiğinde Türkiye Başbakanı çıkarabilmesi Türk siyasi hayatındaki önemli başarılarından biri olmuştur. Ferit Melen yeni Cumhurbaşkanı seçilene kadar 328 gün başbakanlık görevini sürdürmüştür.

Öte yandan Cumhurbaşkanı seçimi Türkiye ve siyasi partiler için bir başka zorluğu oluşturmuştur. Muhtıra sonrası karmaşık bir yapıda bulunan meclisteki partilerin MGP dışında tümü, askerın baskısını ve muhtıranın lekesini siyasetin ve Türkiye’nin üstünden kaldırmak için kararlı bir duruş göstermiştir. Cumhurbaşkanlığı’na aday olan Cemal Gürsel desteklenmemiş ve yapılan oylamalar sonuçsuz kalmıştır. MGP, ilk andan itibaren askere yakın duruşunu devam ettirmiş ve Cemal Gürsel’i destekleyen tek parti olmuştur. Diğer partileri ikna edemeyen MGP, bu süreçte CGP adını almış ve Cumhurbaşkanı’nın ivedi seçilmesi gereğiyle başka Cumhurbaşkanı adayları hakkında diğer partilerle görüşmeye başlamıştır. Süreç sonunda Fahri Korutürk Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Ancak ilginç olan kısım, Korutürk’ün de esasen asker kökenli olmasıdır. Görüldüğü gibi asker siyasetle o kadar iç içedir ki partiler Cumhurbaşkanı olarak asker kökenli isimler dışında bir alternatif bulamamış ve bir anlamda asker kökenli olmayan birinin Cumhurbaşkanı seçilmesi imkânsız hale gelmiştir (Arcayürek, 2007: 187).

3.4. Cumhuriyetçi Güven Partisi’nin Kuruluşu

MGP, bir yıla yakın görevde kalan bir başbakanı bünyesinden çıkarabilmiş ve uzun süre hükümetlerde bakanlık görevleri alabilmiştir. Tüm bu başarılar yakın bir tarihte kendisinden başka iki partiyi bünyesine katmasından sonra gerçekleşmiştir. Birleşmenin getirdiği yararlar görülmüş, Atatürk milliyetçiliğine bağlı tüm partilere ve vekillere MGP

kapılarının daima açık olduğu duyurulmuştur. MGP'nin düşük bir tabana sahip olmasına rağmen hükümet kurarak önemli sorunlar yaşamadan bir seneye yakın Türkiye'yi yönetebilmesi, MGP'nin benimsediği ilkelere yakın görüşteki partiler ve isimler tarafından Atatürkçülüğün nihai partisi olarak görülmesini sağlamıştır (Kınık, 2014: 80-81). MGP'nin Atatürkçü isimleri partisinde birleştirme çabası ve diğer partiler tarafından prestij sahibi görünmesi yeni birleşmelerle partinin büyümesine yardımcı olmuştur. 1972 yılında toplam elli sekiz vekil ve senatör Bülent Ecevit'in Genel Başkan seçilmesine tepki göstererek CHP'den ayrılmıştır. Bu grup, Kemal Satır başkanlığında Cumhuriyetçi Parti'yi (CP) kurmuştur. Kısa süre sonra da Kemal Satır ve Turhan Feyzioğlu partilerin birleşmesi ile ilgili görüşmelere başlamışlardır.

Kemal Satır liderliğindeki CP ile MGP'nin görüştüğü ve CGP isminde birleşeceği söylentileri ilk andan itibaren kamuoyuna ulaşmış ve aylar öncesinden bu konu hakkında yazılar yazılmaya başlanmıştır. Birleşmeden yaklaşık üç ay önce çıkan bu haberlere MGP'nin verdiği ilk tepki inkâr yönünde olmuştur. İsmi verilmeyen bir MGP yöneticisi Cumhuriyet gazetesinin aktardığı şekilde (20 Ocak 1973) partilerin birleşmesi konusunda şunları belirtmiştir:

Hür demokratik bir rejime yürekten inanmış, Atatürkçü ve milliyetçi görüşlerimizi benimseyen, ekonomik ve sosyal konularda temel düşüncelerimizi paylaşan bütün yurtseverlerle aynı siyasi çatı altında güç birliği yapmaktan sevinç duyarız. İlk günden itibaren bu konuda çağrılarda bulunduk. Bizim için imkânsız olan akla, hukuka ve memleket ihtiyaçlarıyla bütünüyle ters düşen yol mevcut ve kökleşmiş bir partinin yok sayılıp yeni bir parti kurma denemesine girişilmesidir. Seçimlere birkaç ay kala yeni parti kurmaya kalkmak, seçimlere katılmamak demektir. Hazineden yardım alma hakkını kaybetmek, fikirlerimize inanmış köklü bir parti teşkilatını perişan etmek demektir. Özetle, fikirlerimizi paylaşanlarla güç birliğine evet, yeniden parti kurmaya hayır.

Verilen bu demeç, parti birleşme iddialarını neden reddettiklerini açıklığa kavuşturmuştur. MGP, iki partinin birleşmesiyle oluşturulacak yeni bir partiyi reddetmekle birlikte, kendi bünyesine katılım beklemektedir. GP'nin MGP'ye dönüşmesinde gerçekleştiği gibi yeni bir partinin kurulmasındansa mevcut partinin sadece isim değişikliğiyle devamından yanadır. Bu düşünce, birtakım gerekçeler öne sürülerek desteklenmiştir. Nihayetinde yeni kurulan CP'nin MGP'ye katılması ve partinin yeni bir isim alması yönünde karar alınmıştır (Cumhuriyet, 1973).

Alınan karar ilk kez 20 Şubat günü duyurulmuştur. MGP'ye katılımların sadece CP'den olmayacağı, CHP'den istifa ettiği halde CP'ye girmeyen bağımsız vekil ve

senatörlerin bir kısmının da MGP'ye katılacağı kamuoyuna duyurulmuştur. Yapılan açıklamaya göre patinin ismi “Cumhuriyetçi Güven Partisi” olarak değişmekle birlikte parti programı, tüzüğü aynen korunmaktadır. Turhan Feyzioğlu Genel Başkanlığa devam edecek, bir başkanlık divanı oluşturularak başına Kemal Satır getirilecektir. Tüm bu kararlar önceden alınmakla birlikte siyasi partilerin görevlendirmeleri ve organları parti yönetmeliklerine ve hukuka uygun yerine getirileceğinden ötürü bir kongrenin toplanması kararlaştırılmıştır (Yeni Tanin, 1973). Daha sonra bu kongrenin 3 Mart tarihinde yapılacağı duyurulmuştur.

MGP'ye katılımlar ve partinin adının CGP olarak değişmesiyle ilgili kararlar MGP'nin son kongresi olma niteliği taşıyan 3 Mart olağanüstü kongresinde alınmıştır. Bu kongrede alınan kararlar ve yapılan değişiklikler kamuoyu tarafından önceden bilinmektedir. Kamuoyunun bildiğinden farklı bir karar alınmamıştır. MGP'ye 28 milletvekili ve 9 senatör olmak üzere 37 isim katılmıştır. 37 yeni katılımın 15 tanesini CP, 12 tanesini bağımsız adaylar oluşturmaktadır (Cumhuriyet, 1973). Parti ismi CGP olarak değiştirilmiş ve CP hukuken kendisini feshetmiştir. Olağanüstü kongrede konuşan Feyzioğlu şunları söylemiştir:

Bugün tarihi bir güç birliğini gerçekleştirecek esasları, topluca ve bir bütün halinde, yüce heyetinizin takdirine sunuyoruz. Bu esasları kabul ettiğiniz takdirde CP'nin varlığı birleşme dolayısıyla sona erecek ve CP ile bağımsız halkçılar ve MGP arasındaki güç birliği, partimizin devam eden hukuki varlığı içinde gerçekleşmiş olacaktır. Güç birliğinin gerçekleşmesi, karşılıklı mutabakatlara dayanan teklifin kabul edilmesine bağlıdır. Yeni bir partinin kuruluşu asla söz konusu değildir. MGP parti olarak varlığını sürdürecektir. Olağanüstü kongre sona erince büyük kongre yapılacaktır. Partinin adı ile ilgili güç birliğini belirleyici ve sağlayıcı değişiklik, kongrenin oylarıyla karara bağlanacaktır. Parti amblemi yine koçtur. Parti programında değişiklik yapılmayacaktır (Cumhuriyet, 1973).

Nihayetinde gerekli oylamalar yapılmış ve tüm değişiklikler kabul edilmiştir. Alınan kararlarla Parti Divanının üye sayısı elliye, Genel Yönetim Kurulu üye sayısı ise on ikiye çıkarılmıştır. Birleşmeyle ilgili “güç birliği” adı verilen sözleşmeyi imzalayanlar kurucu üyeler arasında sayılmıştır. Bu şekilde CP ve bağımsız yasama üyeleri partiye üye olmakla birlikte “kurucu üye” sıfatı kazanmışlardır. Alınan kararların birisi de partinin genel sekreter yardımcılığı ile ilgilidir. İki adetle sınırlanan genel sekreter yardımcı sayısı “gereği kadar” şeklinde değiştirilmiş ve istendiği kadar genel sekreter yardımcısı atanabilmesinin önü açılmıştır (Cumhuriyet, 1973).

Sayılan kararlar MGP olağanüstü kongresinde alınmıştır. Bu kararların hemen ardından aynı gün CGP 3. Büyük Kongresi toplanmıştır. Bu kongre CGP ismiyle yapılan ilk kongre olmakla birlikte, CGP, MGP ve GP'nin devamı sayıldığı için 3. Büyük Kongre adı

verilmiştir. Büyük Kongreye Kemal Satır ve diğer tüm milletvekili ve senatörler alkışlar arasında giriş yapmıştır. Kemal Satır güç birliğinin önemiyle ilgili konuşmalar yapmıştır. Konuşmasının devamında ise GP'nin kuruluşundan beri CHP'ye yönelik "Atatürk çizgisinden çıkma" iddiasında bulunmuştur. Satır, Atatürkçülükten kopmuş CHP'nin sorumlusu olarak Ecevit'i işaret etmiştir. Büyük Kongre, ertesi gün Genel Başkan seçimiyle devam etmiştir. Tek aday olan Turhan Feyzioğlu dört yıllığına yeniden Genel Başkan seçilmiştir. Feyzioğlu yeniden başkan seçilmesinin ardından bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmada partisinin büyümesinin ardındaki sırrın bir şahıs partisinden ziyade fikir partisi olmasından kaynaklandığını söylemiştir. Bundan böyle ekip çalışmasının yerine takım çalışması yapacaklarını da sözlerine eklemiştir (Cumhuriyet, 1973).

Hukuken bir katılım olsa da MGP'nin büyük bir birleşme yaşadığı ve parti kadrolarının büyük oranda değiştiği görülmüştür. MGP'nin yasama organlarında 16 milletvekili, 11 senatör olmak üzere 27 üyesi bulunurken partiye 28 milletvekili, 9 senatör katılmıştır. Partiye katılan sadece milletvekili sayısı bile MGP'nin Milletvekili ve senatör toplam sayısından fazladır. Yani MGP, kendisinden daha büyük bir grubu birleşme değil, bünyeye alma başarısını göstermiştir. Katılımlar sonrası CGP, mecliste 3. Büyük parti konumuna yükselmiştir. Tüm bu başarıya rağmen yalnızca birkaç ay sonra yeniden genel seçimlerin yapılacak olması CGP adına olumsuz bir durum yaratmıştır. Meclisteki en büyük 3. Parti konumuna gelen CGP, bu büyüklüğünü yalnızca birkaç ay koruyabilecektir. Ekim ayında Türkiye Genel Seçimlerinde parti güç kaybetmiş ve mecliste temsil oranı oldukça düşmüştür.

3.4.1. Cumhuriyetçi Güven Partisi'nin Performansı

CGP'nin siyasi çalışmaları oldukça yoğun bir gündemle başlamıştır. Yaklaşık bir yıl görevini sürdüren Ferit Melen hükümeti, Cumhurbaşkanı'nın değişmesiyle usulen istifa etmiş ve hükümet sona ermiştir. Cumhurbaşkanı olan Fahri Korutürk, hükümet kurma yetkisini AP'den Naim Talu'ya vermiştir. Naim Talu, hükümetini oluşturmak için CGP ile anlaşmış ve altı bakan CGP'li olmak üzere hükümeti kurmuştur (Cumhuriyet, 1973). Bu hükümetin seçimlere yalnız birkaç ay kalmasından dolayı kısa ömürlü olacağı düşünülmektedir. Ancak 1973 genel seçimlerinde tek başına iktidar olacak bir partinin

çıkması ve koalisyon hükümeti görüşmelerinin oldukça uzaması bu hükümetin 286 gün kadar görevine devam etmesini sağlamıştır.

CGP'nin kurulması, 14 Ekim 1973 Milletvekili Genel Seçimi ve Senato 1/3 Yenileme Seçimlerinin hemen öncesinde gerçekleşmiştir. Oldukça kalabalık bir grubun katılımının sonrası gerçekleşen ilk seçimlerde seçmen desteğinin ölçülmesi partinin geleceği adına önemli görülmektedir.

Seçimlerden önce seçim beyannamesi yayınlanmıştır. Bu beyannamede geçmiş seçimlerde olduğu gibi Atatürkçülük ve milliyetçilik ön planda tutulmuştur. Feyzioğlu, seçimlerden bir hafta önce röportajlarda şunları söylemiştir:

Eğitim politikası topyekûn kalkınma politikasının bir bölümü olarak ve kalkınma planının diğer yönleri ile ahenkli bir bütün teşkil edecek şekilde tespit edilmelidir. Sanayileşmek isteyen bir toplumuz. Mesleki ve teknik öğretime daha fazla önem vermeliyiz. Halbuki uzun yıllardır buna uğraşmamıza rağmen başarıyı yakalayamadık. Eğitimde ikinci problemimiz ilkokuldan üniversiteye kadar mezunların okulda edindikleri bilgi ile hayatta ihtiyaç duyduğu bilgiler arasında bir ilişki bulunmadığı apaçık ortadadır. Eğitim kurumlarında yetiştireceğimiz insan da mensup bulunduğu millete ve manevi değerlere bağlı, köklerini milletin tarihinin derinliklerinde bulan fakat kafası çağdaş teknolojinin, çağdaş ilmin seviyesine yükselmiş, hür, demokratik rejime inanan ve onun gerektirdiği davranışa ve düşünce tarzına ulaşabilmiş yapıcı, sorumluluk duygusuna ve teşebbüs gücüne sahip insan tipidir (Erdoğan-Börtüçene, 1973: 4-6).

Feyzioğlu'nun Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile ilgili görüşleri iste şu şekildedir:

Güven Partisi AET'nin sadece olağanüstü bir ekonomik güç olmakla kalmayıp, hür Avrupa'nın siyasal bütünleşmesine doğru atılmış ciddi bir adım teşkil ettiği inancındadır. Türkiye ile genişletilmiş topluluk arasındaki ilişkilerin topluluğun artan önem ve ağırlığı göz önünde tutularak düzenlenmesi gerektiğine inanmaktayız. Bu çerçevede gerekli tedbirler alınarak AET ile ortaklık kurulabilir (Erdoğan-Börtüçene, 1973: 4).

Seçimden bir gün önce siyasi parti liderleri tarafından yapılan seçim konuşmasında Feyzioğlu, memleketin tüm dertlerinden haberdar olduklarını ve diğer partiler gibi bu dertler üzerinden oy devşirme yoluna gitmeyeceklerini söyleyerek “eğitimde fırsat eşitliğine inanıyoruz. Bunu sağlamaya kararlıyız. Layık olanları tüm kademede parasız okutacağız. Daha çok köylü, işçi ve dar gelirli aile evladının yükseköğretim okumasını sağlayacağız” demiştir (Cumhuriyet, 1973).

CGP, diğer seçimlerden farklı olarak Ekim 1973 seçimlerinde eğitim konusuna daha büyük önem göstermiştir. Feyzioğlu, aylar öncesinden başlayarak sürekli eğitim reformlarına değinmiştir. Eğitime verilen önem, geleneksel GP söylemleriyle harmanlanmıştır. Ancak diğer seçimlerden farklı olarak bazı konular daha fazla öne çıkarılsa da tüm söylemler GP'nin kurulduğu anda benimsenen görüşlerin ve vaatlerin aynısıdır. GP, birleşmeler yoluyla oldukça güç kazansa ve siyaseti etkilese de söylem olarak seçmenlere yeni vaatlerde bulunmamış ve olağanlaşmıştır.

Tablo 7

14 Ekim 1973 Tarihi Genel Milletvekili Seçim Sonuçları

Parti Adı	Aldığı Oy	Oy Oranı	Kazanılan Milletvekili
CHP	3.570.585	%33,3	185
AP	3.197.897	%29,8	149
DP	1.275.502	%11,9	48
MSP	1.265.771	%11,8	45
CGP	564.343	%5,3	13
MHP	362.208	%3,4	3
BAĞIMSIZLAR	303.218	%2,8	6

Kaynak: Bozkır, 1996: 183.

1973 Milletvekili Genel Seçimleri, CGP için büyük hayal kırıklığı yaratmıştır. Daha önce GP adıyla %6,6 oy alan parti CGP adı ile %5,3'lük bir oy oranında kalmıştır. Önce MGP, sonra CGP adını alan parti, birleşmelerin seçmen üzerinde etkisi olmadığını, dahası partinin gerilediği görmüştür. MGP ismi alındığında hiçbir seçime girilmediği halde MGP'li bir başbakan hükümet kurmuş ve bu başarıda GP'nin YTP ve MP ile yaptığı birleşmenin

etkisinin büyük olduğu düşünölmüştür. Oysa şimdi eskisinden çok daha büyük bir birleşme yapılmasına rağmen partinin aldığı oy, sayı ve yüzde olarak azalmıştır. Partinin milletvekili sayısı 13'e düşmüştür. CHP, 5 sene içinde iki büyük bölünme yaşadığı halde seçimlerden %33,3'lük bir oranla 1. Parti olarak ayrılmıştır (Cumhuriyet-Milliyet-Yeni Tanin, 1973).

Seçimler sonrası oy dağılımları incelendiğinde CGP'nin daha önceki seçimlerde olduğu gibi Doğu Anadolu ve İç Anadolu bölgelerinde daha yüksek oy oranlarına ulaştığı görölmektedir. Bununla birlikte daha önce yüksek oy oranını yakaladığı birçok ilde oylarının ciddi oranda azaldığı da gözlemlenmiştir. Örneğin Hakkâri'de 1969 seçimlerinde %38 oy oranı yakalanmışken, Hakkâri vekili Ahmet Zeydan'ın partiden ayrılmasıyla 1973 seçimlerinde ancak %3,8 oy alınabilmiştir. Daha önce parti as kadrosundan başka milletvekili ve senato adayları, o bölgenin ileri gelen, sevilen ve saygı gören isimleri arasından seçilmeye çalışılmıştır. Partinin katılımlar ile büyümesinden sonra ise milletvekili ve senato adaylıklarında, partiye katılan isimlere yer verilmiştir. Dolayısıyla CGP, aday kadrolarını eskisi kadar özgür biçimde hazırlayamamış ve oy oranları azalmıştır. CGP'nin en yüksek oy oranına ulaştığı iller Adıyaman, Ağrı, Van, Amasya, Bolu, Burdur, Gaziantep, Kastamonu, Kayseri, Mardin, Siirt ve Tekirdağ olmuştur. CGP, meclise CHP, AP, Milli Selamet Partisi (MSP) ve DP'nin ardından 5. Parti olarak girmiştir. Birleşmelerle 44 olan vekil sayısı 13'e düşmüştür. (Bozkır, 1996: 183-184).

Tablo 8

14 Ekim 1973 Tarihi Cumhuriyet Senatosu 1/3 Yenileme Sonuçları

Parti Adı	Aldığı Oy	Oy Oranı	Kazanılan Senatör
CHP	1.412.051	%33,6	25
AP	1.300.801	%31	22
MSP	516.822	%12,3	3
DP	438.276	%10,4	1
CGP	246.880	%5,9	1

Kaynak: Bozkır, 1996: 186.

CGP, 52 senatörün belirlendiği Milletvekili Genel Seçimi ile aynı gün yapılan 1/3 Senato Yenileme Seçimlerinde ise %5,9'luk oy alarak 1 senatör çıkarabilmiştir. Burada da 5. Parti olunmuş ve Milletvekili Genel Seçimi ile benzer bir oy oranı alınmıştır (Cumhuriyet, 1973).

Tablo 9

14 Ekim 1973 Tarihi Türkiye Genel Seçim Sonuçları

Parti Adı	Aldığı Oy	Oy Oranı	Kazanılan Milletvekili
CHP	3.570.583	%33,3	185
AP	3.197.897	%29,8	149
DP	1.275.502	%11,8	45
MSP	1.265.771	%11,8	48
CGP	564.343	%5,2	13
MHP	362.208	%3,3	3

Kaynak: TBMM Kütüphanesi Arşivi.

1973 yılının bir diğer önemli seçimi Genel Yerel Yönetimler Seçimidir. Yerel seçimler, genel seçimlerin 2 ay sonrası gerçekleştirilmiştir. Yerel seçimlerin Milletvekili Genel Seçimlerinden sonra gerçekleşmesi CGP için olumsuz bir etki yaratmıştır. Hedeflerin büyüklüğüne rağmen genel seçimlerde oyların artmak bir yana azalmasıyla partinin mecliste 5. Parti konumuna gerilemesi, partinin güç kaybını gözler önüne sermiştir. Daha önce CGP'ye umut bağlayarak oy kullanan birçok seçmen beklentilerin çok altında oy alan bir partiye oy kullanmaktan vazgeçmiştir.

Yerel seçimlerin bir parçası olan İl Genel Meclisi Seçimlerinde CGP, 289.683 oy ile %2,9 bir oran yakalamıştır. CHP'nin %37,1 ile en yüksek oyu aldığı bu seçimler, CGP'nin

bu zamana kadar en düşük oy aldığı seçimler olmuştur. 1969 seçimlerine göre alınan oy sayısı yarı yarıya azalmıştır (Cumhuriyet, 1973).

Yerel seçimleri oluşturan bir başka ayak Belediye Başkanlığı Seçimleridir. CGP 60.259 oy alarak %1,4'lük orandan öteye geçememiştir. Hiçbir ilde belediye kazanılamamış ve yalnızca Doğu ve İç Anadolu bölgelerindeki küçük ilçelerden 39 tanesinde belediye başkanlığını kazanılmıştır (Cumhuriyet, 1973).

1973 Yerel seçimlerinin son ayağı belediye meclis üyeliği seçimidir. CGP bu seçimden de %2,8'lik bir oy oranı ile ayrılmıştır. En yüksek oyu alan CHP %41,6'lık oran yakalamıştır (Cumhuriyet, 1973). Bu seçimler sonrası CHP'nin güç kaybetmek bir yana daha da güçlendiği, CGP'nin ise seçmen desteğini iyice kaybettiği bir kez daha görülmüştür.

CGP'nin 1973 yılı özellikle yerel seçim performansı parti içinde büyük umutsuzluk yaratmıştır. CGP, tüm birleşmeler sonrası güçlenmek bir yana tarihinin en büyük hezimetini yaşamıştır. Üstelik son yerel seçimlerindeki oy oranları göz önüne alındığında partinin meclise girme kaygısı başlamıştır. Bu durum, yeni stratejiler geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. CGP, CHP'nin 1973 yılı seçim zaferlerini sık sık dile getirerek sağ partilerin bir çatı altında birleşmesi gerektiği fikrini ortaya atmıştır (Bozkır, 2007: 297). Seçimlerin hemen ardından konuşan Feyzioğlu "CGP kendisini hiçbir koalisyon çağrısının muhatabı olarak görmemektedir. CGP, milliyetçi görüşlere sahip olan bütün kuruluşların bir araya gelmelerine ve çeşitli konularda güç birliği yapmalarına daima taraftar olmuş ve bu yolda çaba harcamıştır" demiştir (Cumhuriyet, 1973).

Feyzioğlu 1973 yılı genel seçimleri sonuçlandıktan hemen sonra Cumhurbaşkanı ile bir görüşme yapmış ve sonrasında verdiği demeçte şunları söylemiştir:

Sayın Cumhurbaşkanına Hükümetin kurulmasıyla ilgili olarak CGP'nin görüşlerini arzettim. Zorunlu olarak AP-CHP koalisyonundan başlayarak bütün ihtimaller düşünülebilir. Fakat bildiğiniz gibi, AP hükümete katılmama konusunda kesin karar almıştır. Bu durumda, CHP ile AP'nin birlikte kuracağı bir hükümetin formülü de AP'nin katılması suretiyle düşünülebilecek her türlü formül de nazari olmaya mahkûmdur. Bu sebeple çok fazla ihtimal kalmamıştır. CHP, her çeşit solun ve sol kuruluşun desteğiyle de olsa birinci parti çıkmıştır. Ne çeşit bir koalisyon kurulacağı daha ziyade sayın Cumhurbaşkanı tarafından memur edilecek zatın temasları ve tercihlerine bağlı olacaktır. Kendisine uygun bir ortak bulacaktır. Hükümetin kurulacağına inanıyoruz (Cumhuriyet, 1973).

CGP, AP liderliğinde sağ partilerin katılımıyla bir hükümetin kurulmasına oldukça istekli olmuştur. Ancak AP, daha en baştan her türlü koalisyon hükümetine kapalı olduğunu

söyleyerek tüm planları boşa çıkarmaktadır. CGP'nin yaptığı tüm çalışmaların sağ parti koalisiyona yönelik olduğu görülmektedir. Ancak AP bu süreçte ikna edilememiş ve Bülent Ecevit MSP ile anlaşarak hükümet kurmayı başarmıştır. Birbirine ideolojik olarak oldukça uç noktalarda bulunan bu iki partinin koalisyonu bir seneden daha kısa sürmüştür. Böylelikle ilerleyen dönemde CGP'nin istediği sağ koalisyon hükümetinin kurulması için bir fırsat daha var olmuştur.

CHP-MSP hükümetinin dağılması, partiler üstü geçici Sadi Irmak hükümetin de güven oylamasında sadece 18 oy alarak düşmesiyle birlikte CGP, AP ile koalisyon çalışmalarına hız vermiştir. Sağ partilerin (daha doğru bir ifadeyle sol olmayan partilerin) birlik olması çağrısı, Süleyman Demirel'in 31 Mart 1975 tarihinde oluşturduğu kabineyle somut bir zeminde karşılık bulmuştur. CGP, AP önderliğinde kurulan koalisyon hükümetinde yer almıştır. Bu hükümet AP, MSP, CGP ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) olmak üzere dört partinin desteğiyle oluşturulmuştur. CGP adına Turhan Feyzioğlu Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı, Ferit Melen Milli Savunma Bakanı, Kemal Demir Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı ve Orhan Öztrak Gümrük ve Tekel Bakanı olarak kurulan hükümete destek vermiştir. Demirel Hükümetinin sorunsuz bir şekilde ülkeyi yönetme iradesini ortaya koymasının ardından AP ve CGP arasındaki ilişkiler olumlu bir şekilde gelişmeye devam etmiştir (Yeni Tanin, 1975).

CGP ve AP arasındaki olumlu atmosfer, CGP Genel Başkanı Feyzioğlu'nun partilerin birleşmesini önermesini sağlayacak kadar ileri düzeye ulaşmıştır. Feyzioğlu, AP ile parti birleşimi konusunda görüşmeler yapmıştır. Görüşmelerin ilk sonucu 12 Ekim 1975 1/3 Senato Yenileme ve Milletvekili Ara Seçimlerinde kendini göstermiştir. CGP bu seçimlere AP listelerinden katılmıştır (Milliyet, 1975). AP'nin listelerinde CGP'lilere yer vermesi CGP ile birleşmeye olumlu yaklaştığını göstermektedir. CGP kuruluşundan bu yana ilk defa bir seçime parti olarak katılmamıştır. AP desteklenmiş ve CGP üyesi Orhan Öztrak ve Sami Turan AP listelerinden milletvekili seçilmiştir. AP'nin desteklenmesinin parti içinde yarattığı huzursuzlukla bazı isimler CGP'den ayrılmıştır. Feyzioğlu'nun AP'yi destekleme kararı kamuoyunda büyük ses getirmiştir. Gazetelerde "Feyzioğlu Tüm Gücünü Yitirdi" ve "Ne İçin Sattın Feyzioğlu?" gibi başlıklar atıldığı görülmüştür (Cumhuriyet, 1975). Yapılan tartışmalarda Feyzioğlu'nun partisini AP'ye satmasının, CGP seçmeninin AP'ye oy vermesine yetmeyeceği ve koç amblemine oylarını vermeye devam edeceği korkusuna kapıldığı için partiyi seçimlere sokmadığı söylenmiştir (Cumhuriyet, 1975). Kamuoyunda

çıkan haberler bir yana ilerleyen süreç AP'yi destekleyerek seçimlere katılmama kararının CGP için siyasi bir intihar olduğunu göstermiştir. Daha önce CGP'de birçok ismin bu konudaki eleştirilerini görmezden gelen Feyzioğlu, seçimlerin ardından AP ile arasına mesafe koymuştur. Bunun yanında 1975 seçimlerinden önce Turhan Feyzioğlu'nun birleşme çağrılarında olumlu yaklaşan AP'de seçim sonrası yaklaşımını değiştirmeye başlamıştır. Eşitlik esasına dayalı bir birleşme isteğini reddederek CGP'yi bünyesine katılmaya davet etmiştir. Seçimlerin ardından AP'nin tavrını değiştirmesi CGP için ikinci büyük hayal kırıklığı olmuştur. Kısa süre sonra Feyzioğlu, CGP'nin AP ile birliktelik kararından bütünüyle vazgeçtiğini açıklamıştır (Bozkır, 1996: 223-226).

1977 yılı Türkiye için seçimlerin kesiştiği hareketli bir yıl olmuştur. 5 Haziran 1977'de Milletvekili Genel ve Senato 1/3 Yenileme Seçimleri, 11 Aralık 1977 tarihinde ise Genel Yerel Yönetim Seçimleri düzenlenmiştir. CGP seçimlere parti olarak katılmıştır (Cumhuriyet-Milliyet, 1977).

Tablo 10

5 Haziran 1977 Tarihi Genel Milletvekili Seçim Sonuçları

Parti Adı	Aldığı Oy	Oy Oranı	Kazanılan Milletvekili
CHP	6.136.171	%41,4	213
AP	5.468.201	%36,9	189
MSP	1.269.918	%8,6	24
MHP	951.544	%5,4	16
BAĞIMSIZ	370.035	%2,5	4
CGP	277.713	%1,9	3
DP	274.488	%1,9	1

Kaynak: Bozkır, 1996: 193.

CGP Milletvekili Genel Seçimlerinde %1,9 oy ile 3 milletvekili çıkarmıştır. Genel Başkan Turhan Feyzioğlu Kayseri'den milletvekili seçilmiştir. Diğer iki vekilden birisi olan Mikail Aydemir seçimlerin hemen ardından AP'ye katılmıştır.

Tablo 11

5 Haziran 1977 Tarihi Cumhuriyet Senatosu 1/3 Yenileme Seçimleri

Parti Adı	Aldığı Oy	Oy Oranı	Kazanılan Senatör
CHP	2.037.875	%42,4	28
AP	1.842.396	%38,3	21
MSP	402.702	%8,4	1
MHP	326.967	%6,8	Yok
DP	107.278	%2,2	Yok
CGP	89.484	%1,9	Yok

Kaynak: Bozkır, 1996: 195.

Kısmi Senato Yenileme seçimlerinden de %1,9 oy oranı alınarak hiçbir senatör çıkarılamamıştır. CHP tüm bu seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. Başarısızlığın sebebi olarak Feyzioğlu görülmekle birlikte CGP, GP olarak kuruluşunda belirtilen fikir ve Atatürkçülüğün temsilcisi bir parti olma özelliğinden gittikçe uzaklaşarak şahıs partisine dönüştüğü için Feyzioğlu'ndan parti içinde hesap soracak kimse kalmamıştır (Cumhuriyet, 1977).

Daha önce olduğu gibi genel seçimlerden hemen sonra gelen yerel seçimler CGP'yi olumsuz etkilemiştir. Seçmenler %2'lik oy dahi alamayan bir partiyi yerel seçimlerde desteklemekten geri durmuştur. Yerel seçimlerin tüm ayaklarında en yüksek %0,7'lik bir oy alınmıştır. 1089 belediye başkanlığı için yarışılan seçimlerde yalnızca 7 belediye başkanlığı

kazanılmış ve bunlardan bir tanesi ilçe, altı tanesi bucak belediyesi olmuştur (Bozkır, 2007: 300).

1977 seçimlerinde Türkiye’de uzun yıllardır devam ettiği gibi hiçbir parti tek başına iktidar olmaya yetecek oya sahip olamamıştır. CGP, Türkiye’nin güvenliği ve demokrasisi için CHP ve AP’nin koalisyon hükümeti kurması gerektiğini söylemiştir. Feyzioğlu, partisinin kuruluşundan bu yana hiçbir zaman siyasi parti hesaplarıyla hareket etmediğini ve politikalarının tek amacının Türkiye’yi hak ettiği adalet, güven ve demokrasi ortamına kavuşabilmesi olduğu söylemiştir. CGP, iktidara gelemediği taktirde bu hedefe en çok yaklaşabilecek hükümetin ancak bir CHP-AP ittifakıyla mümkün olduğunu söylemiştir. Feyzioğlu AP ve CHP arasında ilişkileri geliştirmek için uğraş sarf etmiştir (Cumhuriyet, 1977). Nihayetinde CHP ve AP arasında bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. AP’nin bazı vekillerinin istifası sonucu hükümetin düşme olasılığı doğmaya başlayınca 1978 yılında CGP, hükümete katılmış ve Feyzioğlu, yıllardan beri eleştirdiği, belki de kendisine ve savunduğu politikalara en büyük rakip olarak gördüğü Bülent Ecevit’in yardımcılığını yapmıştır. Başbakan Yardımcısı olan Feyzioğlu, görev süresi boyunca Ecevit’in politikalarını yönlendirmeye çalışmıştır. Feyzioğlu’nun görev süresi çok sürmemiş ve Ecevit’in politikalarını etkileyemeyeceğine ikna olduktan sonra kendisinin ve partisinin değerlerine ters politikalar üretildiğini gerekçe göstererek görevinden istifa etmiştir (Yeni Tanin, 1978).

CGP Türkiye siyaseti üzerindeki gücünü büyük oranda kaybetmiştir. 1979 yılında 5 milletvekili için yapılan ara seçim ve 1/3 Senato Yenileme Seçimlerinde de varlık gösterilememiştir. CGP, GP olarak kurulmasından bu yana yüksek oy oranlarına sahip olmamış, buna karşın siyaseti büyük oranda yönlendirmeyi başarmıştır. Kendisine oy veren küçük paya sahip seçmen de GP’yi partilerinin iktidara geleceğine inandığı için değil, kırsal kesime verdiği sözler, Atatürkçülüğe verdiği önem ve sol görüşe karşı duruşu için desteklemiştir. Oysa Feyzioğlu’nun koalisyon hükümetlerinde görev alarak verdiği sözleri çiğnediği görülmüştür. Üstelik CHP ile birlikte en çok eleştirdikleri parti olan AP’ye katılmak dahi düşünülmüştür. Ayrıca Feyzioğlu, başlangıçta yola çıktığı arkadaşlarını sürekli olarak yeni katılımlar karşısında partide pasifize etmiş ve birçoğu kendi rızasıyla ayrılmaya yönlendirilmiştir. Partinin büyümesi için yapılan birleşmeler/katılımlar beklenenin aksine ters etki yaratmış ve partinin sürekli olarak oy kaybetmesinde bir başka etken olmuştur.

3.5. 12 Eylül Askeri Darbesi ile Cumhuriyetçi Güven Partisi'nin Kapatılması

1979 yılında yapılan seçimlerde CGP'nin hukuken olmasa da yönetim ve teşkilatlanma olarak siyaseten yok olduğu görülmüştür. Alınan %1 gibi küçük oy oranından bağımsız olarak CGP'nin teşkilatlanmalarının önemli bir bölümü kapanmış, partiden ayrılmış ya da seçimlerde AP'yi destekleyerek genel merkezi yok saymıştır (Cumhuriyet, 1979). Yönetimde Turhan Feyzioğlu'nun dışında halk tarafından tanınırlığı bulunan bir isim kalmamıştır. Feyzioğlu, 12 Mart Muhtırası sonrası GP'yi büyütmek için birçok çaba sarf etmiş fakat seçmen nezdinde çabaları karşılık bulmamıştır. Partiyi büyütemeyen Feyzioğlu, küçülmeyi önlemeye çalışmıştır. Yok olmayı veya Türk siyaseti için önemsiz bir parti olmayı engellemek için AP ve CHP ile görüşmeler yapılmıştır. Önce AP hükümetine giren CGP, bazı seçimlerde aday göstermemiş ve AP'yi desteklemiştir. Daha sonra ise AP ve CHP'yi koalisyonla ikna etmiştir. Bir süre sonra CHP hükümetini resmen destekleyerek hükümet içinde yer almıştır. Feyzioğlu, tüm bu hamlelerini siyasetin küçük hesaplarından uzak, Atatürkçülük ve ülkenin geleceği adına yaptığını söylese de uyguladığı politikalar CGP'yi yok oluşa götürmüştür. Atatürkçülüğe karşı olduğunu her fırsatta belirttiği, hatta 1971 yılında askeri muhtıraya uğramasını sevinçle karşıladığı AP ile hükümette yer almak ve seçimlerde AP'yi desteklemek, en büyük rakip olan CHP ve Bülent Ecevit'in yardımcılığının yapılması CGP'ye bağlı az sayıdaki seçmeni de partiye küstürmüştür. CGP, uyguladığı politikalar ile kendisiyle çelişmiştir. 12 Eylül 1980 öncesi CGP, yaklaşık %1'lik bir parti görünümündedir. İlerleyen seçimlerde bu oranını yakalaması da mümkün görülmemektedir.

12 Eylül 1980 tarihinde askeri bir darbeyle meclis faaliyetlerine son verilmiş, Demirel hükümeti iktidardan indirilmiştir. Yasama ve yürütme faaliyetlerinin yerine getirilmesi için askerlerden oluşan Milli Güvenlik Konseyi kurulmuştur (Tunç ve Özdemir, 2020: 1384). CGP, 12 Mart Muhtırasında olduğu gibi siyasete yapılan askeri müdahaleyi açıkça destekleyen tek parti olmuştur. Darbeci askerler diğer siyasilere sert müdahalelerde bulunmuş ve konuşmalarını dahi yasaklamışken Turhan Feyzioğlu'na başbakanlık teklif etmişlerdir. Turhan Feyzioğlu, bu teklifi değerlendirmeye almış ve hükümet listesini oluşturmak için çalışmalara başlamıştır. Başbakan olmasına dair yapılan çalışmalar, CGP'nin çok küçük ve yok olmanın eşiğinde bir parti olduğunun değerlendirilerek teklifin geri çekilmesiyle sona ermiştir. Bu süreçte tüm siyasi partilerin faaliyetleri durdurulmuşken Turhan Feyzioğlu darbeci yönetimle devamlı fikir alışverişinde bulunarak hükümet listesinin

oluşturulmasına yardımcı olmuştur. Askeri yönetimin Başbakan ve Cumhurbaşkanı'nı belirlemesinin ardından gündeme aldığı yeni anayasaya yine en önemli katkı Feyzioğlu'ndan gelmiştir. CGP'nin savunduğu Atatürkçü söylem 1982 yılında kabul edilen anayasada kendini hissettirmektedir. Feyzioğlu'nun askeri yönetimden şahsen gördüğü itibarın yanında partisi CGP, diğer partilerle birlikte 16 Ekim 1981 tarihinde kapatılmıştır (Bozkır, 1996: 280-281).

3.6. GP, MGP ve CGP'nin Büyük ve Olağanüstü Büyük Kongreleri

GP olarak siyasi yaşamına başlayan parti, düzenli olarak büyük veya olağanüstü büyük kongreler düzenlemiştir. Partiye önemli katılımlar olduğu durumda olağanüstü büyük kongreler düzenlendiği, harici durumlarda iki senede bir olmak üzere büyük kongreler düzenlendiği görülmüştür. Bu kongrelerde genel başkan seçimi, parti stratejisinin değerlendirmesi ve örgütlenmeyle ilgili kararların alındığı görülmektedir.

3.6.1. Güven Partisi I. Büyük Kongresi (1 Mart 1968)

GP'nin ilk Büyük Kongresi olma niteliği taşıyan 1. Büyük Kongre Ankara'da çeşitli il teşkilatlarının katılımıyla toplanmıştır. 1 Mart günü saat 9'da saygı duruşu ve ardından istiklal marşıyla başlayan görüşmelerde öncelikle başkanlık divanı ve kongre başkanı seçimi yapılmış ve Manisa milletvekili Şevket Raşit Hatipoğlu başkan seçilmiştir. Hemen ardından söz alan Feyzioğlu, GP'nin bu ilk Büyük Kongresinde partinin amaçları ve gelecek stratejisine ilişkin şu sözleri sarf etmiştir:

GP, Milli bir ihtiyaçtan doğmuştur. GP, Türk milletini dış tehlikelerden, mahvedici iç kavgalardan, zulüm ve baskıdan uzak, hürriyet içinde yaşatma arzusundadır. Bizim rehberimiz bazıları gibi sosyalizm değildir. Biz Türkiye düzenini yıkmak değil, sorunları çözmek ve Türkiye'yi yeniden yükseltmek arzusunda bir partiyiz. Herkes bilsin ki biz bazıları gibi milli bakiye sistemine değil, milli iradeye güvenerek kurulmuş bir partiyiz. Siyasi partileri kanun maddeleri değil, İnançlar ve fikirler yaşatır. Şahıslara dayanan partiler değil, millete inanan partiler yaşar.

Kanunlar değişir, fikirler kalır. Şahıslar gider, milletler kalır. Putlar kırılır, inançlar kalır. Zafer küçük taktiklerin değil, samimiyetin olacaktır. İşte biz bu küçük taktiklerin partisi olmayacağız. Zafer, Atatürk'ün mirasını reddi miras

yoluyla terk edip sol maceraya heveslenen, Türkiye Cumhuriyeti'ne halk düşmanı Cumhuriyet diye saldırıp kızıl diktatörlükleri öven; Kıbrıs Türkünden önce Komünist Vietnam'ı düşünenlerin değil, bunların maskelerini düşürenlerin olacaktır. Biz kişilerin yanılmazlığına değil, milletin üstünlüğüne ve Allah'ın büyüklüğüne inanıyoruz. (Cumhuriyet, 1968).

Feyzioğlu'nun ve yönetim kurulundaki çeşitli isimlerin konuşmalarının ardından Feyzioğlu, 680 oy ile yeniden genel başkan seçilmiştir. Birinci Büyük Kongre'nin genel olarak 1969 seçimleri için tüm partilere bir gözdağı olduğu görülmektedir. Kongre'de sürpriz olmayan kararlar alınmış ve listeler oluşturulmuştur. Kongrede verilen mesajlar ise oldukça sert olmuştur. Feyzioğlu kapanış konuşmasında şunları söylemiştir:

Bizim Partimiz rekabetten doğmuş bir parti değildir. Biz Atatürkçü fikirlerden doğmuş bir partiyiz. Biz koltukları, makamları reddetmiş insanlarız. Şahsi çıkarlar, makam ve mevki için bir araya gelmiş insanlar değiliz. Asla şahıs partisi olmayacağız. Biz inanç partisiyiz. AP ve CHP'den uzak, Anıtkabirde yatan Atanın gösterdiği yola yakın milliyetçi bir partiyiz. Millet haklarına ve şahsiyetlerine saygı gösterildiği müddetçe bu memlekette ihtilal yapacak daha anasının karnından doğmamıştır (Cumhuriyet, 1968).

3.6.2. Güven Partisi II. Büyük Kongresi (27 Ekim 1970)

Kongre 27 Ekim günü saat 10'da Ankara'da başlamıştır. Kongrenin önemli gündemi YTP ve MP'nin GP bünyesinde birleşmesidir. Henüz birleşme olmasa da bu yönde görüşmeler sürmekte ve kısa zaman içinde sonuçlanması beklenmektedir. Kongre divan başkanlığına Atıf Şohoğlu seçilmiştir. Genel başkan seçiminden önce söz alan Feyzioğlu şunları söylemiştir:

Türkiye'nin siyasi tarihinde, bugünkü kadar yetersiz ve güven vermekten uzak bir iktidar nadiren görülmüştür. Yine çok partili siyasi hayatımızda, fikir olarak değilse bile, sayı bakımından başlıca muhalefet partisi durumunda olan bir partiyi yönetenlerin bugünkü kadar sorumsuz, kışkırtıcı, yıkıcı oldukları görülmemiştir. Atatürkçü köklerden koparılıp sol macera yoluna saptırılması yüzünden, böylesine yetersiz bir iktidarın karşısında bile, CHP'nin demokratik bir alternatif teşkil etmesi ümidi kalmamıştır. İktidarın tutumu karşısında güvensizlik ve hayal kırıklığı duyan vatandaş, kızıl ayaklanma tertipçilerini bile destekleyen solcu muhalefete de endişe ile bakmaktadır. Türkiye'nin demokratik bir alternatif ihtiyacı bugünkü kadar şiddetle hissedilmemiştir.

YTP ve MP ile devam eden birleşme görüşmelerimiz bu minvalde devam etmektedir. Kesin karar partilerin yakında toplanacak olağanüstü büyük kongrelerinde verilecektir. Üç partinin GP bünyesinde büyük birleşmesi

gerçekleşirse bu milliyetçi bir cephe kuruluşunun öncü hareketi olacaktır. Biz bütün milliyetçileri cephe birliğine davet ediyoruz (Cumhuriyet, 1970).

Feyzioğlu'nun konuşmalarının ardından genel başkan seçimine geçilmiş ve tek aday olan Feyzioğlu 481 oyla yeniden başkan seçilmiştir.

3.6.3. Güven Partisi I. Olağanüstü Büyük Kongresi (17 Ocak 1971)

Olağanüstü Büyük Kongre, daha önce toplanan Büyük Kongreden kısa süre sonra toplanmıştır. Gündemini YTP ve MP ile yaşanacak birleşme ve parti yönetiminin değiştirilmesi oluşturmaktadır. Bu birleşme sürecinde MP lideri zorluk çıkarmış ve parti olarak birleşmeyi reddetmiştir. Bunun üzerine partinin ileri gelen birçok ismi MP'den istifa etmiş ve görünürde bağımsız olarak GP kongresine katılmışlardır.

17 Ocak Türk-İş salonu Ankara'da saat 10'da başlayan kongre Feyzioğlu'nun konuşmasıyla devam etmiştir. Feyzioğlu birleşmeye ilişkin mesajlar vermiştir. Kongrenin önemli kararları yeni üyelere yer açmak için sayıları arttırılan yönetim kadroları ve MP'den istifa eden Seyit Faruk Önder ve eski YTP Genel Başkanvekili Süreyya Tanay'ın Genel Başkan Yardımcılığına getirilmesidir (Cumhuriyet, 1971).

GP, kongrede alınan kararlarla ismini MGP olarak değiştirmiştir. Hukuken yeni bir parti kurulmamış, birleşme yaşanmamış, sadece parti ismi değiştirilmiştir. İsme yerleştirilen "Milli" sözcüğü, Feyzioğlu'nun arzu ettiği milliyetçi cephe için GP'de birleşme için bir çağrı niteliği taşımaktadır.

3.6.4. Milli Güven Partisi II. Olağanüstü Büyük Kongresi (3 Mart 1973)

Kongre, 3 Mart günü saat 10'da Ankara'da toplanmıştır. Parti tarihinin 2. Olağanüstü Büyük Kongresi'nin amacı, daha önce toplanan son kongrede olduğu gibi bir başka birleşmedir. MGP adını alan parti henüz hiçbir seçime katılmadan mecliste önemli bir güce ulaşmış durumdadır ve bu güç sürekli büyümektedir. Öte yandan Türkiye Genel Seçimleri birkaç ay sonradır. Bu kongre, CHP'den ayrılarak Cumhuriyetçi Parti'yi kuran Kemal Satır öncülüğündeki grubun partiye kabulü için şekilsel kararların alındığı bir kongre olmuştur.

Yönetim kadrolarının sayısı reforme edildikten sonra Olağanüstü Büyük Kongre bitmiş ve MGP III. Büyük Kongresine geçilmiştir (Cumhuriyet, 1973).

3.6.5 Milli Güven Partisi III. Büyük Kongresi (3 Mart 1973)

II. Olağanüstü Kongre'nin devamı olarak toplanmıştır. Büyük Kongre'nin başkanı Kemal Satır olmuştur. Parti tüzüğüne ilişkin değişiklikler yapılmıştır. Parti ismi CGP olmuştur. Daha önce YTP ve MP ile olan birleşmede görüldüğünün benzeri olarak hukuken parti birleşme yaşamamış, yalnızca isim değişikliğine gidilmiştir. Bu kongrede genel başkan seçimi yapılmış ve tek aday olan Feyzioğlu yeniden genel başkan seçilmiştir. CP'nin eski Genel Başkanı olan Kemal Satır'a Genel Başkan Yardımcılığı görevi verilmemiştir. Türkiye Genel Seçimlerine birkaç ay kaldığı bir zamanda CGP, meclisteki en büyük çoğunluğa sahip 3. Parti konumuna yükselmiştir (Cumhuriyet, 1973). Hiçbir seçime dayanmadan böyle bir güce ulaşılması Feyzioğlu'nun önemli bir başarısı olarak görülmüştür.

3.6.6. Cumhuriyetçi Güven Partisi IV. Büyük Kongresi (14 Haziran 1975)

Türkiye Genel Seçimlerinin ardından toplanan ilk kongredir. Daha önce olduğu gibi Ankara'da toplanmış ve saat 10'da başlamıştır. 1973 seçimlerinin ardından CGP'nin AP ile bir yaklaşma sürecine girdiği açıktır. Kongre salonunda birçok AP üyesinin bulunması basında önemli yer tutmuş ve eleştirilmiştir. CGP'nin daha önce kendine has kimliğinden uzaklaşarak başka partilerin maşası haline geldiği yorumları yapılmıştır. Kongrede konuşan Feyzioğlu, güncel bir problem olan Kıbrıs sorununa değinmiş, CHP'yi eleştirmiş ve ardından yıllardır yaptığı gibi tüm milliyetçileri milliyetçi cepheye çağırmıştır. CGP'nin, daha önce milliyetçi cephe çağrılarını kendi bünyesi için dillendirmekteyken artık AP liderliğinde girişilecek bir söylem olarak kullandığı dikkat çekicidir. Kongrede tek aday olan Feyzioğlu, yeniden parti genel başkanı olarak seçilmiştir. Parti divan başkanı olarak Kemal Satır görevine devam ederken, genel başkan yardımcılığına kısa süre önce başbakanlık görevini yürüten Ferit Melen getirilmiştir (Milliyet-Cumhuriyet, 1975).

3.6.7. Cumhuriyetçi Güven Partisi V. Büyük Kongresi (12 Kasım 1977)

Büyük Kongre, 12 Kasım günü saat 10'da Ankara'da toplanmıştır. 1977 Türkiye Genel Seçimlerinin ardından toplanan ilk kongre olma özelliği taşımaktadır. CGP, 1977 seçimlerinde %1,9 gibi bir oy oranı almış ve yalnızca 3 milletvekili çıkarabilmiştir. Başkan Turhan Feyzioğlu dahi meclise rakibine ufak bir fark atarak girebilmiştir. Zaten diğer 2 vekil de seçimlerin birkaç hafta sonrasında istifa ederek AP'ye katılmıştır (Milliyet, 1977). Partinin dağılma sürecine girdiği söylenebilir. Parti genel başkanı seçimini yine tek aday olan Feyzioğlu kazanmıştır.

3.6.8. Cumhuriyetçi Güven Partisi III. Olağanüstü Büyük Kongresi (22 Temmuz 1979)

Ankara'da toplanan kongrede divan başkanlığına Haydar Zengin seçilmiştir. Dağılma sürecindeki partinin son çırpınışları olan kongreye büyük anlam yüklenmiş ve "Atatürkçülüğe Çağrı" adı verilmiştir. Kongre, partinin birçok il teşkilatının istifa ettiği ve illere teşkilat bulunamayan bir dönemde toplanmıştır. Atatürkçülüğe çağrı başlığını taşıyan bir mektupla diğer partiler kongreye davet edilmiş ancak sadece MHP'den bir heyet kongreyi izlemeye gelmiştir. Kongrede genel başkanın oylanmasından önce konuşma yapan Turhan Feyzioğlu "Türkiye bugün kendi siyasi ömrünü düşünmeden, yıpratıcı olup olmayacağını fazla hesaplamadan, gerekli ekonomik kararları, anarşiyi durdurucu tedbirleri cesaretle alabilecek güçlü bir iktidara muhtaçtır." demiştir (Cumhuriyet, 1979). Feyzioğlu'nun konuşmasının ardından genel başkan seçimi düzenlenmiş ve tek aday olan Feyzioğlu genel başkan seçilmiştir. CGP'nin son kongresi olma niteliği taşır. Tüm çabalara rağmen katılım oldukça düşük kalmış ve kongredeki söylemler medyada ses bulmamıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÜVEN PARTİSİ, POLİTİKA VE VAATLERİ

Bu bölümde, GP'nin kuruluşunun ardından CGP olarak kapatılana kadar takındığı politik tavrı ve söylemleri, parti programı ve seçim vaatleri ile GP'nin politikalarını kısmen hayata geçirme fırsatı bulunduğu Ferit Melen hükümeti uygulamaları incelenerek değerlendirilmiştir.

4.1. Ekonomi Politikaları

CGP'nin savunduğu ekonomik politikalar, GP olarak kurulduğu zaman yayınladığı parti programında açıkça belirtilmiştir. İzleyeceği her türlü politika için Atatürkçülüğü pusula edindiğini iddia eden CGP, ekonomi politikalarını oluştururken de Atatürk dönemi uygulamaları ve planlamaları analiz etmiştir.

GP, 1969 seçim beyannamesinde iktidara gelirse benimseyeceği ekonomik modelin karma ekonomik model olacağını ilan etmiştir. İktisadi ve sosyal kalkınmayı gerçekleştirmek için öncelikli yatırımlar devlet tarafından belirlenmeli ve yönlendirilmelidir. Bu amaçla kalkınma planları yapılması zaruridir. Ancak kalkınma için özel sektörün payı önemli görülmektedir. Devletin, kendi eliyle kalkınmayı sağlayamayacağı düşünüldüğünden özel sektör desteklenmeli ve piyasa mekanizmasından yararlanılmalıdır. Özel sektörün kâr amacını gözetenek yatırım yapmanın anlamsız olduğunu düşündüğü bölgelerin kalkınmasını sağlamak konusunda devlet inisiyatif almalıdır. Bölgeler arası gelişmişlik farklarının karma ekonomik program ile azalacağı düşünülmektedir (GPSB, 1969: 19).

GP, rakip siyasi partilerden farklı olarak kırsal kalkınmaya özel bir önem göstermiştir. Parti programında Türkiye'nin büyük çoğunluğunun tarımla geçindiği belirtilerek ülke geneline refahın yayılmasının çiftçilerden başlayacağı belirtilmiştir. Atatürk ve sonrası dönemde çiftçinin topraklandırılmasına dair birçok girişim olmakla beraber 1960'lara gelinmesine rağmen istenen başarı sağlanamamıştır. GP 1969 seçim beyannamesinde, çiftçinin topraklandırılmasını, yani toprak reformunun yanında gübre, tarım makinaları, mazot ve tarım kredi destekleri ile zirai üretimin verimliliğinin arttırılacağını taahhüt etmiştir. Hayvancılık ve balıkçılık gibi alanlarda iç üretimin yeterli olması sebebiyle ihracata yönelik kolaylaştırıcı adımların atılması ve yine kredilerle destek verilmesi ön

görülmüştür (GPSB, 1969: 35-36). GP'nin kırsal kalkınmaya verdiği önem, parti amblemi olarak seçilen koç figüründen de anlaşılmaktadır. Parti, kuruluşundan itibaren kendisini "Anadolu" olarak betimlemiştir. Seçmenlerden aldığı oyların büyük oranda kırsal bölgelerden gelmesi söylemlerin karşılık bulması anlamına geldiği gibi, kentlerde istenen başarının sağlanamaması çözülemeyen bir sorun teşkil etmiştir.

Sanayileşme programında, kırsal bölgelerde üretilen ürünlerin işlenerek ihraç edilmesine öncelik verildiği görülmüştür. Benzer şekilde madenlerin saf hammadde şeklinde ihracatına dayalı düzenin işlenmiş hammaddelerin ürün olarak satıldığı bir şekle evrilmesi gerektiği belirtilmiştir. İhracatı ve ihracat kalitesini artırıcı öncelikli sanayileşmenin ardından ise ithal ikameci sanayileşmeye gidilerek döviz çıktısı azaltılması savunulmaktadır. İthal ikameci sanayileşme sayesinde döviz çıktısının azalacağı ve işsizliğin düşeceği öngörülmüştür (GPSB, 1969: 50).

GP, Türkiye'de vergi adaletinin bulunmadığını, zenginden az, yoksuldan fazla vergi alındığını düşünmektedir. Dolaylı ve doğrudan alınan vergilerin vatandaşların ödeme gücüne hitap edecek şekilde hassas bir dengede oluşturulması gerektiği vurgulanmıştır. Çiftçi ve esnafların masraflı ve zahmetli defter tutma usullerinde de düzenlemeye gidilmelidir. Vergi toplama usulleri kolaylaştırılarak vergi dairelerindeki kırtasiyecilik azaltılmalıdır. Vergiyle ilgili saptanan bir diğer sorun vergi kaçakçılığıdır. Bu sorun, kötü niyetli mükelleflerden kaynaklandığı kadar haksız ve ağır vergiler koyan devletin de payı vardır. Vergi yükü mükelleflere ağır gelmektedir. Oysa hakkaniyetli bir vergi politikası uygulanırsa vergiden kaçan/kaçınan mükellef sayısı azalacak ve vergi gelirleri artacaktır. GP, vergi oranlarını düzenleyecek ve vergi adaletini sağlayacaktır. (GPSB, 1969: 89-90).

CHP ve AP'nin tartışma konusu da olan petrol arama ve çıkarma faaliyetlerinin devlet elinde bulunması gerektiği söylenmiştir. Yabancı işletmelerin halihazırda ruhsat sahibi olarak sürdüğü işletmeler, kanunu ve anlaşmaları gerektiği gibi uyguladıkları sürece işlemlerine devam etmeli, fakat aykırı davranışlarda bulunurlarsa ruhsatları alınmalıdır. Ayrıca petrol arama ve çıkarma işlemlerine sınırlı süreli sahip olan yabancı işletmelerin bu hakları doğrudan yok sayılmamalı, haklarının bitiminde devralmalıdır. Görüldüğü gibi petrol işletmeciliğinde devlet mümkün oldukça girişimci olmalı, fakat yabancı işletmelerin hakları bütünüyle yok sayılarak el koyma uygulanmamalıdır. Devletin sektöre yerleşimi kademeli gerçekleşmelidir (GPP, 1967: 39-40).

GP'nin ekonomiyi geliştirmek için önemli gördüğü bir diğer mesele bacasız sanayi turizmdir. Turist sayısının arttırılmasının yanında turist başı düşen döviz miktarının da arttırılması gereklidir. Turizm gelirlerinin artması, döviz ihtiyacının karşılanması için önemli olacaktır. Turizm iki yönlü olmaktadır. GP'nin dikkat ettiğı bir nokta, ülkeden yurt dışına "eğlence için yapılan keyfi seyahatler" olmuştur. Ülke dışına eğlence amaçla giden her vatandaşın ülke parasını dışarı akıttığı düşünölmektedir. Bu sebeple vatandaşların eğlence amaçlı yurt dışı seyahatleri devlet eliyle sınırlandırılmalıdır (GPSB, 1969: 60-61). Bu görüş birçok yönden olumlu/olumsuz tepkiye müsait olmuştur. Parti, en düşük gelir grubundaki vatandaşların dahi gelirlerini ve refahını önemli ölçüde arttırmayı hedeflerken, eğlence amaçlı yurt dışına çıkışı sınırlandırılmış bir halk arzulamaktadır. Bununla birlikte bu önlemlerin refahın belirli bir düzeye çıktığı yere kadar uygulanmak istenmesi muhtemeldir. 1969 yılı bütçe görüşmeleri sırasında turizmle ilgili GP adına Feyzioğlu şunları söylemiştir:

Biz bütçeyi arttırmakla ilgili görüşlerimizi haftalardır dile getiriyoruz. Bununla birlikte önerilerimizin dikkate alınmadığını görmek bizleri üzmüştür. Bu sebeple bütçe oylamasında ret oyu kullanacaktır. Türkiye'nin döviz açığı her türlü reform ve kalkınma çabamız önünde bir engeldir. Döviz gelirlerimizi arttırmanın bugün için en hızlı yolu turizm gelirlerimizi arttırmak ve turizm giderlerimizi azaltmaktır. Değerli arkadaşlarım, elbette Türkiye'nin eğlence turizmi dışında ödemeye mecbur olduğu ve sınırlandırılmasını düşünemediğimiz bir giderini dini turizm oluşturmaktadır. Ancak vazgeçilmesi mümkün olmayan turizm giderlerimizin etkisinin de azaltılabileceğini düşünmekteyiz.

Suudi Arabistan, dövizle hiç ihtiyacı olmayan bir memlekettir. Öyle sanıyoruz ki Suudi Arabistan'la yapılacak anlaşmalarla hem vatandaşlarımızın dini vazifelerini daha rahat yerine getirmesi sağlanabilecek, hem de vatandaşlarımızın orada harcayacağı dövizlerin ülkemize dönüşü sağlanabilecektir. Suudi Arabistan'ın en az ihtiyaç duyduğu şey dolardır. Biz vatandaşlarımızın oraya gidişine mâni olmadan, harcanan dolarların dönüşünün Suudi Arabistan'la yapılacak anlaşmalar ve konuşmalarla mümkün olacağına inanıyoruz (TBMM, 1969: 865).

GP'nin ekonomiyle ilgili dikkat çekici bir söylemini de dış borçlar meselesi oluşturmaktadır. Ülke dış borcunun yüksek olmasının yanında birçoğunun faiziyle birlikte kısa dönemde ödenmesinin gerektiğı, bunun ise devleti zor durumda bırakacağı belirtilmiştir. GP, yüksek faizli borçların kısa vadede ödenmesinin ülkeyi daha yüksek faizli yeni borçlar almak zorunda bırakacağını ve bununla ülkeyi bir açmaza sokacağını öngörmektedir. Bu sebeple mevcut borçlar devletin tek taraflı beyanıyla uzun vadelere yayılmalıdır. Keyfi harcamalardan kaçınılmalı ve sadece yatırım amacıyla borçlanmaya gidilmelidir (GPSB, 1969: 67).

4.2. Siyasi Politikalar

GP, siyasi politikalarının merkezine Atatürkçülüğü yerleştirmiştir. Siyasi alana dair oluşturulan politikaların önemli bir kısmının Atatürk ilkeleriyle yakın bir ilişkiye sahip olduğu görülmüştür. Diğer partilerden farklı olarak “milliyetçilik” ve “komünizmle mücadelenin” doğrudan bir politika söylemi ve vaat olması, siyasi çizgisini öne çıkaran unsurlar olmuştur.

4.2.1. Milliyetçilik Politikası

GP'nin siyasi söylemlerinde en çok yer verdiği Atatürk milliyetçiliğidir. Salt milliyetçilik yerine Atatürk milliyetçiliği kavramının kullanılması, Atatürk'ün tanımladığı milliyetçilik anlayışında kendini belli etmektedir. GP din, dil ve ırka dayalı millet tanımını reddetmektedir. GP için Atatürk milliyetçiliği, hiçbir ideolojinin yenemeyeceği büyük bir güç olarak görülmektedir. Atatürk milliyetçiliği Türk Milleti'nin kalkınmasını sınıf kavgalarına bağlamamaktadır. Bu demektir ki Atatürk milliyetçiliği din, dil ve ırk ayrımıyla birlikte toplumun çeşitli sınıfları arasındaki (köylü, tüccar, esnaf) her türlü ayrımı da reddetmektedir. Milletin yararı her türlü kişisel yararın üzerindedir (GPP, 1967: 8).

GP Türk Milleti kelimesini sık sık kullanmakla birlikte milleti “Ortak tarihe ve kültüre sahip, ortak ülkü ve kader birliği içinde bölünmez ebedi bir varlık” olarak tanımlamıştır (GPSB, 1969: 16-17).

GP'nin seçim performansı incelendiğinde Atatürk Milliyetçiliğine olan bağlılığın yarattığı olumlu sonuç göze çarpmaktadır. GP'nin en yüksek oy oranlarına ulaştığı bölgenin İç Anadolu'yla birlikte Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu olması, ırkçılığa dayanan milliyetçiliğin reddedildiği göstermektedir. Bunun yanında doğu bölgelerinde kazanılan oylarda politikalarla birlikte bölge halkı tarafından sevilen güçlü adayların da yüksek payı olmuştur. GP, farklı etnik kökene mensup birçok ismi milletvekili ve belediye başkanlıkları için aday göstermiştir. GP milliyetçiliği, etnik kökenlere dayanmaktan uzaktır. GP'nin milliyetçi duruşu, Ülke ve millet için yararlı olanın arzulanması, yerli varken yabancının tercih edilmemesidir (GPSB, 1969: 17).

4.2.2. Komünizmle Mücadele Politikası

GP, komünizmle mücadeleyi bir politika olarak görmektedir. Dış politika görüşünde SSCB'ye karşı bütünüyle reddedici ve karşıt bir görüş benimsenmemesine rağmen komünizm tamamen reddedilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti için en büyük tehlikeden biri olarak tanımlanmıştır.

GP, CHP ve Türkiye İşçi Partisi'ni (TİP) komünist ideolojinin Türkiye temsilcileri olarak görür. Bu düşünce, CHP'den ayrılarak partileşmelerine neden olmuştur. Parti, Türkiye'de komünizm isteyenlerin karşısına aşılmaz bir duvar olarak çıktığını iddia etmektedir (Yeni Tanin, 1969). Feyzioğlu, GP'nin kurulmasından hemen sonra Milliyet gazetesinde yayımlandığı şekliyle (15 Mayıs 1967) CHP'yi üstü kapalı olarak şu şekilde eleştirmiştir:

Güven Partisi kendini ideolojik hayranlıklara kaptırmayacaktır. Milliyetçilik bugün dünyada en kuvvetli bir fikir akımıdır. Yeni parti sınıf partisi değildir. Türkiye'de bugün sınıf kavgası kışkırtma edebiyatı sürüp gitmektedir. Demokratik rejim planıyla kalkınma hızı yüksek olduğu zaman bazıları bu sonuçtan sevinmemektedirler. Onların istedikleri plan sosyalist plandır.

Türkiye Anayasasında suç sayılan komünist faaliyetlerin, siyasi partiler ve temsilcileri tarafından gizlice yürütüldüğünü söylemektedir. Gizli şekilde komünist faaliyetler yürütenler maskeli hainler olarak tanımlanmıştır (GPSB, 1969: 22-23). Türkiye'deki komünist faaliyetlere izin verdiği için AP'de komünistler kadar eleştirilmiştir.

GP komünizme karşı çıkarken komünizmin ne olduğunu da tanımlamıştır. Parti'ye göre komünizm, ırk, mezhep ve sınıf kavgasını körükleyen, milli birlikleri ve ulus kimliğini yıkmaya çalışan sinsi bir düşüncedir. İnsanların iyi niyetli duygularına hitap ederek onları kendi emelleri uğrunda kullanır. Çiftçi, işçi ve memurları yalan propagandasını yayması için kandırır (GPSB: 1969: 25-26). Komünizm gerçekte vaat ettiği şeylerin tam tersini yaşatır. Özgürlüğü bitirir. Komünist bir devletin vatandaşları devletin kölesi haline gelir. Az ile yaşamaya mecburdur. Komünizm her türlü dini ve inancı da reddeder. Tüm mukaddesat ile savaş halindedir. Esnaf yok edilmesi gereken bir sınıftır. Köylü yalnızca devletin layık gördüğü toprağı devlet adına ekebilir. Her türlü kişisel zevk ve mülk ürününü reddeder (GPSB, 1969: 25-27).

GP lideri Turhan Feyzioğlu, birçok konuşmasında, komünizm ve marksizmi eleştirmiştir. Bu eleştirilerde birçok kez üstü kapalı olarak CHP'yi hedef almakta olduğu

görülmektedir. Feyzioğlu'nun, henüz yeni GP lideri olmuşken solculuk ve komünizm ile ilgili söylediği şu sözler dikkat çekicidir:

Sol akımlar son günlerde hayli artmıştır. Mini etek modası veya erkeklerin kız gibi saç uzatması modası nasıl ki Türk toplumunun büyük çoğunluğuna ulaşamayan bir geçici moda ise, sosyalizm ve marksizmin kışkırtmaları da milletine, dinine, mülkiyetine ve hürriyetine bağlı Türk milletinin çoğunluğuna ulaşamayacaktır. Dünyadaki sol mecralara özenerek Türkiye'de sol maceralara kalkışanlar, Türk milletinin reddettiği bir salon modası halinde kalacaktır (Cumhuriyet, 1967).

GP, Türkiye'nin içerdeki birtakım partiler eliyle SSCB'nin komünist kapanında kısmış bulunan Macaristan ve Çekoslovakya gibi bir hale getirilmek istendiğini değerlendirmektedir. Türkiye'nin komünizmle en büyük (belki de tek) mücadelesini kendilerinin verdiği düşüncesindedir. Türk milletini bu saldırıya karşı kendi saflarında yer almaya çağırmaktadır. GP'nin komünizmle ilgili attığı en büyük adım, 1970 yılında Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a gönderilen muhtıradır. GP, Türkiye'nin komünist emeller uğruna ateşe atıldığını ve iktidarın bu durumu izlemekten öteye geçmeyen bir acziyet içinde bulunduğunu söylemiştir. Cevdet Sunay'ı komünist tehlikeye karşı harekete geçmeye çağırmıştır. GP mektubunun yalnız bir yıl sonrası ordu hükümete benzer ithamlarda bulunmuş ve hükümeti istifaya zorlamıştır (Bozkır, 1996: 99-100).

4.2.3. Din ve Laiklik Politikası

GP din, vicdan ve ibadet özgürlüğüne saygılı, dini inançlar sebebiyle ayrımcılığı ve baskıyı reddeden bir laiklik anlayışını savunmaktadır. Laikliği dinsizlik olarak değil, dinin siyasete alet edilmemesi ve devletin vatandaşlar arasında ayırım gözetmemesi olarak görmektedir (GPP, 1967: 23). Devleti anayasal olarak dinsiz, millet olarak Müslüman gören bir anlayışa sahip oldukları, İslami teşkilatlara Türkiye'nin katılıp katılmamasıyla ilgili çıkan tartışmalarda Türkiye'nin dini teşkilatlara üye olması gerektiğini savunmalarından anlaşılmaktadır (Cumhuriyet, 1969).

GP, dinin siyasete alet edilmesine ve kişisel çıkarlar adına kullanılmasına şiddetle karşı çıkmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'ndeki en üstün dini otorite olarak Diyanet İşleri kabul edilmelidir. Diyanet İşleri, dini bağlılığı bulunan vatandaşların kötü niyetler uğruna kullanılmasını önlemek ve inandıkları dine uygun bulunmayan hareketler konusunda doğru bilgiyi sağlamak için önemli görülmektedir. Devletin açtığı dini okulların kalitesi ve sayısı

artırmalıdır. Eğer din ilim ve bilgi sahibi görevlilerin sayısı arttırılmazsa oluşacak boşluğun, batıl inançlara inanan ve kişisel çıkarlar uğruna hareket eden kimseler tarafından doldurulacağından endişe edilmektedir (Yeni Tanin, 1969).

GP, CHP'nin sosyalist, komünist çizgiye girdiğini sürekli dile getirmiş bir partidir. Üstelik CHP'yi, sosyalistliğin bir gereği olarak dinin önemini azaltmak, dini değerleri küçümsemek ve Türkiye'de dinsiz bir toplum yaratmaya çalışmakla suçlamıştır. Turhan Feyzioğlu kongrelerinde ve söylemlerinde sıklıkla Allah kelimesini kullanmış ve konuşmalarını dinsel temennilerle bitirmiştir (Bozkır, 1996: 102-103).

GP, diğer partilerle karşılaştırıldığında AP gibi dini değerlere bağlı ve en ufak hakareti reddeden bir anlayıştadır. Bununla birlikte AP'yi tarikatları engellemediği ve siyasi söylemlerinde dine çok sık yer verdiği için eleştirmiştir. GP'nin dine yaklaşımları genel olarak bu şekildedir.

4.2.4. Hukuk ve Adalet Politikası

Türkiye'nin yıllardır sağ-sol olayları ile karıştığı ve düzenin sağlanamadığı bir dönemde kurulan GP, kanun hükümlerinin tam olarak uygulanmasını ve adaletin sağlanmasını mevcut düzenden çıkışın tek yolu olarak görmektedir. GP, AP'yi sağ-sol olaylarını bastıramadığı ve düzeni sağlayamadığı için sık sık eleştirmiştir. Üstelik AP'nin kişisel menfaatleri öne çıkararak bir yönetim ve taraftarları lehine işleyen bir adalet anlayışına sahip olduğunu ve bu sebeple Türkiye'de hüküm süren kargaşayı sona erdiremeyecek bir acizlik içinde bulunduğunu iddia etmektedir. Kanunun tam olarak uygulanmadığı bu durumun bir diğer suçlusu olarak da solcu partileri hedef göstermiştir. GP, solcu partilerin Türkiye'nin düzenini bozmak ve kargaşa çıkarmak gayesiyle toplumun çeşitli kesimleri kışkırtıcı davranışlarda bulunduğunu söylemektedir (GPSB, 1969: 23-24).

GP, ülkedeki kanunların ve adaletin kalitesinin arttırılmasından önce anarşinin sonlanması gerektiğini düşünmektedir. Kanun hakimiyeti olmayan yerde hürriyet de kalkınmada olamaz düşüncesinden hareketle var olan kanun hükümlerinin ayırım yapılmaksızın herkes için uygulanması gereklidir. Mevcut kanunun şeffaf bir şekilde herkes için uygulanmasından sonra anarşi bir nebze de olsa azalacak ve sonrasında ülke gereklerine göre hukuki düzenlemeler yapılabilecektir (Yeni Tanin, 1969).

GP, ülkedeki adalet sisteminin yetersiz kaldığını ve bu durumdan haberdar olduğu söylemiştir. Adalet dağıtması gereken mahkemeler görevini yapamamakta ve vatandaşları yıllar süren çoğu zaman da sonuçlanmayan davalarla dolu bir girdaba sokmaktadır. GP, geç sağlanan adalet, adalet değildir anlayışıyla bu gidişata son verecek tedbirlerin hızla alınması gerektiğini ve bu konudaki her türlü çalışmaya gereken desteği vereceğini belirtmektedir (GPSB, 1969: 31-32). Adalet ve hukukla ilgili sıkıntılar diğer partilerinde gündeminde olup bu konuda istenen başarı sağlanamamıştır. Parti MGP adını aldığı dönem milletvekili bulunan Mehmet Nebil Oktay 1972 yılında Meclis kürsüsünde hukuk ve adalete ilişkin şunları söylemiştir:

Adalet bakanlığına verilen kısıtlı bütçe, yıllardır sürdürdüğümüz politikaların dikkate alınmadığını göstermektedir. Maalesef kısıtlı bütçe göz önüne alındığında vatandaşı canından bezdiren durumların devam edeceği görülmektedir. Kısıtlı bütçe ve maaşlar, adaletin teminatı olan hakimlerimizi zor duruma sokmakta ve onların bağımsızlığına gölge düşürmektedir. Birçok partinin ittifakıyla oluşan hükümet, medeni kanunun tatbikine imkân verecek hukuk düzenlemelerini de gerçekleştirememiştir. Ceza infaz hukukumuz çağdışı ve vatandaşa korku verici kalmaya devam etmektedir. Maalesef mevcut adalet sistemimizde yurda dağılmış değildir. Yalnızca 3-5 ilde tüm kadrolarıyla işleyen bu sistem, memleketin diğer illerinde denetimsizlik ve maaş sıkıntı sebebiyle personel eksikliği yaşamaktadır. Adliye binalarımızda adaletle bağdaştırılması mümkün olmayan perişanlık hüküm sürmektedir. Mevcut kadro sıkıntıları sebebiyle hakimlerimiz oradan oraya tayin ettirilmekte, bir hâkimin görev yerinde bir sene bile ikamet edememesi sebebiyle 3-5 ayda sonuçlanacak basit davalar 3-5 senede sonuçlandırılmamaktadır. Bu ülkede adalete olan inanç kalmamıştır. Adliyeler, hakimler, vatandaş bu durumda ise bunun en büyük sorumlusu bizleriz. Hakimlerin bir kısmı memleketin en iyi yerlerinde görev alırken diğer kısmı memleketin uç noktalarında il ve ilçeler arasında oradan oraya dolaştırılmaktadır. Biz MGP olarak bu düzene karşıyız. İlk derece mahkemelerimiz dahi bir davayı yıllar sonunda ancak çözümleyebilirken temyiz mahkemelerimizin bulunduğu durum da bizler için kabul edilemez olmalıdır. Mevcut haliyle temyiz dairelerinin iş yüküne yetişmesi olanaksızdır. Bu sebeple daireleri büyütmeli, yeni daireler ilave etmeli ve bütçelerini arttırmalıyız.

Değerli arkadaşlarım. Saymakla bitmeyen hukuk sorunlarımızdan görülmektedir ki bizim köklü reformlara ihtiyacımız vardır. Adalet mekanizması düzeltilmeden Türkiye'nin başka hiçbir alanda girişeceği reformlarda muvaffak olamayacağı açıktır (TBMM, 1972: 370-371).

GP, vatandaşların resmi dairelere başvurmaktan korktuğunu ve bunun sorumlusunun tek başına kanunların yetersiz kalması olmadığı düşüncesindedir. Devletin kurumları partizanca hareketler sonucu yeteneksiz memurlarla doldurulmuştur. Yeteneksiz memurlar yolsuzluk, partizanlık ve iş bilmezlikle buldukları kurumları itibarsızlaştırarak,

kırtasiyeciliği arttırmaktadır. Devletin otoritesi vatandaşın gözünde değersiz hale gelmiştir. GP, devlet kadrolarının iş yapmaz ve iş bilmez hale geldiğini söyleyerek bu durumun tek sorumlusunun kanunlar değil, kanunları gerektiği gibi uygulamayan hükümet olduğunu söylemektedir. GP, kanunlara ve vatandaşlara saygılı, dürüstlükten ayrılmayan, herkese adil muamele yapan, işlerini hızlıca yürüten bir devlet idaresi kurulması gerektiğine inanmaktadır. Böyle bir devletin var olması için her şeyden önce adalet ve hukuk görüşüne sahip bir hükümetin bulunması gereklidir. GP'nin hukuk ve adalet görüşleri genel anlamıyla bu şekildedir (GPSB, 1969: 31-32).

4.3. Dış Politika

GP, yayınladığı parti programında dış politikayla ilgili görüşlerine yer vermiştir. Türk milletinin bağımsızlığı her türlü politikanın üstünde tutulmuştur. GP görüşüne göre dış politikanın amacı, milli menfaatin ve milli güvenliğin korunmasıdır. Türk devletinin bağımsızlığını gölgeleyici hiçbir anlaşmaya taraf olunamaz. Dış politikanın temeli Atatürk'ün “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” ilkesi olarak belirlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin hiçbir devletin toprağıyla ilgili tasarrufunun bulunmadığı, bölgesinde ve dünyada barışı korumak için silahsızlanma dahil gerekeni yapacağı belirtilmiştir (GPP, 1967: 25-26).

GP, NATO ve Varşova Paktı'na ilişkin görüşlerini 1969 yılına kadar söylem olarak belirtmiş ve 1969 seçim beyannamesinde yazılı olarak seçmenlerine bildirmiştir. GP, dış politikadaki hareket ölçütlerinin Washington'un veya Moskova'nın değil, yalnızca Ankara'nın çıkarlarına dayanacağını söylemektedir. Sovyet Rusya'nın saldırgan eylemleri sıralanmış ve Türkiye'nin böyle saldırgan bir güçle sınırdış olmasının tehlikeli sonuçları olabileceği ve NATO'nun bir savunma ittifakı olması dolayısıyla Türkiye için hayati önem taşıdığını bildirilmiştir. GP dış politikasında NATO'ya bağlılık söz konusudur. Bununla birlikte NATO'nun Türkiye'nin tek geleceği olmadığı, değişen dünya koşullarında Türkiye'nin çıkarları neyi gerektirirse bu yönde hareket etmekten geri durmayacaklarını söylemişlerdir (GPSB, 1969: 111).

GP'nin ittifaklar ve paktlara karşı duruşu yalnızca milli menfaatlere yöneliktir. GP kendisini “emperyalizmin her türlüşüyle -hem komünist hem kapitalist- mücadeleye kararlı olan milliyetçi bir parti” olarak tanımlamaktadır (Yeni Tanin, 1969).

GP Seçim beyannamesinde Türk dış politikasının en önemli meselelerinden biri olan Kıbrıs sorununa değinmiştir. GP, Kıbrıs meselesinin çözümünü taksimde görmektedir. Kıbrıs milletinin olmadığını, adada Türk ve Yunan milletleri bulunduğu için bir Kıbrıs Devleti'nin varlığının da mümkün olamayacağını savunmaktadır. Adanın Rumlara bırakılması kesin suretle reddedilmiştir. Adadaki Türk mücahit varlığının her şekilde desteklenmesinin Türk milli çıkarlarını savunmanın yegâne yolu görülmüştür (Yeni Tanın, 1969).

CGP, 1974 yılında adadaki Türklere yönelik katliama ve Yunan darbesi sonucu Yunanistan'a katılma durumuna şiddetle karşı çıkarak Ecevit başkanlığındaki hükümete harekete geçilmesi için baskı yapmıştır. 20 Temmuz 1974 tarihinde başlayan Kıbrıs Barış Harekati'na tam destek verilmiştir. 24 Temmuz 1974 tarihinde harekât sürerken mecliste söz alan Feyzioğlu şunları belirtmiştir:

Samson Yunan cuntasının kuklasıdır. Şu günlerde başlayacak olan barış görüşmelerinde hiç muhatap alınmamalıdır. Makariosun dönmesi için askerî harekât yapılmamıştır. Bunca şehit boşuna verilmemiştir. 1960 antlaşmasını yırtan Yunanistan'ın kendisidir. Yunanistan bu antlaşmanın yeniden ihyasını isteyebilir. Silahlı kuvvetlerimiz hiçbir surette adadan çekilmemelidir. Türk Silahlı Kuvvetleri'ni milli hedeflerimize ulaşıncaya kadar adadan çekemeyiz. Meclis ve Senato bu konuda tam ittifak halindedir. Adada Yunan ve Türk milletlerinin devamı vardır. Bu fırsat bir daha ele geçmeyebilir. Bunca mücadeleden sonra pamuk ipliğine bağlı bir çözüm yolu olmamalıdır (Cumhuriyet, 1975).

GP'nin dış politikadaki hareket noktası mutlak bağımsızlık ve milli menfaatlerdir. 1970'lerden itibaren ABD-Türkiye ilişkilerinde gerginlik konusu olan Türkiye'nin haşhaş üretimi ve haşhaş ekimi desteği konusunda ABD'nin söz hakkı bulunmadığı ve haşhaş üretimi konusunda çiftçiye gereken desteğin sürdürülmesi gerektiği belirtilmiştir (Cumhuriyet, 1974).

GP, Avrupa Ortak Pazar'ına tam üyeliğe karşı değildir (GPSB, 1969: 68). Fakat üyelik süreçlerinin gerektirdiği kademeli gümrük tarife indirimlerine dair çekinceler belirtilmiştir. GP'ye göre Türkiye sanayisi, Avrupa'nın yüzyıllardır sanayileşmiş bulunan devletlerine göre oldukça gençtir. Türkiye'nin gümrük serbestlikleriyle ekonomik olarak yıpranabileceği öngörülmüştür. Bu sebeple Ortak Pazar'a üye olunmadan önce ekonomik olarak tüm riskler göz önünde bulundurulmalıdır. Daha sonra kademeli bir süreç izlenerek Ortak Pazar'a üye olunabilir görüşündedir (Cumhuriyet, 1970).

4.4. Ferit Melen Hükümeti'nin Yönetim ve Uygulamaları

Ferit Melen, CHP'nin İsmet İnönü başbakanlığında kurduğu 27 ve 28. Dönem koalisyon hükümetlerinde CHP adına Maliye Bakanı olarak görev almıştır. Ferit Melen'in görevi 2 yıl 240 gün sürmüştür ve 20 Şubat 1965 tarihinde sona ermiştir. CHP'nin ortanın solunu seçerek girdiği 1965 seçimlerinde AP'nin gerisinde kalması sonrası Melen, Turhan Feyzioğlu'nun başını çektiği parti içi muhalif bloğa katılmış ve 1967 yılında CHP'den istifa ederek GP'nin kurucuları arasında yer almıştır. 1971 yılında kurulan Türkiye 34. Hükümetinde MGP adına Milli Savunma Bakanı görevinde bulunmuştur. Nihat Erim'in 34. Hükümeti sona erdikten sonra vekaleten başbakanlık görevini yürütmüştür. 15 Mayıs 1972 tarihinde Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Türkiye 35. Hükümetini kurma görevini MGP'li Ferit Melen'e vermiştir. Ferit Melen 35. Hükümeti 22 Mayıs 1972 tarihinde oluşturmuş ve başbakan olmuştur (Korkmaz, 2020: 121-122). Koalisyon hükümetinin başında Ferit Melen'in yer alması sebebiyle MGP, Nisan 1973 tarihine kadar ülke yönetiminde ciddi anlamda söz sahibi olmuştur. Ferit Melen'in 35. Hükümeti MGP, AP ve CHP ortaklığıyla oluşmuştur. 262 kabul oyuyla muhtıra sonrası oluşturulan koalisyon hükümetleri arasında en düşük güvenoyunu almıştır (TBMMTD, 1972: 113). Güven oylamasında aldığı düşük oy oranı göstermektedir ki koalisyon hükümetinde yer alan partilerin bazı vekilleri dahi bu hükümete şans tanımamaktadır. Ferit Melen Hükümeti ülkeyi yalnızca bir sene kadar yönetebilmiştir. Kısa ömürlü de olsa bu hükümet MGP'ye, yıllardan beri vaat ettiği politikaları kısmen de olsa gerçekleştirmesi ve Türk halkına kendini ispat etmesi için önemli bir fırsat sunmaktadır. Turhan Feyzioğlu, başbakanlığı sürecinde Ferit Melen ile sık sık görüşmüş ve uygulanacak politikalar hakkında fikirlerini iletmiştir. GP'nin kuruluşundan bu yana savunduğu Atatürkçü yolun, Türkiye yönetiminde nasıl uygulanabileceğinin anlaşılması açısından Ferit Melen hükümeti politikalarının anlaşılması önemlidir.

4.4.1. Hükümet Programı

Ferit Melen, hükümetini "Atatürkçü atılım hükümeti" olarak tanımlamıştır. Bu kabinenin kurulmasının ardından program hazırlanarak 29 Mayıs 1972 tarihinde mecliste milletvekilleri huzurunda okunmuştur (Yeni Tanın, 1972). Melen hükümetinin programı çok sınırlı bir süre için görev yürütüleceğinin farkındalığıyla hazırlanmıştır. Kendinden önceki koalisyon hükümetlerinde görülen detaylı programlardan farklı olarak sadeliğiyle dikkat

çekmektedir. Programın amacı Türkiye'nin bir sene sonra düzenlenecek olan seçimlere huzur ve sukut içinde girmesidir. Sağlıklı seçimlerin yapılabilmesi için ülkede devam eden anarşi olaylarının bastırılması gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Anarşi olaylarından yalnız komünistler ve sol gruplar değil, sağ gruplar ve nurculardan da sorumlu tutulmuştur. Programda reform çalışmaları da öne çıkmaktadır (Cumhuriyet, 1972). Adalet, eğitim, ekonomi, tarım, vergi ve yönetim alanında birçok reform yapılacağına belirtilmesi üzerine CHP Genel Başkan'ı Bülent Ecevit vergi alanına dikkat çekerek hükümetin vergileri katlayabileceğini iddia etmiş ve mecliste hükümeti uyarmıştır. Ecevit'in ardından söz alan Ferit Melen bunun olmayacağını belirtmiştir (Cumhuriyet, 1972). Ecevit'in ucu açık bir reform söyleminden rahatsızlık duyduklarını tekrarlaması üzerine Ferit Melen bahsedilen reformların nasıl ele alınacağını şu şekilde ifade etmiştir:

Hükümetimizin Atatürkçü icraat hükümeti olacağını ifade etmiştim. Ele alacağımız reformları da Atatürkçü bir anlayışla ele alacağız. Bu reformların ilmi esaslara ve memleketin gerçeklerine uygun olmasına dikkat göstereceğiz (Cumhuriyet, 1972).

Hükümet programının kalanında başlangıçta belirtilen reformların bölüm bölüm çerçevesi belirtilmiştir. Tarım, idare, hukuk, petrol arama ve madencilik gibi alanlarda yapılacak reformları dinledikten sonra söz alan Ecevit bu kez "normal ekonomik ortama dönmek ve seçimleri yapmak için bütün bu saydığımız reformların karşılanmasını bekleyecek olursak, bu bekleyişin sonu gelmez" şeklinde düşüncesini dile getirmiştir (Cumhuriyet, 1972). MGP adına söz alan Siirt vekili Nebil Oktay ise program hakkında fikirlerini şu şekilde dile getirmiştir:

Mart muhtırasından sonra idareye el konacağı, hür seçimlere, insan hak ve hürriyetlerine dayanan parlamenter demokratik rejime son verileceği tarzında duyulan bazı endişelerin veya propagandaların yersizliği anlaşılmıştır. Toprak ve tarım reformunun anayasamızın emrettiği şekilde bir an önce gerçekleştirilmesi lüzumuna inanıyoruz. Petrol ve maden kanunlarının milli menfaatlere aykırı hükümlerinin süratle değiştirilmesini öngöreceğiz, yeraltı servetlerimizin milli çıkarlarımıza en uygun şekilde işletilmesini sağlayacak mevzuat değişikliği ile müessir tedbirleri getirecek bir petrol ve maden reformuna süratle çözüm isteyen önemli meselelerden biri sayıyoruz. Grubumuz hazırlanan programda belirttiğimiz meselelerin dikkate alındığını görmüştür (Cumhuriyet, 1972).

Görüldüğü gibi MGP grubu hükümet programını desteklemektedir. Hükümet programının birkaç gün tartışılmasının ardından mecliste güven oylamasına geçilmiştir. Oylama sonucu hükümet 262 kabul, 4 ret oyu alarak güven oylamasını geçmiştir. 149 kişi

oylamaya katılmamıştır. Hükümet ortağı partilerin birçok vekilinin güven oylamasına katılmaması hükümete olan inancın düşük olduğunu göstermektedir (Süslü, 2017: 127).

4.4.2. Siyasi Meseleler

Ferit Melen hükümetinin göreve başlamasının ardından karşılaştığı ilk mesele sıkıyönetim üzerinedir. 12 Mart Muhtırası sonrası sıkıyönetim kanununda değişiklikler yapılarak sıkıyönetim uygulanma nedenleri artırılmıştır. Ülke, muhtıra sonrası sıkıyönetim ile yönetilmektedir. Melen hükümeti 11 ilde devam eden sıkıyönetim uygulamasının süresinin 2 ay daha uzatılmasını istemiş ve TBMM kararı oy çokluğuyla onamıştır. Bunun ardından sıkıyönetim uygulamaları 2'şer aylık aralıklarla uzatılarak devam ettirilmiştir (TBMMD, 1972: 555).

Melen hükümeti, sıkıyönetim yetkileri altında özellikle Marksist ve Komünist ideolojiye sahip olduğu düşünülen birçok önemli ismi gözaltına almış ve sorgulamıştır. MGP, mecliste komünizm tehlikesine karşı harekete geçilmesini sürekli dile getiren bir parti olmuştur ve Ferit Melen hükümeti komünizme karşı ciddi tedbirler almıştır (Kınık, 2014: 30). Birçok siyasi isim, öğrenci ve sendika üyesi tutuklanmış olmakla birlikte basına da ciddi bir baskı uygulanmıştır. Marksizm ve komünizmi öven yazılar suç unsuru kabul edilerek karşı gelen yazarlar sıkıyönetim mahkemelerinde yargılanmıştır (Milliyet, 1972: 9). Melen hükümeti, İslamcı görünümdeki tarikatların da üstüne gitmiştir. Nurcu olduğu iddiasıyla birçok isim yargılanmış ve ceza almıştır (Milliyet, 1972: 1). Bülent Ecevit liderliğindeki CHP, başından beri bu uygulamalara en sert tepkiyi koyan parti olmuştur. Hükümeti işkenceci olarak itham etmiş ve eleştirmiştir. Ferit Melen ithamları reddetmiştir. Bu söylemler bir süre sonra Ecevit'in kabineden CHP'li bakanları çekmesi ile sonuçlansa da hükümet düşmemiş ve görevini sürdürmüştür (DGM, 2017: 29).

Ferit Melen döneminde 1961 anayasasında değişiklikler yapılmıştır. Gözaltı süreleri arttırılmış, sıkıyönetim bitse dahi sıkıyönetim mahkemelerinde görülmekte olan davaların sonuçlanana kadar açık kalması gibi düzenlemeler yapılmıştır. Devlet Güvenlik Mahkemesi gibi yeni bir mahkeme ilk kez kurulmuştur (Gözler, 2000: 70-75). Üniversitelerin özerkliğini bir miktar kısıtlayan Üniversite Reform Tasarısı yürürlüğe girmiştir. Melen döneminde yapılan değişiklikler halk üzerindeki baskı ve denetimi arttırmaya yöneliktir. Ancak ülkede

karışıklık ve anarşinin hala devam ettiği unutulmamalıdır. Bu sebeple diğer birçok parti yapılacak değişikliklerde hükümeti desteklemiştir.

4.4.3. Ekonomik Meseleler

Hükümetin ekonomi alanındaki en ciddi meselesi kalkınma planı üzerinedir. Türkiye ekonomisi 1963'ten itibaren 5'er yıllık hazırlanan kalkınma planları ile yönetilmektedir. Ferit Melen'in başbakan olduğu sene II. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın süresi bitmiş ve kısa süre içinde III. Beş Yıllık Kalkınma Planının hazırlanması gerekmektedir. Melen hükümeti, yeni planla ilgili çalışmalara ön hazırlık zamanı bulamadan başlamak durumunda kalmıştır. Ferit Melen, planın ivedilikle hazırlanıp uygulamaya geçilmesi gerektiğini dile getirmiş ve bu durumu sitem içerir biçimde şöyle ifade etmiştir:

Yeni kalkınma planının hazırlanması hükümetimizi zaman yönünden oldukça sıkıştırmıştır. Hükümetimiz memleketin geleceği açısından önemli etkileri olacak bir belge olan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nı bir an önce huzuruza sunmak için çalışmaktadır. Planın uygulanabilmesi için bize yardımcı olacağınıza inanıyorum (TBMM, 1972: 28).

Kalkınma planı kısa süre içinde hazırlanmış ve 9 Ekim 1972 tarihinde Cumhuriyet senatosunda tartışılmaya başlanmıştır. Başbakan Melen, açılış konuşmasında hazırlanan planın sanayileşmeye önem verdiğini, kalkınmanın mutlak suretle sağlanması için gerekli fedakarlıkları içerdiğini anlatmıştır. Melen'e göre hazırlanan plan, kendinden önceki planlara göre oldukça realisttir. Ulaşılması imkânsız hedeflere göre değil, ülke gerçeklerinin öngördüğü şekilde geleceği de kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Eğer plan eksizsiz biçimde uygulanırsa Türkiye'nin 22 sene içerisinde kalkınmış bir ülke olarak istihdam, enflasyon ve cari açık gibi birçok problemi geride bırakacağını söylemiştir (Süslü, 2017: 136-137). Ferit Melen hazırlanan planın siyasi çıkarlar uğruna göz ardı edilmemesi gerektiği ve toplumun fedakarlığı ile başarıya ulaşılacağını "hedeflere zamanında ve tam olarak ulaşmak şüphesiz kararlı bir uygulama ve liderlik ile mümkün olacaktır. Plan bu amaçla geliştirilmesi politikaları ve yapılması zorunlu birçok reformu da beraberinde getirmektedir" şeklinde ifade etmiştir (Cumhuriyet, 1972).

Melen'in senatoda yaptığı konuşma Cumhuriyet gazetesinin yayınladığı şekliyle (9 Ekim 1972) şu şekildedir:

Anayasa gereklerini yerine getirmek, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak, kalkınmamızı sağlamak, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun gümrük birliği uygun bir geçişi sağlamak amacıyla hükümet programımıza uygun bir plan hazırlamış bulunmaktayız. Ülkemiz sorunlarının 22 yıllık bir dönem içinde sanayileşme ve kalkınma yönünden Batı Avrupa ülkeleri seviyesine yaklaşacağını öngörmekteyiz. Üçüncü plan, bu 22 yıllık sürecin ilk basamağıdır. Sanayileşme adımlarımızdan diğer sektörlerin geri planda bırakılacağı anlamları çıkarılmamalıdır. Plan her sektörde, geçmiş sektörler göre daha yüksek hedefler içermektedir. Örneğin geçmiş 10 yılda tarıma 33 milyar lira yatırım yapılmışken biz sadece 5 yılda bu miktarı tarıma ayırmış durumdayız. Planımızda yüzde 8'lik bir kalkınma hızı öngörülmüştür. Sanayi sektörüne 128 milyar liralık yatırım yapılacaktır. Vatandaşlara fırsat ve sosyal adalet eşitliğini sağlayacak reformlar planlanmıştır.”

Ferit Melen, partisi MGP'nin her söyleminde vurguladığı Atatürkçülüğü unutmamış ve planın Atatürkçü görüş ve düşüncelerle hazırlandığını belirtmiştir. Bülent Ecevit öncülüğünde CHP plana en sert tepkiyi koymuş ve planın yurttaşları kenara ittiğini, sosyal adaleti yok saydığını ve uygulanması halinde gelir dağılımının büsbütün bozulacağını söylemiştir (Süslü, 2017: 139). AP planın devletçi yönünün ağır bastığını belirterek çekincesini ortaya koymuştur. MGP adına söz alan Cumhuriyet Senatosu Şanlıurfa üyesi İbrahim Ethem Karakapıcı “ulus anayasa ve kalkınma stratejilerinde karma ekonomik düzeni seçmiştir. Bu bütün ekonomik faaliyetlerin temelidir.” Şeklinde konuşarak AP'nin çekincelerinin yersiz olduğunu belirtmiştir (Cumhuriyet, 1972). Görüşmeler sonunda plan 193 lehte oy ile kabul edilmiştir. 4 CHP'li bakan dışında meclisteki tüm CHP ve DP'liler aleyhte oy kullanmıştır (Milliyet, 1972: 1).

Ferit Melen dönemi ekonomik olaylarından biri de geçmiş dönem yolsuzluk olaylarının araştırılmasıdır. Melen, hükümet programında da belirtildiği üzere yolsuzluğun üzerine gitmiş ve geçmiş dönem projelerini incelemiştir. Bu incelemeler sonuç vermiş ve Keban Barajı projesinde birtakım isimlerin yolsuzlukla hazineyi zarara uğrattığı anlaşılmıştır (Kınık, 2014: 79-80). Olayda dahli bulunanlar belirlenerek cezalandırılmıştır. Olay incelenmiş ve İstimlak Kanunu, böyle bir olayın tekrarlanmamasını sağlayacak şekilde değiştirilmiştir. Devlet, kendi içinde de ciddi bir yolsuzluk soruşturması yürütmüş ve özellikle SSK içerisindeki birçok memur görevden uzaklaştırılmıştır (Cumhuriyet, 1973).

4.4.4. Dış Politika

Kıbrıs Cumhuriyeti, Birleşik Krallığın belirli üsleri alarak adanın yönetiminden vazgeçtiğini açıklamasının ardından 1960 yılında bağımsızlığını ilan etmiş ve uluslararası alanda tanınmış bir devlet olmuştur. Kuruluşunda Türkiye, Yunanistan ve Birleşik Krallık hukuken garantör olmuştur. Ada nüfusu Rum ve Türklerden oluşmaktadır. Bağımsızlığın ilanından sonra adada Türk topluma karşı şiddet olayları başlamış, Türk nüfus sindirilmeye ve adadan kovulmaya çalışılmıştır. Uzun bir süre Türk dış politikasını işgal eden önemli bir mesele olan “Kıbrıs Sorunu” bu şekilde başlamıştır. Adanın problemi Türk nüfusun istenmemesinden ibaret de olmamıştır. Adadaki eski askerler ve halen askerlik görevini sürdüren Rumlar The Ethniki Organosis Kypriou Agoniston (EOKA) isimli bir örgüt kurmuştur. Bu örgüt adadaki Türk kökenli insanlara karşı eylemler düzenlemekle birlikte aslen Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kendisine de karşı olmuşturlardır. Esas amaçları Kıbrıs Cumhuriyeti’ne son vermek ve adanın Yunanistan’a bağlanmasıdır. EOKA’nın kurulmasının ardından Türk kökenli nüfusa yönelik saldırılar şiddetini arttırmıştır. Kıbrıs Cumhurbaşkanı EOKA’nın eylemleri karşısında kayıtsız kalmıştır. (Ruscuklu, 2008: 62).

Türk nüfusa yönelik devam eden saldırılar sonrası Türkiye ilk kez 1964 yılında garantörlük hakkının verdiği yetkiyle adaya müdahalede bulunacağını açıklamıştır. İsmet İnönü başbakanlığındaki hükümet kararlı söylemlerde bulunsa da başta ABD olmak üzere uluslararası toplum müdahale söylemine sert tepki göstermiştir. ABD başkanı tarafından İnönü’ye hitaben “Johnson Mektubu” olarak bilinen mektup verilmiştir. Mektupta Türkiye açıkça tehdit edilmektedir ve bunun ardından hükümet geri adım atmıştır (Kılınç, 2008: 61). Adadaki şiddet olayları önlenememiş ve Ferit Melen’in başbakan olduğu döneme kadar çözümsüz bir şekilde dış politikayı meşgul eden bir mesele olmuştur.

MGP Kıbrıs meselesine özel bir önem göstermiştir. Bu tutum Ferit Melen hükümetine de yansımış ve hükümet programında Kıbrıs “milli mesele” olarak ifade edilmiştir. Melen başbakanlığı, Kıbrıs meselesinin uluslararası alanda müzakere edildiği bir döneme denk gelmiştir. Bu görüşmeler geçmiş dönemde planlanmış olmakla birlikte hükümet görüşmelerin barış için önemli olduğunu belirtmiş ve görüşmelere üst düzeyde katılım göstermiştir. 35. Hükümet Kıbrıs meselesi konusunda son derece kararlı fakat son çare olan müdahaleye başvurmadan önce tüm yolları denemeye çalışan bir görünüm çizmektedir. Nitekim Türkiye adına görüşmelere giden Dışişleri Bakanı Haluk Bayülken

düşüncelerini “Kıbrıs meselesi uzun yıllardır devam eden çözüm bulunamamış önemli bir sorundur. Kıbrıs meselesinde dikkatli hareket etmek durumundayız. Son 20 yıl içinde bir mesafe alınamadığını göz önünde bulundurursak meselenin çözümüne dair kötümser olmak için birçok sebebin olduğu görülmektedir.” Şeklinde ifade etmiştir (Süslü, 2017: 58-60).

Melen hükümetinin yaptığı görüşmelerde barış sağlanamamış olsa da adadaki Türk varlığının özerkliği ve mecliste iki toplumun nüfusları oranında temsil edilmesi gibi kararlar kabul edilmiştir. Bu bile adadaki Türk varlığının kabulü açısından son derece önemli gelişmeler olmuştur (Kınık, 2014: 62).

Melen hükümeti dış politikayı meşgul eden bir diğer önemli mesele Türkiye-AET arasındaki ilişkiler olmuştur. Türkiye-AET arasında 1970 yılında “Katma Protokol” imzalanmış ve 1973 yılında yürürlüğe girmesi öngörülmüştür. Protokol ile Türkiye’nin tarım, hizmet, ulaştırma ve ekonomi gibi konularda uyguladığı mevzuatların AET mevzuatlarıyla uyumlaştırılması ve Türkiye ile AET arasında malların serbestliği öngörülmüştür. Hazırlanan Katma Protokol’ün uygulanması Ferit Melen başbakanlığına denk gelmiştir. Ferit Melen, AET ile Türkiye ilişkilerine büyük önem vermiştir. AET ile yapılan müzakereler esasında bir gümrük birliği sağlanmasına yöneliktir. Melen hükümeti Katma Protokol’ün gereklerini uyguladığı gibi ekonomi programını tamamen gümrük birliği amacına uygun olarak planlamıştır. III. Beş Yıllık Kalkınma Planı bunun en güzel örneğidir. Türkiye ekonomi alanında attığı adımları Ferit Melen’in söylemiyle “AET ile ekonomik mesafesini kapatmak için” atmaktadır (Milliyet, 1972). Melen hükümetinin söylemleri muhtıra sonrası gerginleşen AET-Türkiye ilişkilerini yumuşatmış ve çeşitli alanlarda müzakerelerin başlaması açısından olumlu düşünceler geliştirmiştir. Ancak hükümetin anarşiyi önlemek adına attığı taviz vermez adımlar batı tarafından endişeyle karşılanmıştır. Vatandaşlara uygulanan şiddet ve suçlulara hapishanelerde işkence uygulandığı iddialarının ardından Türkiye-AET ilişkileri tekrar gerginleşmiş ve başlanan yere dönmüştür. Türkiye bu iddiaları reddetmiş ve AET temsilcilerini Türkiye’ye gelerek mevcut durumu incelemeye davet etmiştir (Süslü, 2017: 151).

BEŞİNCİ BÖLÜM

ATATÜRKÇÜLÜK ANLAYIŞI

Bu bölümde CGP'nin Atatürk ilkeleri üzerinden benimsediği Atatürkçülük görüşü değerlendirilecektir. Partinin benimsediği Atatürkçülük çizgisinin anlaşılabilmesi için Atatürk ilkeleri Mustafa Kemal Atatürk'ün tanımlamaları ve uygulamalarıyla aktarılmış daha sonra CGP'nin tepki gösterdiği CHP Atatürkçülüğünden bahsedilmiştir.

5.1. Atatürk İlkeleri

Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde vücut bulan ilkelere “Atatürk İlkeleri veya “Altı Ok” gibi isimler verilmiştir. Girişilen devrimlerin temeli olan bu ilkeler 1935 yılında CHP programına, 1937 yılında da Anayasa'ya girmiştir. Atatürk'ün ardından ülke yönetiminin bu ilkelere olan bağlılığı tüm hükümetlerin değerlendirilme ve eleştiri noktalarından biri olmuştur. CGP'nin Atatürkçülüğe olan mutlak bağlılığını açıklamak ve değerlendirmek üzere, Atatürk'ün sözlerine yer verilerek ilkelerin salt tanımlarının aktarılması önemli olacaktır.

5.1.1. Cumhuriyetçilik

Mustafa Kemal Atatürk, yaşadığı dönemde Osmanlı sarayının devlet meselelerinde etkisiz ve teslimiyetçi bir duruş sergilediğini görmüştür. Yıllar süren aralıksız savaşların sonunda işgal kuvvetleri vatan topraklarının her köşesine ayak basmış, savaş gemileri payitahta demir atmıştır. Atatürk memleketin bulunduğu durumu şu şekilde anlatmıştır:

Osmanlı Devleti'nin dahil bulunduğu grup, Harbi Umumi'de mağlup olmuş, Osmanlı ordusu her tarafa zedelenmiş, şartları ağır bir mütareke imzalanmış. Büyük Harbin uzun seneleri zarfında, millet yorgun ve fakir bir halde. Millet ve memleketi Harbi Umumi'ye sevk edenler, kendi hayatları endişesine düşerek, memleketten firar etmişler. Saltanat ve hilafet mevkiini işgal eden Vahdettin, soysuzlaşmış, şahsını ve yalnız tahtını temin edebileceğini tahayyül ettiği alçakça tedbirler araştırmakta. Damat Ferit Paşa'nın riyasetindeki kabine; ikiz, haysiyetsiz, korkak, yalnız Padişah'ın iradesine tabi ve onunla beraber şahıslarını koruyabilecek herhangi bir vaziyete razı.

Ordunun elinden silahları ve cephanesi alınmış ve alınmakta... (Atatürk, 2017: 31).

İşgal kuvvetlerinin memleketten çıkarılması için girişilen mücadeleyle birlikte yönetme ve yönetilme iradesinin de bağımsızlığını tesis etmek de mutlak hale gelmiştir. Millî mücadele döneminin öncesinde de Osmanlı yönetiminin içinde bulunduğu çaresizlik görülmüştür. Kanun-u Esasi'nin tesisi ve meşrutiyet yönetimlerine geçişle yönetme ve yönetilme sorununun aşılmaya çalışılmıştır. Gelineen noktada saray, birtakım gerekçelerle millî mücadele aleyhine çaba göstermiştir. Bu duruş, halkın işgal kuvvetlerine karşı birleştiği ve harekete geçtiği dönemde tepkiyle karşılanmıştır. Bu zamana kadar yetkileri sınırlı bir padişahın varlığında meşruti monarşi benzeri bir yönetime olan inançtan vazgeçilmiştir (Karataş, 2012: 5-8).

Mustafa Kemal Paşa, millî mücadelenin başından itibaren İstanbul'daki hükümetin duruşunu eleştirmiş ve zaman geçtikçe söylemlerinin ağırlığını arttırmıştır. Amasya Genelgesi'nde milletin iradesi ve kararı gibi kavramlar kullanılarak Osmanlı hükümeti tutumu sebebiyle eleştirilmiştir. Erzurum ve Sivas Kongrelerinde millî iradeye ve milletin bağımsızlığına vurgu yapılmıştır. Millî mücadele henüz sonuçlanmadan dahi, vatan bağımsızlığı sağlandıktan sonra millî iradenin egemenliğine dayalı bir yönetime geçileceği ilan edilmiştir. Atatürk bunu "Millî hakimiyet" şeklinde ifade etmiştir (Karataş, 2012: 24-25).

Millî mücadelenin zaferinin ardından 29 Ekim 1923 tarihinde devletin yönetim şekli "Cumhuriyet" olarak kabul edilmiştir. Atatürk'ün Cumhuriyetçilik ilkesiyle örtüşen önemli sözlerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

"Egemenlik, kayıtsız şartsız milletindir..." (Atatürk, 2017: 422).

"Demokrasinin en uygun ve mantıklı uygulanmasını mümkün kılan hükümet şekli Cumhuriyettir..." (Kocatürk, 2007: 58).

"...Ey Türk gençliği! Birinci vazifen Türk İstiklalini Türk Cumhuriyetini İlelebet muhafaza ve müdafaa etmektir..." (Köklügiller, 2005: 167).

5.1.2. Milliyetçilik

Uzun süren muharebeler sonrasında memleket bütünüyle işgallere uğramış, birçok bölge elden çıkmış ve anavatanın dahi kaybının söz konusu olmuştur. Böyle bir ortamda milliyetçi yönelimlerin güçlenmemesi beklenmemelidir. Üstelik Büyük Savaş sırasında

farklı milliyetlerdeki imparatorluk bölgelerinde düşman kadar zarar veren milliyetçi isyanlar görülmüştür. Türk askeri uzak bölgelerde memleket savunmasına gitmiş ve birçoğu geri dönememiştir. Mustafa Kemal Atatürk, bağımsızlığına ve onuruna göz dikilen Türk milletine sırtını dayamış ve memleketin kurtuluşu sağlanmıştır.

Türk milliyetçiliği dünyadaki örneklerine göre ortak noktalar barındırmakla birlikte farklılıklar da içerir. Türk milliyetçiliği, yıllardır olagelen gerileme ve kayıpların sarstığı milli bilinci ve özgüveni yeniden tesis etmek, başarmaya olan inancı, birlik ve bütünlük duygusunu oluşturmak amacı taşımıştır. Milli bilincin oluşturulması süreci, yenileşme hareketlerinde kendini hissettirmiştir. Geçmişten bu yana yenileşme ve modernleşme adına denemeler yapılmakla birlikte görünüşte meydana gelen değişimler amacına ulaşamamıştır. Yenilik hareketlerinin amacının halk tarafından anlaşılabilmesi halk tarafından benimsenip uygulanmasını zor hale getirmiştir. Bu durumda, yönetimlerin yenileşme hareketlerinin tüm yönleriyle ulaşılmak istenen amaçları açıklanmadan uygulamaya koyulmasının etkisi vardır. Oysa Mustafa Kemal tarafından özellikle vurgulanan millet olma bilinci ve Türk milliyetçiliği savaşın bitiminden sonra tepeden inme uygulanan devrimlerde dahi kendini göstermiştir. Yapılan devrimler sorgulanmış, milli bilince, değerlere uygun olup olmadığı halk nezdinde tartışılmıştır. Osmanlı döneminde uygulanan yeniliklerin taklitçilik ürünü olduğu düşüncesi hakimdir. Millî mücadele döneminde oluşmaya başlanan milli bilinç savaş sonrasında da artarak devam etmiş, halk büyük oranda sunulan yeniliklerin taklitçilik ürünü olarak değil, milli bünyeye uygun reformların nihayet uygulanmaya başlaması şeklinde görmüştür. Milliyetçilik bu yönüyle yalnız birtakım değerler üzerinde millet bilinci oluşturulmasının ötesine geçerek düşünce yönünden milli süzgeç oluşturulmasını sağlamıştır (Karataş, 2012: 29-35).

Milliyetçilik ilkesi anayasada "...Atatürk milliyetçiliğine bağlı..." şeklinde ifade edilmiştir. Bu şekliyle yer almasının sebebi Atatürk'ün tanımladığı milliyetçiliğin diğer milletlerde görülen tipik milliyetçilik şekillerinden birtakım farklar içermesidir. Türk milleti, Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucu unsuru olmakla birlikte yüzyıllar boyu farklı milletleri idare etmiş, onlardan etkilenmiş ve etkilemiştir. Yüzyıllar boyu ayakta kalan İmparatorlukların ırki değerlere dayanması düşünülememektedir. Kurucu unsurun ırki üstünlük düşüncesi taşımadığı durumların dahi dinsel, kültürel ve düşünsel yönden üstünlük ve baskınlık kurmak duygusuna sahip olmaması gerekir. Türk milleti Osmanlı İmparatorluğu gibi onlarca milleti ve dini bünyesinde barındıran bir imparatorluğun kurucu unsuru

olabilmiş ve yüzyıllar gibi uzun süreler aynı sınırları paylaşabilmiştir. Yüzyıllar sonunda İmparatorluk bünyesinden ayrılan birçok millet dinini, dilini ve kültürünü koruyabilmiştir. Üstelik hilafet makamının var olduğu ve şeriatın uygulandığı bir İmparatorlukta bu başarı sağlanabilmiştir. Irki üstünlük gözetilmediği gibi dini baskı da olabildiğince hafifletilmiştir. Aynı dönemlerde var olan çeşitli İmparatorluklarla karşılaştırıldığında Türk milletinin taşıdığı karakteristik özelliklerin Osmanlı İmparatorluğunun diğerlerinden daha hoşgörülü ve uzun ömürlü olmasını sağladığı değerlendirilmesi yapılabilmektedir. Milliyetçilik kavramının büyük önem kazandığı milli mücadele ve sonrası dönemde dahi Türk milletinin karakteristik özellikleri kendini göstermiş ve birtakım üstünlüklere dayalı milliyetçilik anlayışının oluşturulmasını engellemiştir. Mustafa Kemal Atatürk içinden geldiği milleti iyi analiz etmiştir. Bu şekilde o dönemde görülmeyen bir milliyetçilik anlayışı oluşturulabilmiş ve diğer birçok millete örnek oluşturulmuştur (Karataş, 2012: 30-35).

Türk milletinin karakterini yansıtan, milli mücadele dönemi ve sonrasında tanımlandığı şekliyle milliyetçilik yayılcılığı ve diğer milletlerin onuruna varlığına saldırıyı reddetmektedir. Zora dayalı yönetmeyi, yönetilmeyi ve irksal temellere öncelik verilerek oluşturulan düşünceyi ve sistemi de reddetmektedir. Din, devletin yönetiminden ve aklından ayrılmaktadır. Ekonomik, sosyal ve kültürel yaklaşımlar bakımından farklılıklar içermektedir.

Özellikle din, kültür gibi yönlerin devlet aklından arındırılması Atatürk milliyetçiliğinin önemli bir özelliğidir. Devletin vatandaşları arasında ve uluslararası işlemlerinde birtakım duygularla hareket etmemesi, akılcılığın ve bilimin daima en yüksek değer olarak görülmesi amaçlanmıştır. Kültürel özelliklerde dahi akla mantığa uymayan kısımlar terk edilmiştir. Geçmiş dönemde kültürü ve sosyal özellikleriyle öne çıkan Türk milletinin yeni çağa uygun bir kültürü şekillendirmesi gerekmiştir. Anca bu sayede Türk milleti yeniden öncü ve yol gösterici olabileceği öngörülmüştür.

Atatürk milliyetçiliği Türk milletinin bütünlüğünü ve birliğini sıkça vurgulamıştır. Fakat bu birlik irki ortaklık gibi sığ bir alana sıkıştırılmamıştır. Birlik ve bütünlük, ortak yaşama isteğine ve düşünce birliğine dayandırılmıştır. Kişinin ortak yaşama isteği ve hissiyatı önemlidir. Atatürk, sürekli olarak Türk kelimesini kullanmıştır. Bu durum ortaklığın oluşturulması için gerekli olmuştur. Ancak bahsedildiği üzere Türk olmak yalnızca doğumla gelen irki bir özellik olarak görülmemiştir. Atatürk'ün deyişiyle:

“...Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türkiye halkına Türk denir...” (Arısoy, 2004: 142).

Milliyetçilik, Atatürk ilkelerinden biri olarak Anayasa’ya girmiş olmakla birlikte ilerleyen dönemlerde de Atatürk milliyetçiliğine dayalı tanımlar eklenmiştir. 1982 Anayasası’na göre “Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı herkes Türk’tür.”

Atatürk Milliyetçiliği şu sözlerden daha iyi anlaşılabilir:

“Milli olmak zorunlu ilkemizdir. Fakat bizim milli oluşumuz daraltıcı ve yalnız bizim için değildir. Bizim milliliğimiz medeni insaniyet içinde bütün dünyayı mutlu ve refah yaşatmaya yönelmiştir.” (Köklügiller, 2005: 194).

“... Bize milliyetçi derler, fakat bizim milliyetçiliğimiz öyledir ki, bizimle iş birliği yapan bütün milletlere hürmet ve riayet ederiz. Bizim milliyetçiliğimiz herhalde bencilce ve mağrurca bir milliyetçilik değildir...” (Eyüpoğlu, 1981: 89).

“...Türk milliyetçiliği, ilerleme ve gelişme yolunda, bütün çağdaş uluslarla aynı çizgide ve onlarla uyum içinde yürümekle birlikte, Türk toplumunun özel karakterini ve başlı başına bağımsız kimliğini saklı tutmaktadır...” (Köklügiller, 2005: 195).

5.1.3. Devletçilik

Osmanlı İmparatorluğu, sanayi devrimini gerçekleştiremeyerek çağdaş devletlerin gerisinde kalmış ve ekonomik bağımsızlığını kaybetmiştir. Ekonomik bağımsızlık, siyasi bağımsızlığın koşuludur. Mustafa Kemal Atatürk bunu idrak etmiş, dönemin koşullarına uygun bir ekonomi politikasıyla Türk milletinin hak ettiği ekonomik refaha en kısa sürede ulaştırılmasını öncelemiştir (Karataş, 2012: 72-75).

Atatürk ilkesi olarak devletçilik, özünde memleketin kalkınması için gereken kaynakların yine memleket içinde aranması ve tüm süreç içinde olabildiğince milli kalınmasını gerektirmektedir. Bu haliyle yabancı sermayeden imtina edilmiş ve mesafeli durulmuştur. Elbet bu durum, geçmişte yaşanan kötü durumlardan alınan derslerin ve tekrarlanmaması isteğinin sonucu olmuştur. Devletçilik prensibi milli mücadele döneminde dahi baskın bir fikir olmakla birlikte 1923 yılında düzenlenen İzmir İktisat Kongresinde yabancı sermayenin memlekete davet edilmesi ve yatırıma teşvik edilmesi de göstermektedir ki 1. Beş Yıllık Sanayi Planı’nın uygulanmasına kadar bu ilke büyük oranda

uygulanmamıştır. Devletçiliğin resmen ilke olarak belirlenmesi de 1931 yılında gerçekleşmiştir. Birçok devletten farklı olarak Büyük Savaş öncesinden başlayarak aralıksız savaşlar zincirine maruz kalan Türk milleti, savaşlar sonunda harap olmuş, yakılıp yağmalanmış şehirlerle, sanayisi yok denecek kadar sınırlı bir endüstri ve Osmanlı'dan kalan büyük borç yüküyle karşı karşıya kalmıştır. Böyle bir ortamda devlet, hayati ekonomik işlevlerini gerçekleştirebilmek için dahi sermayeye ihtiyaç duymuştur. Yabancı sermayenin davet edildiği bu dönemde dahi milli sermayeye dayalı önemli yatırımlar yapılmaktan geri durulmamıştır. Milli sermayeyle bankalar açılmış, fabrikalar yapılmıştır. Kalkınma için gerekli projeler ana hatlarıyla planlanmıştır (Karataş, 2012: 72-73).

1930'lu yıllardan itibaren yabancıların geçmiş dönemlerde imtiyaz olarak sahip olduğu hayati işletmelerin millileştirilmesi düşüncesi harekete geçirilmeye başlanmıştır. Daha önce bir devletten alınan imtiyazların başka bir devlete verilmesi şeklinde süregelen döngüler zinciri kırılmış, demiryolları, madenler, limanlar ve ağır metal sanayileri gibi kritik işletmeler yabancı sermayeden alınarak millileştirilmiştir. Özellikle gıda gibi öncelikli alanlar belirlenerek devlet eliyle fabrikalar açılmıştır.

Atatürk'ün devletçilikle ilgili önemli sözlerinden bazıları bunlardır:

Partimizin takip ettiği ekonomi politikası devletçidir. Bundan sebep partimiz, vatandaşımızın refahıyla da ilgilenmektedir. Halkımız özünde devletçidir ki her şeyi devletten talep etmeyi hakkı olarak görür. Bundan dolayı milletimizin fikriyle partimiz uygun düşer. Bu yolda başarılı olacağımıza şüphem yoktur (Özçelik, 2010: 23).

“...Türkiye'nin ihtiyaçlarından doğmuş milli bir sistemdir...” (Çankaya, 1997: 169).

“...Ekonomi politikamızın önemli araçlarından biri, toplumun genel faydasını doğrudan doğruya ilgilendirecek kuruluşlar ile ekonomik alandaki teşebbüsleri mali ve gücümüz yettiği ölçüde devletleştirmektir...” (Eroğlu, 1990: 441).

5.1.4. Laiklik

Laiklik ilkesi, kabul edilmesi ve uygulanması bakımından en büyük zorluklarla karşılaşan Atatürk ilkesi olarak değerlendirilmektedir. Karşılaşılan zorluklar sebebiyle anayasaya en son giren Atatürk İlkesidir. Anayasa'ya girişinden önce atılan birçok adımla laiklik ilkesinin gerekleri yerine getirilmiş ve bu ilkeye uygun ortam oluşturulmuştur. Laiklik ilkesi, çağdaşlaşma ve akılcılığa olan inancın ne pahasına olursa olsun korunması amacına

uygun olarak ortaya çıkmıştır. Bu ilke bağımsızlıkla da ilgilidir. Nasıl ki devletler için bağımsızlık mutlak zorunluluktur, bireylerinde devlet karşısında bağımsızlığı garanti altına alınmalı ve özgürlükleri sağlanmalıdır. Laiklik ilkesi, devletin iç bağımsızlığını da garanti altına almaktadır. Devlet çağın gerektirdiği akıl ve mantık çerçevesinde hareket edebilmeli, kendini birtakım sorumluluklar altında hapsolmuş hissetmemelidir. Laiklik bunu sağlamıştır.

Laiklik, devlet sisteminin işleyişi için o zamana kadar büyük bir yükümlülük olarak görülen dini bağlılıklardan kurtulmayı içermiştir. Devletin herhangi bir dine bağlılığının bulunmaması hareket ve sistem özgürlüğünü sağlamıştır. Din, devletin faaliyet göstermesi gereken bir alan olmaktan çıkmıştır. Fakat bu durum milletin dinsiz olması veya millete dinsizliğin teşviki anlamına gelmemektedir. Devlet, vatandaşları arasında hiçbir dini yönlendirmede bulunamayacağı gibi dinden vazgeçilmesine dair bir baskıda da bulunmamıştır. Burada devletin vatandaşlar arasında din ve inançlarına bakmaksızın eşit mesafede yaklaşması amaçlanmıştır. Vatandaşların din ve inanç özgürlüğü ile hukuk, sağlık vb. her tür devlet işleminde inançlara dayalı uygulama ve ayırımın önüne geçileceğinin garantisi verilmiştir. Yasaların gerektirdiği kuralları delmemek kaydıyla her vatandaşa istediği dine inanma ve o dinin gereklerini Türkiye Cumhuriyeti topraklarında yerine getirebilme güvencesi verilmiştir. (Karataş, 2012: 60).

Laiklik yolunda ilk somut adım saltanatın kaldırılmasıyla atılmıştır. Saltanat sahibi padişah aynı zamanda Müslüman aleminin lideri konumundadır. Ancak halifelik direkt lağvedilememiş ve TBMM kararıyla Osmanoğulları soyundan, padişah konumu bulunmayacak şekilde Abdülmecit Efendi'ye verilmiştir. Abdülmecit Efendi bu unvanı halifeliğin kaldırıldığı 1924 yılına kadar yaklaşık iki sene taşımıştır. Laiklik ilkesine giden süreç bundan sonra hız kazanmıştır. 1937 yılında Atatürk ilkesi olarak anayasaya girmiştir.

Atatürk'ün laiklik ilkesiyle ilişkili önemli bazı sözleri bu şekildedir:

“...Efendiler! Biliniz ki Türkiye Cumhuriyeti, şeyhler, dervişler, müritler ülkesi olamaz. En doğru, en gerçek tarikat uygarlık tarikatıdır...” (Tekinalp, 2004: 121).

Vatandaşları içinde çeşitli dinlere mensup unsurlar bulunan ve her din mensubu arasında adil ve tarafsız davranan devlet, düşünce ve vicdan özgürlüğüne saygı göstermek zorundadır. Devletin bu doğal sıfatının sınırlandırılması mümkün değildir. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi dini yoktur (Olcaytu, 1984: 150).

Türkiye Cumhuriyeti'nde herkes Allah'ına istediği gibi ibadet eder. Hiçbir kimseye dini fikirlerinden ötürü bir şey yapılamaz. Hiçbir kimse, hiçbir kimseye ne bir inanç ne bir mezhep kabulüne zorlayamaz. Din ve mezhep, siyaset aracı olarak da kullanılamaz (Olcaytu, 1984: 150).

5.1.5. Halkçılık

Halkçılık ideolojisinin güçlenmesi milli mücadele dönemiyle birlikte hızlanmıştır. Ülkede düşman askerlerinin bulunduğu bir dönemde ilk hedef düşmanın yurttan atılması olmuştur. Halkçılık ideolojisi, düşmanın kovulması yönünde bir tepki birliği niteliğine bürünmüştür. Tüm kaynaklar vatanın kuruluşu için seferber edilmiştir. Halkçılık ideolojisinin içerdiği bütünleştirme toplumun birçok kesiminin düşünce, inanç, sosyal statü fark etmeksizin düşmana karşı aksiyon almasında etkili olmuştur (Karataş, 2012: 40-44).

Halkçılık ideolojisinin milli mücadele dönemi için bir başka önemi de “halk” kavramının kapsayıcı rolüdür. Savaş sonrası planlı bir şekilde açıklanarak uygulanan diğer Atatürk devrimlerinin milli mücadele döneminde karşılaşılabilecek tepkiler göz önüne alınarak açıklanamadığı ortamda halk kelimesi diğer devrimlerinin önünü açan anahtar kelime olmuştur. Mustafa Kemal Paşa birçok konuşmasında halk kelimesini kullanmıştır (Karataş, 2012: 44-45).

Tüm kaynakların milli mücadele için seferber edildiği bir dönemde dış ülkelerden alınacak silah, teçhizat ve siyasi destekler de büyük önem taşımıştır. Mücadele edilen devletlerin ideolojisinin karşısında yeni kurulan SSCB bir diğer kutup olarak yer almıştır. Bu devletin benimsediği sosyalist düzen, Mustafa Kemal'in vurguladığı halkçılık ile birçok yönden benzerlikler içermektedir. Bu benzerlikler sayesinde SSCB'nin mücadele veren Türk meclisine olan görüşü olumlu yönde gelişmiş ve birçok yönden Türk mücadelesini destekleme kararı almasında etkili olmuştur.

Halkçılık, ülke içinde ayrıcalıklı sınıfların, tarikatların ve bireylerin varlığını reddetmektedir. Halk bir bütün olarak ele alınmış ve güç halkın kendisine verilmiştir. Halkçılığın bu yönü Cumhuriyet rejiminin benimsenmesinde ve halkın kabulünde bir dayanak noktası olmuştur. 1923 Yılında Mecliste kabul edilen bir tüzükte “Milli hakimiyetin halk tarafından ve halk için icrasına rehberlik etmek...” şeklinde yazmaktadır (Güneş, 1985: 167).

Halkçılık ideolojisi ayrıcalıklı grupların reddi ve farklılıkları gözetmeksizin halkı bütünleştiren ve önceleyen görünüşüyle Cumhuriyet sonrası birçok devrimin de öncüsü olmuştur. Uygulamalarda halk ve halkın refahı gözetilmiştir. Tepeden inme gerçekleşen devrimleri halka açıklamak, anlamalarını sağlamak ve bir kabul gerçekleştirmek için çeşitli etkinlikler düzenlenmiş, gazeteler, kurumlar oluşturulmuştur. Halk Hatipleri teşkilatları ve Halkevleri bu amacı taşımıştır.

Atatürk'ün halkçılık ilkesiyle ilgili önemli sözlerinden bazıları şu şekildedir:

“...Bunu açıkça söylemek gerekirse söylemeliyiz ki Türkiye Devleti bir halk devletidir, halkın devletidir...” (Eyüpoğlu, 1981: 150).

Yeni devletimiz, geçmişte ki gibi kişilerin devleti değil, bizzat halka ait halkın devletidir. Bir milletin yok edilmesi için olağanüstü uğraşlar gerekir. Fakat şahıslar kendiliğinden yok olmaya mahkûmdur. Bu göstermektedir ki halkın yaşam süresi ve şahsın yaşam süresi de bu şekilde olacaktır (Köklügiller, 2005: 182).

“Her birimiz halk bütünü'nün parçasıyız. Kurduğumuz partinin adı da bu sebeple Halk Partisi'dir.” (Bozdağ, 1998: 68).

Bizim düşüncelerimiz ve ilkelerimiz öyledir ki, Bolşeviklerden farklıdır. Bolşevik fikirlerini milletimize kabul ettirmeyi hiç düşünmedik ve bu yönde teşebbüste bulunmadık. Bize göre milletimiz geleceğinin temini ve ilerlemesi kendi kabiliyetiyle mütenaviptir. Fakat esas itibariyle irdelenirse görüşlerimiz -ki halkçıdır- kuvvetin, kudretin, egemenliğin, idarenin doğrudan doğruya halka verilmesidir (Özçelik, 2010: 22).

5.1.6. İnkılapçılık

İnkılapçılık, süreklilik içeren ve bitmeyen bir anlam taşımaktadır. Türk devletinin çağın gerisinde kalmaması ve daima ileri gitmesi için önemli bir ilke olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, milli mücadele döneminde dahi inkılapların gerekliliğini vurgulamış ve hızla gerçekleştirilecek birçok yenilik ile milletin uygar dünyayla eşit bir mesafeye getirileceğini söylemiştir. Çeşitli sebeplerle geçmişe sapanan milletlerin ilerlemeden geri kaldığı ve uygar dünyayla arası açıldığı görülmüştür. Mustafa Kemal Paşa Cumhuriyet'in ilanından sonra birçok yeniliği hayata geçirmekle birlikte kendisinden sonra da bu sürecin bitmeyeceğini ve ilerlemenin sürekli olması gerektiğini belirtmiştir. “Eğer Bir gün benim sözlerim bilimle ters düşerse, bilimi seçin” söylemiyle kendisinden sonra da çağın gereğine ve mantığa uygun yeniliklerin takip edilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Karataş, 2012: 83-86).

Cumhuriyet'in ilanının ardından uygarlık ve medenileşme yolunda toplumsal hayatı düzenleyici ve refah arttırıcı ekonomik inkılaplara girişilmiştir.

Atatürk'ün inkılapçılık ilkesiyle ilgili önemli sözlerinden bazıları şu şekildedir:

“...Uygarlık yolunda başarı, yenileşmeye bağlıdır. Sosyal hayatta ilim ve fen alanında başarı için gereken budur. Yaşayışa hâkim düşüncelerin ve uygulamaların, zamanın gerektirdiği şekilde değişmesi, gelişmesi ve yenileşmesi zorunludur...” (Olcaytu, 1984: 294).

“...Altı yıl içinde büyük milletin hayatında görülen değişiklik, her türlü ihtilalden daha kuvvetli, daha yüksek olan en büyük devrimlerdendir...” (Özçelik, 2010: 26).

“...Uçurumun kenarında yıkık bir ülke... Ondan sonra içerde ve dışarda saygı ile tanınan yeni vatan, yeni devlet, yeni sosyete ve bunları başarmak için aralıksız devrimler. İşte Türk genel devriminin kısa düzeni...” (İnan, 1969: 137).

5.2. Cumhuriyetçi Güven Partisi'nin Atatürkçülük Anlayışı

GP, politikalarını Atatürk'e ve Atatürk ilkelerine dayandırmıştır. Zaten CHP'den ayrılarak parti kurmalarına yol açan temel sebebi CHP'nin Atatürkçü çizgiden kayması olarak belirtmişlerdir (Milliyet, 1967). Parti, mecliste bulunan diğer partilerin aksine hiçbir zaman kendini sağ veya sol şeklinde konumlandırmamıştır. Atatürk ilkelerinin sağ veya sol diye konumlandırılmayacağını söylemiş ve bu sebepte yalnızca Atatürkçü olduklarını belirtmişlerdir. GP'nin kurulmasıyla birlikte kendini bütünüyle Atatürkçü ve Atatürk ilkelerine bağlı olarak belirten iki parti mecliste yer almaya başlamıştır. Atatürk'ün kurduğu ve İsmet İnönü liderliğindeki CHP ve Turhan Feyzioğlu'nun önderliğinde kurulan GP, Atatürkçülük üzerinden birbirleriyle sürekli bir çekişme haline girmiştir. Bu iki partinin Atatürk yorumları birbirinden farklıdır. GP, gerçek Atatürkçü politikaların tek temsilcisi olduğunu iddia ederek siyasi yaşamı boyunca bu söylemini sürdürmüştür.

GP'nin Atatürk ilkelerine ve Atatürkçülüğe dair yorumlarını büyük oranda Genel Başkan Turhan Feyzioğlu şekillendirmiştir. Turhan Feyzioğlu Atatürk'ün hayatını ve politikalarını analiz eden birçok makale ve kitap kaleme almıştır. GP'nin parti olarak Atatürk yorumlamasını anlamak için Turhan Feyzioğlu'nun kaleme aldığı yazıların ve Atatürkçülükle ilgili verdiği beyanatların incelenmesi önemlidir. Turhan Feyzioğlu,

Atatürk'ün fikir ve düşünce hayatıyla ilgili çalışmalarına CHP ile siyasete girmeden önce başlamıştır. Feyzioğlu için Atatürkçülük “Şeriat taraftarı sağcılara ve komünizm taraftarı solculara aynı uzaklıkta bulunan, elitist, akılcı ve devrimci bir yapıdır.”

Atatürkçülüğün en önemli öğeleri millet egemenliği ve milliyetçiliktir. Atatürk'ü içinden geldiği birçok subaydan ayıran en önemli farklardan birisi kayıtsız şartsız millet egemenliğine olan inancıdır. Atatürkçülüğün bir unsuru olan millet egemenliği, Türk milleti için hayati birçok işlevin yerine getirilmesini sağlamıştır. Milli egemenlik, Türk vatanını son parçasına kadar bölmek ve ele geçirmek isteyen, Türk milletini yok sayan düşmanlara karşı ve kendini Türk milletinin üstünde görerek kendi menfaatlerini Türk milletinin menfaatine tercih eden, işgallere sesini çıkarmayan Padişah ve İstanbul hükümetine karşı milli bilinci, mücadele azmini ve bütünlüğü sağlayan bir silah olarak kullanılmıştır. Millî mücadele döneminde Atatürk, Türk milli egemenliğinin tek temsilcisinin Türk milleti adına TBMM olduğunu tüm dünyaya ilan etmiştir. Atatürk'e göre millete ait olan egemenlik, bölünemez ve devredilemezdir. Meclis, yalnızca millet adına egemenliği kullanacak olan makamdır (Feyzioğlu, 1985: 1-3).

Millî mücadelenin askeri safhasının başarıyla son bulmasıyla birlikte Türk milletinin hayatında yüzyıllardan beri süregelen birçok meselede planlanan reformların ilanı ve uygulanmasına geçilmiştir. Atatürk, bir milletin yaşam tarzını bütünüyle değiştiren reformların kurtuluş savaşı kadar zor olacağını bilincindedir. Türk ordularının İzmir'e girmesinden hemen sonra söylediği “Asıl savaşımız bundan sonra başlıyor” sözü bu durumun kanıtıdır (Özçelik, 2010: 28). Yine Atatürk henüz Cumhuriyet ilan edilmeden önce meclise bir konuşmasında şunları söylemiştir:

“Hürriyetin de eşitliğin de adaletin de dayanak noktası milli egemenliktir. Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir ve milletin kalacaktır.” (Atatürk, 1961: 308).

Milli egemenlik Atatürk devrimlerinin hayata geçirilmesinde önemli bir rol oynamış ve devrimlere bir temel dayanak noktası oluşturmuştur. Milli egemenlik; saltanatın kaldırılması, Cumhuriyetin ilanı, Hilafetin kaldırılması ve devamında gelen modernleşmeye yönelik inkılapları kolaylaştırmıştır (Feyzioğlu, 1985: 15).

Millet egemenliği, Atatürkçülük için bu denli önem taşımakla birlikte, devrimler, inkılaplar ve birçok politika sadece söylemlere, savaflara veya kanunlara dayanarak kalıcı olamaz. Atatürk planladığı tüm inkılapların kendisinden sonra da kalıcı olabilmesi için ekonomik dayanağın ve bağımsızlığın şart olduğunu düşünmüştür. Atatürk, ekonomik

bağımsızlık kavramına “hakimiyet-i milliye” adını vermiş ve Türk milletini bilinçlendirmiştir. Ekonomik bağımsızlığa yönelik çalışmalar İzmir İktisat Kongresi ile başlamış ve devam etmiştir (Feyzioğlu, 1985: 10-11).

Turhan Feyzioğlu'nun siyasi yaşamına CHP'de devam ederken dahi Atatürk'ü önceliklendirdiği duruşu ve Atatürk ile ilgili yaptığı araştırmalar, Atatürkçülüğü kendisi gibi değerlendiren bir grubun fikir önderi olmasını ve devamında GP'nin lideri olmasını sağlamıştır. İsim değişiklikleriyle birlikte GP, MGP ve CGP, hayatını Atatürk ve Atatürkçülüğe adanmış önemli bir isim olan Turhan Feyzioğlu'nun yol göstericiliğinde, siyasi yaşamları boyunca tüm hareketlerini Atatürkçülüğe göre planlama ve uygulama gayreti içinde olmuştur. Atatürk ilkelerinin temel değerleri üzerinden dönemin getirdiği durumlar yorumlanmıştır.

GP'nin kurulmasına yol açan ve GP'nin siyasetinde büyük yer kaplayan önemli bir olay CHP'nin ortanın soluna kayması ve buna yönelik politika üretmesidir. GP, CHP'nin ortanın solu söylemine, esasen “Moskova'nın yolu” olduğunu belirterek karşı çıkmıştır. (Cumhuriyet, 1967). GP için Moskova'nın yolu benzetmesi sadece bir slogan değil, doğruluğuna inanılan bir tahlilin sonucudur. GP'nin kurucuları olan Sekizler, ortanın solu söylemini analiz etmişler ve bu söylemin SSCB komünist rejiminin ve sosyalist düşüncenin, maskelenmiş hali olduğu kanısına varmışlardır. GP anlayışında sosyalizm ve komünizm bir milletin geçmişten gelen kültürel değerlerini reddeden bir anlayıştır. Turhan Feyzioğlu, komünizm ve sosyalizmin Atatürkçülükle bağdaşmadığı ve hatta Atatürkçülükle zıt olduğunu söylemiştir. Feyzioğlu komünist ideolojinin Atatürkçülükle bağdaşmamasını birçok nedene bağlamakla birlikte genellikle Atatürk'ün Cumhuriyetçi duruşu ve demokrasi anlayışıyla açıklamıştır (Feyzioğlu, 1985: 18).

Atatürk Cumhuriyetçi olmakla beraber Türkiye için amaçladığı yönetimin temel amacı ileri düzey demokrasi düzeyine ulaşmaktır. Demokratik yönetimler, yalnız devleti değil bireyi de önemsemektedir. Devlet, vatandaşların kaliteli, mutlu, güven içinde ve özgür bir yaşam sürmelerini kendine görev edinmiştir. Demokratlık, yalnız yasalarla, insanlara hoş gelen sözlerle ve çoğunluğun oyuna dayalı yönetimle sağlanamamaktadır. Modern dünyada neredeyse her devlet yönetimlerini çoğunluğun oyuna dayandırmakta veya böyle iddia etmektedir. Neredeyse tüm devletlerin çoğunluğun oyunu almış bir hükümetle yönetildiği dünyada, demokrasi ve vatandaşa sağlanan özgürlükler konusunda büyük farklar vardır. Feyzioğlu 1957 yılında, demokratik ve totaliter rejimlerin gerçekte nasıl anlaşılabileceğine

ve ileri demokrasinin göstergelerinin ne olduğuna dair çıkarımlar yaptığı kitabını yayımlamıştır. Değerlendirmelerini Almanya'yı merkeze koyarak gerçekleştirmiştir. SSCB etkisindeki "Demokratik Alman Cumhuriyeti", isminde ve kanunlarında demokrasiden bol bol bahsetmektedir. Buna karşın Batı etkisindeki "Federal Alman Cumhuriyeti" demokrat kelimesini isminde dahi taşımamaktadır. Oysa Batı etkisindeki Federal Alman Cumhuriyeti'nin kuşkuyla yer vermeyecek şekilde Demokratik Alman Cumhuriyeti'nden daha demokrat olduğu görülmüştür. Yine bu iki devlet örneğinden yola çıkarak demokrasinin en büyük göstergelerinden biri, vatandaşların yaşam kalitesi, özgürlüğü, refahının yanında güçlü muhalefet partilerinin olup olmadığıdır. Hitler ve Mussolini de yüksek oy aldıkları seçimlerin sonunda göreve başlamıştır. Fakat onlar, iktidara geldikten sonra bir daha seçimle iktidardan düşmelerine imkân yoktur. Artık devletin tüm imkanları onların elindedir. Kendisine engel olabilecek muhalefeti tümünden sindirmişlerdir. Üstelik bu sindirmeyi yalnız diğer siyasi partilere değil, kendi içlerindeki muhalif seslere de uygulamış ve onları konuşamaz hale getirmişlerdir. Güçlerini göstermek için sürekli referandumlar düzenlemişlerdir. Feyzioğlu'nun tahlillerine göre ileri demokrasinin en önemli göstergelerinden biri özgürce siyaset yapabilen siyasi partilerle parti içi muhalefetin varlığıdır (Feyzioğlu, 1985: 20-25).

Feyzioğlu, demokratik olmayan baskıcı rejimlerin bir diğer özelliğinin de akıl ve bilimle bağdaşmayan dogmalara olan bağlılık olduğunu söylemiştir. Demokratik olmaktan uzak iktidarlar toplumda daha önce var olmayan dogmaları da kendileri yaratmakta ve bunları topluma benimsetmektedir. Ardından bu dogmaların savunuculuğunu yine kendileri yaparak toplum nezdinde kahraman olmaktadır. Bu tür rejimler halkın yönetiminden çok halk yararına yönetimi önemsemektedir. Bunu zamanla halka da işlerler. Süreç sonunda halk, kendileri için en iyi olanın iktidar tarafından bilindiğine ve kendilerinin düşünmeye gerek olmadığına inanır (Feyzioğlu, 1985: 19).

Feyzioğlu'na göre totaliter, baskıcı ve demokratik olmayan bir yönetim ortaya koyan komünist anlayış, Atatürkçülükle tamamen zıttır. Atatürk, tepeden inme devrimleri gerçekleştirebilmek için demokrasiden ve hatta kendinden ödün vermiş ancak bunu yüzyıllardır geri kalmış bir anlayışı yok etmek için yapmıştır. Atatürk zamanında birkaç kez çok partili hayata geçiş denemelerinde bulunmuş fakat başarısız olunmuştur. Atatürk, uyguladığı tek partili veya iki dereceli seçim usulünü asla yegâne yönetim sistemi olarak onaylamamıştır. Uygulamalar bir zorunluluğun neticesidir. Atatürk, Bolşevik anlayışının

Türkiye’de uygulanmasına bütünüyle karşı olmuştur (Feyzioğlu, 1985: 15-17). Atatürk Bolşeviklikle ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Türkiye’de Bolşeviklik olmayacaktır. Çünkü Türk hükümetinin ilk amacı halkına hürriyet ve mutluluk vermek ve bunu devam ettirmektir.” (Karal, 1969: 133).

Bolşevik teorisinde bir azınlık, ekonomik esaslara dayanan komünist partisi altında birleşerek bir diktatörlük kurmuşlardır. Amaçları milli değildir. İnsanlara hak ve hürriyet tanımazlar. Halk egemenliğine saygıları yoktur. İçeride halkı ve çoğunluğu kuvvet kullanarak sustururken; yurt dışında, propagandaları ve teşkilatları aracılığıyla bütün dünyaya kendi prensiplerini yaymaya çalışırlar. Bolşevik hükümetlerde keyfi idare görülür. Bir toplumun, zorla bir kısım insanların görüşlerinin esiri yapılarak aciz bir şekilde yaşatılmasına, tabi ve akla uygun bir hükümet sistemi gözüyle bakılamaz. Reddedilmelidir (Afetinan, 1969,423).

Atatürk, Bolşevik tehlikeyi görmüş ve reddetmiştir. Üstelik onların, prensiplerini dünyaya yayma amacında olduğunu da belirtmiştir. İşte CGP, CHP’nin ortanın solu söylemini Bolşevizm prensiplerinin kabulü olarak görmekte ve reddetmektedir.

Atatürk, tek parti iktidarıyla yönettiği ülkede çağdaşı tek parti veya baskıcı rejimlerden farklı olarak mahkemelere geniş yetkiler tanımıştır. Oluşturulan bağımsız mahkemeler birçok yetkiyle donatılmıştır. Yüksek mahkeme organı olan Danıştay’a Bakanlar Kurulu kararları dahil olmak üzere idarenin attığı her türlü adımın hukuka uygunluğunu denetleme ve hukuka aykırı bulunan eylemleri durdurma, idareyi tazminata mahkûm etme gibi yetkiler verilmiştir. Bu, o dönem totaliter rejimlerinde rastlanması mümkün olmayan bir yargı yapısını ortaya koymaktadır. Atatürkçülük yargıyı, kötü niyetli yöneticilerin eylemlerine karşı vatandaşları koruyabilecek yüce bir kurum olarak görmektedir. İlerleyen dönemde GP, AP’yi hukuka aykırı ve yargı bağımsızlığını yok sayan eylemleri sebebiyle birçok kez eleştirmiş ve karşılarında durmuştur (Feyzioğlu, 1985: 35-40).

Atatürkçü düşüncenin önemli ilkelerinden birisi de milliyetçiliktir. Atatürk, milliyetçilikle ilgili şunları söylemiştir:

Ben 1919 senesi Mayıs’ı içinde Samsun’a çıktığımda elimde hiçbir maddi kuvvet yoktu. Yalnız büyük Türk milletinin asaletinden doğan ve benim vicdanımı dolduran yüksek ve manevi bir kuvvet vardı. İşte ben bu ulusal kuvvete, bu Türk milletine güvenerek işe başladım (Atatürk, 2008: 160).

CGP, Atatürk milliyetçiliğine dört elle sarılmıştır. Tüm kongrelerinde Atatürkçülüğünü beyan eden CGP, ırkçılığı reddetmiştir. Atatürk, Türk milletini şu şekilde tanımlamaktadır:

“Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir.” (Atatürk, 2017: 11).

CGP ile CHP arasındaki tartışmaların bir kısmı Atatürk milliyetçiliği üzerinden olmuştur. CGP, CHP’nin Türk milliyetçiliğini, insancılığa indirgenerek açıklanmasına tepki göstermiştir. CGP, ile CHP arasında Atatürkçülük üzerinden bir tartışma sürekli devam etmiştir. Feyzioğlu GP’nin kurulmasından önce de CHP’yi Atatürkçülükten saptığı için eleştirmiştir. Feyzioğlu 17 Ocak 1967’de CHP’nin durumu hakkında bunları söylemiştir:

Ecevit ile eskiden beri anlaştığımız ve anlaşamadığımız konular vardır. CHP’nin Milliyetçi, Devletçi, Halkçı, Laik, Devrimci, Cumhuriyetçi yani tek kelime ile Atatürkçü hüviyetine sadık kalarak ileri hamleler yapan reformcu bir parti olması için ne kadar inatla çalışmışsam, CHP’yi Atatürkçü zeminden uzaklaştırıp sosyalistlerin çektiği trene eklemek çabalarına karşı da yıllardan beri yaptığım gibi kararlı bir azimle mücadele etmekteyim. Ben Atatürkçülüğün sosyalist teorilerden değil, kendi toprağımızdan ve milli tarihimizin gerçeklerinden doğduğuna, sosyalizmden farklı olarak Türkiye gerçeklerine dayandığına inanıyorum. Atatürkçülüğün yok sayılmasının karşısında duracağım. (Cumhuriyet, 1967).

Feyzioğlu’nun özellikle Ecevit’i Atatürkçülüğe aykırı davranmakla suçladığı bir diğer anlayış laiklik üzerinedir. Feyzioğlu, Atatürk laikliğinde din görüşünü ikinci planda tutmuştur. Laikliği devletin bütünüyle dinsiz olması olarak değil, tüm dinlere eşit yaklaşarak vatandaşların etrafındakine zarar vermediği sürece istediği dini yaşaması için gerekli ortamı yaratması zorunluluğu olarak tanımlamaktadır. Ayrıca laiklik akılcılık ve medenileşmenin yolu olarak değerlendirilmiştir. CGP, laiklik anlayışında din görüşünden ziyade laikliğin siyasi yönüne dikkat çekmiştir. Laiklik, memleketin kendi kendini yönetmesi, batı ve doğudaki baskılara boyun eğmeden bağımsız ve hür yaşamasının pusulasıdır. Nitekim laiklik yolunda atılan ilk adım olan “saltanatın kaldırılması” laikliğin en önemli ögesi olmuştur. Feyzioğlu saltanatın kaldırılmasıyla ilgili “önce egemenliğin kaynağı laikleştirdi” demiştir. GP, CHP’den farklı olarak okullarda din eğitiminin ve kamu kurumlarında başörtüsünün bütünüyle yasaklanması gibi katı laiklik düşüncesini doğru bulmamıştır. Başkasını etkileme ve zarar verme amacı olmadıkça din gereklerine uygun yaşanmasına karşı olmamıştır. Bununla birlikte CGP’nin o dönemde devlet kademelerinde yuvalanmaya başlayan çeşitli cemaatlere ve faaliyetlerine karşı olmuştur (Feyzioğlu 1981: 193-196).

GP'nin kuruluşundan itibaren CHP'yi Atatürkçü olmamakla suçlayan söylemleri CHP içinde ve tabanında rahatsızlık yaratmıştır. Nadir Nadi, Feyzioğlu'na hitaben Cumhuriyet gazetesinde bir yazı kaleme alarak (19 Ocak 1967) şunları söylemiştir:

Atatürk'ün hatırasına işleyebileceğimiz en büyük saygısızlık, bencil çıkarlarımızı korumak ya da batasıca komplekslerimizi doyurmak uğruna onun yaratıcı kişiliğini halk gözünde kalıplaştırmaya, dondurmaya çalışmaktır. Atatürk kurduğu için CHP şu olamaz, bu olamaz! Diye bir sürü istemezüklerin kalın perdesi altında CHP'ye zarar vermek amacıyla olanlara hatırlatalım: Yalnız CHP'yi değil, T.C'yi de Atatürk kurmuştur. Çağdaş uygarlık yolunu bize göstermiştir. Bu yol akıl yoludur, bilim yoludur, vicdan ve fikir özgürlüğünün yoludur. Yapışkan, kirli, balçık inançlardan temizlenme yoludur. Halkın hizmetinde devrim ve hamle yoludur. Atatürk en çok dogmalardan tiksiniyordu. Hayattaki en hakiki mürşit olarak bilime değer vermemiz gerektiğini hayatı boyunca savunmuştur. Yazık. Bugün bazı politikacılar çıkmış, sanki Atatürk -hayattaki en hakiki mürşit benim- demiş gibi ölümünden 36 sene sonra bilimin ilerleyişini, çağımızın koşullarını ve memleketin gerçeklerini hesaba katmaksızın yuvarlak sözlerle statükoyu koruma çabası içindeler. Bu davranışları ile Atatürkçülüğü dondurmak, CHP'yi müzelik hale getirmekten başka sonuç alamayacaklarını bunlara nasıl anlatmalı? Toplumlar değişir, çok değişir, az değişir uzun, kısa değişir ama değişir. Bu değişme sancılı da olabilir, sevinç ve neşeli de olabilir. Şimdi kalkıp da Atatürk şunu istemezdi, bunu istemezdi gibi sözlerle dertlere derman olabileceğini düşünenler boş bir gayret içindedir. Atatürk şu zamanda ne isterdi bilemem fakat bunların "Atatürkçüyüz!" diye övünmelerine mutlaka isyan ederdi

5 Şubat 1967 CHP kurultayında Ecevit'in, sosyalist olmadığını ancak Anayasa'nın partileri ortanın soluna çağırarak temelinde Marksizm yatan demokratik bir sosyalizme izin verdiğini söylemesi üzerine "Bu anayasa sosyalizme, marksizme, komünizme izin veriyor da bir tek Atatürkçülüğe mi izin vermiyor?" şeklinde tepki göstermiştir (Cumhuriyet, 1967). GP, kuruluşundan itibaren CHP ile Atatürkçülük üzerinden tartışma ve çekişme yaşamıştır.

CHP'de siyaset yapan Feyzioğlu ve arkadaşlarının Atatürkçü düşünceye aykırı olduklarını düşünerek kurdukları GP, parti programında Atatürkçülüğe bağlı olduklarını belirtmiş ve 1980 darbesiyle kapatılmasına kadar bu duruşunu sürdürmüştür. Parti lideri olan Feyzioğlu'nun değerlendirmeleriyle Atatürkçü düşünce ve davranışı belirleyen parti, yorumladıkları Atatürkçülüğün korunmasına büyük önem vermiştir. Atatürkçülüğü kutsal ve değiştirilemez bir siyasi yaşam tarzı olarak görmeleri, rakiplerine bu yönde birçok eleştiri getirebilmelerinin önünü açarken, kendilerine yöneltilen her türlü eleştiriye aslında Atatürkçülüğe yapılan saldırılar olduğunu söyleyerek karşılayabilmelerini sağlamıştır. Birçok kere yozlaşmış iktidarın seçim yoluyla devrilemeyeceği görüldüğünde askeri

müdahalenin Atatürkçülüğün bir gereği olduğunu ima etmeleri siyasi çevrelerde tepki çekmiştir. Radikal söylemleri sebebiyle çeşitli yayın organlarının sansürüne uğradıkları da görülmüştür. GP'nin kuruluşundan itibaren askeri kışkırtan ve açıkça siyasete müdahaleye çağıran söylemleri, bu söylemlerin de Atatürkçülükle ilişkilendirilmesi Atatürkçülüğün bir kısım kimseler tarafından demokrasiye tahammülsüz, müdahaleci ve demokrat olmamak şeklinde algılanmasına sebep olmuştur. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda partinin her politikasını Atatürkçülükle ilişkilendirilmesinin Atatürkçülüğe bir miktar zarar verdiği söylenebilmektedir.

5.3. Cumhuriyet Halk Partisi ve Atatürkçülük

CHP'nin Atatürkçülüğünün sorgulanması Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra İsmet İnönü'nün uygulamaları ile başlamıştır. İsmet İnönü'nün Atatürk'ün yaşamı boyunca yanında olması nedeniyle onun Atatürk'ün düşünce ve politikalarını hayatı boyunca savunması ve devam ettirmesini beklemek yanlış olacaktır. Nitekim İnönü, Cumhurbaşkanlığı süresince birçok uygulamasıyla Atatürk'ün gölgesi olmadığını ispat etmiştir. Bu uygulamalara örnek olarak Atatürk ölmeden hemen önce başbakan olarak hükümetini kuran ve Atatürk'ün ölümünün ardından da her fırsatta Atatürk izinde olduğunu söyleyen Celal Bayar hükümetinde teker teker değişikliğe gitmesi ve nihayetinde Celal Bayar'ı istifaya zorlaması gösterilebilmektedir. Ardından kurulan Saydam Hükümeti, Bayar hükümetinin zıttı bir politika izlemiştir. (Us, 1966: 357).

İsmet İnönü, “Ben Atatürk değilim, Atatürk'ten beklediklerinizi benden bekleyemezsiniz” diyerek Atatürk'ten farklı bir anlayışa sahip olduğunu veya farklı politikalar yürütebileceğinin sinyalini vermiştir (Aydemir, 1999: 10). İnönü ve Atatürk arasındaki en büyük fark, Atatürk'ün devrimci, İnönü'nün ise evrimci olmasıdır (Mutlu, 2007: 498). İnönü, Atatürk'ün kopyası olmayı reddederek onun açtığı ufukta, mevcut durumları değerlendirerek bağımsız politikalar yürütmeyi seçmiştir. İsmet İnönü'nün bağımsız politikalar üretmesi, ilerleyen dönemde CGP gibi birtakım partiler için Atatürkçülüğe ihanet sayılırken toplumun bir kısmı için Atatürkçülüğün yeni devam politikaları olmuştur. Farklı tepkilere rağmen İnönü liderliğinde CHP politikaları, görünüşte ufak ama temelde ciddi bir değişim geçirmiştir. İnönü'yü devirerek parti liderliğine gelen

Bülent Ecevit'in İnönü'den de reformcu oluşu, CHP'nin geleneksel çizgide kalmasını savunanlar için daha büyük bir öfke kaynağı olmuştur.

CHP'nin milliyetçilik anlayışı CGP'den eleştiri görmesine sebep olan Atatürk ilkelerinden birisi olmuştur. Irka dayalı milliyetçilik reddedilmiştir. Atatürk'ün Türk Milliyetçiliği tanımı, 1938 yılına kadar CHP'nin temel anlayışı olmuştur. Atatürk'ün ölümüne kadar İsmet İnönü Atatürk'e paralel olarak, Türk olmayı sevmek ve Türk olmayı kabul etmek, Türk milletine mensup olmanın verdiği bütün haklara malik olmak için yeterlidir görüşündedir. Fakat Atatürk'ün ardından İsmet İnönü liderliğinde CHP'de milliyetçilik görüşü değişime uğramıştır. Atatürk döneminde ulus-devlet inşasına hizmet eden milliyetçilik anlayışı yerine “insancılık”, Türk kimliğinin yerini ise “batı kimliği” almaya başlamıştır. İsmet İnönü, Türkiye'nin ilerlemesini ekonomik kalkınmanın yanında batı değerlerinin kabulü ve küreselleşmede görmüştür. Bu amaçla batı tarzı sosyo-kültürel öğelerin Türkiye genelinde yayılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Köy enstitüleri, bu amaçla hizmet veren en önemli kuruluşlardan biri olmuştur (Mutlu, 2007: 453-455).

Soğuk savaş ortamında CHP milliyetçilik anlayışına eklemeler yapılmıştır. 1947 yılı kurultayında CHP milliyetçiliğinin, komünizme karşı olduğu belirtilmiştir. Milliyetçilik tanımında ırkçı veya sosyalist anlaşılmalara mahal vermemek için kelime değişiklikleri yapılmıştır (Karpat, 1996: 213).

1964 yılı CHP kongresinde milliyetçilik tanımı “milletimizin bağımsız dünya milletleri ailesinin eşit ve şerefli bir üyesi olarak özel karakteri ve birliği içinde ilerlemeye çalışmayı ödev bilir. Ulusal bütünlüğü sarsacak her türlü bölücü akımı reddeden, milliyetçilik anlayışı toplayıcı birleştirici ve yüceltici Atatürk milliyetçiliğidir. Bu milliyetçilik anlayışı düşünce ve parti ayrılıkları içinde de tek bir ulus olma ruh ve bilincini korumayı demokratik düşünce kalkınma savaşına ulusça elbirliği ile katılabilmenin şartı olarak görür” şeklinde yer almıştır (Ulus, 1994).

Ortanın solu kavramının kabulünden sonra da milliyetçilik tanımı değişmemekle beraber söylem ve tavırlar ile CHP, birçok kesimin tepkisini çekmiştir. Demokrasi, hak ve özgürlük ön plana çıkarılarak vatandaşlık bağı birçok değer üzerinde görülmüştür. Ekonomik anlamda yabancı sermayeyi sınırlayan milliyetçi duruş devam ettirilirken siyasi anlamda geri durulmuş ve Türk olmak kimliği geri plana itilmiştir. Bu dönemde CHP, parti içinde ve dışında sosyalist değerleri benimsediği gerekçesiyle Atatürkçü milliyetçilik ilkelerini yok saydığını düşünenler tarafından sıkça eleştirilmiştir.

CHP'nin tepki görmesine sebep olan bir diğer anlayışı laikçilik yorumudur. CHP, uzun yıllar DP iktidarında muhalefet olarak yer almış ve DP'nin dini söylemleri ön plana çıkardığını görmüştür. CHP, bunu dinin siyasete alet edilmesi olarak görmüş ve 1960 darbesi sonrası iktidara geldiğinde dinin siyaseten kullanılmasını önlemek amacıyla hukuki ve eğitsel düzenlemelere girişmiştir. Çok kısa iktidarda kalınması sebebiyle istenilen başarı sağlanamamıştır. 1965 yılında AP'nin iktidarı devralmasıyla dinin yeniden propaganda faaliyetlerinde kullanılmaya başlandığı sık sık dile getirilmiş ve eleştirilmiştir (Cumhuriyet, 1965).

İsmet İnönü, Laikliğin Türkiye'nin temeli olduğu söylemektedir. Ona göre laiklik, geri kalmışlığın reddi ve medeniyete açılan bir kapıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin temel hukuku laikliktir (Mutlu, 2007: 440).

Laiklik, vatandaşlığın benimsenmesi açısından da önemli görülmüştür. Din ve inancın önemsiz olduğu bir ülkede kimliğin oluşumu için yalnız vatandaşlık bağı yeterli olacaktır. CHP dini düşüncesi, devletin büyük oranda dinden arındırılmasını içermektedir. İsmet İnönü, dini tartışmaları her zaman tehlikeli bulmuş ve dini konularda görüşlerini açıklarken "gericilik" ve "irtica" kavramlarını sık sık kullanmıştır. 1965 yılının ardından AP kimliğinin bir ögesi haline gelen başörtüsünün kamu kurumlarında kullanımına şiddetle karşı çıkmıştır. 1967 yılında AP, İmam Hatip mezunlarının üniversiteye girmesine engel olan yasağı kaldırmış ve İmam Hatip mezunlarına üniversite kapılarını açmıştır. CHP bu ve bunun gibi uygulamalara karşı çıkmıştır (Mutlu, 2007: 440-441).

CHP, rakipleri tarafından dinsizlikle suçlanmış olsa da laiklik anlayışından ödün vermemiştir. CHP görüşüne göre din ve vicdan özgürlüğü şahsidir ve özel olmalıdır. Devlet dini inançları sebebiyle hiç kimseye farklı muamelede bulunmamalıdır. Buna rağmen devlet işlerinde dini sembollerin ve inançların reddi, birçok seçmenin ve partinin muhalefetiyle karşılanmıştır. Uzun yıllar sürecek olan kamu idarelerinde çalışanlara ve öğrencilere başörtüsü yasağı uygulamaları CHP tarafından desteklenmiştir. Çeşitli hükümetler zamanında bu yasaklar kaldırmaya çalışılmış, CHP vekilleri bu değişiklikleri veto etmiştir. CHP'nin laikliği öne sürerek savunduğu bu gibi politikalar, toplumun bir kısmının hem CHP hem de laikliğe olumsuz yaklaşmasına sebep olmuştur (Mutlu, 2007: 442).

CHP'nin ortanın solu sonrası yorumlama biçimini farklılaştırarak tepki çektiği bir diğer Atatürk ilkesi halkçılıktır. CHP, ortanın solunu kabulünde, halkçı anlayışa bağlı olduğunu özellikle belirtmiştir. Ancak halkçılık anlayışı, sosyalizme benzer bir şekle

bürünmüştür. Saraycılığın ve burjuvanın halk üzerindeki üstünlüğünün reddedildiği söylenmiştir. Halkçılık, her türlü zümre ve sınıfın reddidir şeklinde açıklanmıştır. Halkçılığın, solculuğun eş anlamlısı olarak yansıtıldığı görülmektedir. Nitekim söylenen “yönümüz Atatürk, pusulamız İnönü, solculuk halkçılıktır” sloganları, halkçılıkla solculuğu bağdaştırma çabasını göstermektedir. Yine İnönü, söylediği “sınıf çatışmasına ihtiyaç bırakmadan sınıf kaynaşmasını istiyoruz, bizim geniş cephemiz halkla kurulan geniş cephedir. İşte halkçılık bu anlayıştır.” ve “Eğer halkçıysan, solcu olursun” gibi cümleleriyle halkçılığı, sosyalist söylemlere benzer bir çizgiye sokmakta, solculukla halkçılığı bütünleştirmektedir (Mutlu, 2007: 429). CHP’nin halkçılık yönünden eleştirilme nedeni, halkçılığı sosyalizme benzetmesi ve halkçılık üzerinden Atatürk’ün solcu olduğunun ima edilmesinden kaynaklanmaktadır. CHP sosyalizmi reddettiğini belirtmekle birlikte sosyalist değerleri parti içine yerleştirmiştir. Feyzioğlu’na göre CHP, Atatürk zamanının birleştirici halkçılık anlayışından vazgeçerek sınıf kavgalarını kışkırtan, düzene başkaldırmayı seçen ve toplumu anarşiye iten sosyalist bir halkçılığı benimsemiştir (Toprak, 2009: 57-58).

CHP, özellikle ortanın solu anlayışını kabulü sonrası attığı adımların Atatürkçülüğe aykırı olduğu eleştirilerini bütünüyle reddetmiştir. Atatürkçülüğün kalıplara bağlı olmadığı, değişen zaman ve koşullar içinde akıl ve bilim kullanılarak kendini daima yenileyen bir kavramı içerdiği ve atılan adımların Atatürkçülükle tam bir bütün içinde olduğunu söylemiştir. Rakipleri CHP’nin milli olmaktan çıkarak özellikle sosyalist düşüncenin savunucusu haline geldiğini söylemiştir. Onlara göre halkçılık ve milliyetçilik ilkesi, insancılık ve küresel sentezciliğin, laiklik ilkesi ise komünist yönetimlerde görülen dinsizliği yaymanın bir aracı haline getirilmiştir. Ayrıca CHP, Atatürk’ün yabancı sermayeyi davet ve teşvik eden, her türlü yatırımları hoşgörüyle karşılayan ekonomi anlayışından da vazgeçmiştir. İnönü yönetiminde yabancı sermayeye olan hoşgörü azalmış ve ülkeye girişleri kontrollü tutulmuştur. Ülke, çiftçinin üretimiyle kendi kendine yeten ve ithalatı kısıtlayan, sanayileşmenin ise iç tüketimin karşılanmasına yönelik kurulduğu ve devlet tarafından yönlendirildiği bir ekonomi anlayışına yönelmiştir. İşte bu ekonomi görüşü bile SSCB’deki komünist yönetimin ülkesinde uyguladığı ekonomi modeline benzetilmiştir. CHP’nin Atatürk sonrası ve özellikle ortanın solu anlayışını benimsemesinin ardından eleştiri aldığı Atatürkçü düşüncesi genel olarak bu şekildedir.

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ

CHP, uzun süre Türkiye Cumhuriyeti’ni tek parti iktidarıyla idare etmiştir. Çok partili seçimlere geçiş ile birlikte iktidar büyük bir oy farkıyla DP’ye kaybedilmiştir. CHP’nin uzun yıllar iktidarda bulunmasına karşın, iktidarının büyük bölümünde kendisine alternatif bir muhalefet partisi dahi bulunmamıştır. CHP iktidarı kaybettiğinde iktidarı baskılayacak ve tekrar devralmasını sağlayacak politikalar üretmekte başarısız olmuştur. DP’nin en güçsüz görüldüğü 1957 seçimlerinde de tek başına iktidar olmayı başarmasının ardından CHP geleneksel siyasetiyle iktidara gelemeyeceğini anlamış ve yeni bir siyaset anlayışına yönelmiştir. Yeni anlayışın ilk somut adımı “İlk Hedefler Beyannamesi” olmuştur.

1960 yılında DP iktidarının askeri darbeyle sona erdirilmesi, askerinin uzun yıllar Türk siyasetinin üzerinde gölge olduğu yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu müdahale sonrası iktidarda bulunan ve önemli bir tabana sahip olan DP kapatılmıştır. Müdahale sonrası gerçekleştirilen seçimler sonucu CHP tek başına hükümet kuramamıştır. Bu dönemde CHP, yeni siyaset anlayışıyla geleneksel Atatürkçü anlayışa sahip iki ana gruba bölünmüş durumdadır. CHP’deki bu denge, İsmet İnönü’nün Bülent Ecevit liderliğindeki yeni anlayıştan yana ağırlığını koymasıyla bozulmuştur. İsmet İnönü bu anlayışı “ortanın solu” olarak adlandırmıştır. CHP, ortanın solu anlayışıyla ilk seçimlerine 1965 yılında girmiştir. Ancak ortanın solu anlayışı, CHP içinde dahi birçok kişi tarafından anlaşılammıştır. Nitekim içi doldurulamayan bir anlayışla girilen 1965 yılı seçimleri CHP için hüsrarla sonuçlanmıştır. CHP içinde kendini Atatürkçü olarak nitelendiren grup, İsmet İnönü’yü bu yanlış politikadan dönmeye çağırmıştır. İsmet İnönü ise seçim yenilgisinin ardından gerçekleştirilen ilk parti kongresinde bu söylemi yenileyerek duruşunda değişikliğe gitmemiştir.

CHP’nin parti görüşünü ortanın solu olarak ilan etmesi parti içindeki Atatürkçü grup için bir dönüm noktası olmuştur. Bu noktadan sonra açıkça muhalefet etmeye başlayan Turhan Feyzioğlu öncülüğündeki grup partiden ihraç edileceklerini anladıklarında partiden istifa etmişler, hemen ardından da yeni bir parti kuracaklarını açıklamışlardır. 12 Mayıs 1967 tarihinde kurulan parti “Güven Partisi” olmuştur. Bu parti, döneminin sağ ve sol şeklinde bölünen siyasi partilerinden farklılaşarak tek çizisinin Atatürkçülük olduğunu söylemiştir.

Partinin Atatürkçülük anlayışı Turhan Feyzioğlu'nun Atatürk üzerine yaptığı çalışmalara dayanmaktadır. Siyasi kaygılardan uzak, milli bir siyaset güdeceğini iddia eden GP, ülkede devam eden sağ-sol çatışmalarına şiddetle karşı çıkmıştır. GP, ülke için en büyük tehlikeyi komünizm olarak görmektedir. Partinin lideri konumundaki Turhan Feyzioğlu, komünizm tehlikesiyle ilgili sık sık uyarılarda bulunmuştur. Katıldığı ilk seçimlerde siyasi hayatı boyunca ulaşacağı en yüksek oyu alan GP'nin siyasetteki gücü, aldığı oy oranlarının çok üstünde olmuştur. Atatürkçülük söylemi, kendisini Atatürkçülüğün koruyucusu olarak gören ordu mensupları tarafından ilgiyle takip edilmiştir. GP girdiği ilk genel seçimler olan 1969 seçimleri sonrası AP'yi ve CHP'yi birçok yönden eleştiren sıkı bir siyasete girişmiştir. Cumhurbaşkanı'na, AP'ye ve ülke durumuna dair bir muhtırayı ilk kez veren parti GP olmuştur. Kısa bir süre sonra ordu, Cumhurbaşkanı'na verdiği muhtırada GP'nin kaygılarını tekrar etmiş ve Süleyman Demirel Hükümetini istifaya zorlamıştır. GP'nin kaygılarını içeren sebeplerle ordunun hükümeti istifaya zorlaması GP'nin siyaset gücünün en somut örneği olmuştur. Bu dönemde GP, kendi politikasına yakın YTP ve MP'yi bünyesine katarak ismini "Milli Güven Partisi" şeklinde değiştirmiştir. MGP, muhtıra sonrası kurulan tüm hükümetlerde kendisine yer bulmuş, daha da öte bünyesinden bir başbakan çıkarmıştır.

Bu başarılarının ardından MGP, 1973 seçimleri öncesi Kemal Satır önderliğinde kurulan Cumhuriyetçi Parti ile birleşerek "Cumhuriyetçi Güven Partisi" adını almıştır. CGP'nin girdiği ilk seçimler hüsrarla sonuçlanmıştır. Katılımlarla büyüyen partinin oylarının artmak bir yana azaldığı görülmüştür. Kazanılan oylar önceki seçimlerde olduğu gibi İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'nun kırsal bölgelerinden gelmiş, Büyükşehirlerde önemli bir varlık gösterilememiştir. CGP bu seçimlerin ardından kimliğini kaybetmeye başlamıştır. Parti, birçok kez eleştirdiği AP ile yeni koalisyon hükümetlerinde yer almıştır. Bu yakınlaşma sonucu CGP, 1975 yılında yapılan ara seçimlerde parti olarak yer almamış, AP'yi desteklemiştir. Turhan Feyzioğlu AP ve CGP birleşmesini amaçlamıştır. AP'nin birleşmeden ziyade CGP'yi bünyesine katmak istemesi sonrası Turhan Feyzioğlu bunu reddetmiş ve AP'yi destekleyen tavrını sonlandırmıştır. Bu süreç boyunca CGP'den birçok önemli isim istifa etmiş ve zaten düşük olan seçmen desteği de kaybedilmiştir. Parti 1977 seçimlerine giderken kapanmanın eşiğinde görülmektedir. Bu seçimlerde alınan %1,9 oy oranının ardından Turhan Feyzioğlu, CGP'nin bu zamana kadar en büyük rakibi olarak gördüğü CHP'nin hükümetine Başbakan Yardımcısı olarak yer almıştır. Parti, bir kez daha düşük oy oranına rağmen hükümette yer almayı başarmıştır. Bu durum bir başarı

sayılabileceği gibi hem sağ hem sol görüşteki partilerle değişik zamanlarda girişilen iş birlikleri, partinin sık sık kendi söylemleriyle çelişmesine yol açmıştır.

Bülent Ecevit Hükümetinden kısa süre sonra desteğini çeken CGP, bu noktadan sonra 12 Mart Muhtırasına giden süreçte olduğu gibi askeri göreve davet eden söylemlere başlamıştır. 12 Eylül 1980 tarihinde ordu, AP hükümetine darbe gerçekleştirmiştir. 1980 askeri darbesi sırasında çeşitli parti liderleri gözetim altına alınırken CGP Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu'na herhangi bir kısıtlanma uygulanmamıştır. Darbe sonrası Turhan Feyzioğlu'na Başbakanlık teklif edilmesi, CGP ve ordu arasındaki iş birliğinin bir göstergesi olmuştur. Ordu ile arasındaki yakın bağlara rağmen CGP, diğer partilerle birlikte 16 Ekim 1981 tarihinde kapatılmıştır.

GP'nin kuruluşunun bir tercih değil, İsmet İnönü'nün zorlaması sonucu olduğu görülmüştür. Atatürkçülüğün devamı için CHP'den istifa ettiklerini söyleyen isimlerin, CHP'nin geçirdiği dönüşüm sonrası parti geleceğinde olamayacağı açıktır. Bir anlamda Bülent Ecevit'in ortanın solu anlayışı ile Turhan Feyzioğlu'nun Atatürkçülüğü, İsmet İnönü sonrası parti liderliği çatışmasına dönmüştür. İsmet İnönü'nün tercihi Bülent Ecevit'ten olunca Turhan Feyzioğlu ve arkadaşlarının CHP'den istifa etmekten başka çareleri kalmamıştır. CGP, siyasi serüveni boyunca sürdürdüğü Atatürkçü söylem ile en yüksek oy oranını Türkiye'nin İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinden toplamıştır. Bu durum CGP'nin Atatürkçülük anlayışının etnik ve mezhepsel bir ayrıştırma içermediğini kanıtlamaktadır. Başlangıçta ayırım gözetmeden meclisteki partileri eleştiren CGP, ilerleyen dönemde sert eleştirilerde bulunduğu partilerle koalisyon hükümetlerinde yer almıştır. MGP adını alan parti 1971 muhtırası sonrası 1974 yılına kadar tüm koalisyon hükümetlerinde kendine yer bulmuştur. Sert söylemlerde bulunan partinin oylarını siyasi duruşundan ziyade bölge halkı tarafından sevilen güçlü adayları sayesinde kazandığı görülmektedir. Birleşmeler ile yönetim kadrosu olarak genişleyen parti, yüksek oy alınan bölgelerde farklı adaylar göstermeye başlamasından itibaren dağılma dönemine girmiştir. %5 bandında bulunan oy oranları %1'lere düşmüş ve birçok kurucu isim partiden ayrılmıştır. Genel Başkan Turhan Feyzioğlu partiyi değil, parti Turhan Feyzioğlu'nu temsil eder hale gelmiştir. Partinin koalisyon hükümetlerinde yer almadığı zaman askeri harekete geçmeye teşvik eden tavrı, çeşitli partilerin CGP'yi koalisyon hükümetlerine davet etmesinde etkili olmuştur. CGP'nin yüksek oy oranına ulaşan partilere ve isimlere yönelik sert eleştirileri ve askeri müdahaleleri teşvik eder tavrı, Atatürkçülüğün demokratik olmaktan çok müdahaleci ve baskıcı

algılanmasına yol açmıştır. CGP'nin değiştirmediği ilkelerine rağmen farklı dönemlerde farklı partileri hem destekleyip hem ihanete varacak kadar sert eleştirmesi söylemleriyle hareketlerinin çeliştiğini göstermektedir. Parti programında liberal bir tavır takınılarak bireysel özgürlüklerin kuvvetlendirilmesi desteklenmiş olmasına rağmen mecliste bunun aksi davranıldığı görülmüştür. Ekonomik gerekçelerle dahi vatandaşların seyahat özgürlüğünün kısıtlanması gerektiği dile getirilmiştir. Ferit Melen'in Başbakanlığı döneminde de çeşitli mahkemeler oluşturulmuş ve kişisel özgürlükler kısıtlanmıştır. Sağcı ya da solcu olmadığını açıklayan CGP'nin siyaset anlayışının sağ siyasete yakın olduğu anlaşılmaktadır. Hedeflere ulaşabilirlik açısından değerlendirildiğinde CGP'nin politika anlayışının başarısız olduğu görülmüştür. Geleneksel Atatürkçü CHP anlayışının GP'de devam ettirileceği vaat edilerek CHP tabanından oy istenmiştir. Seçim sonuçları CHP'den oy bölünemediği ve CHP tabanının kazanılamadığını göstermektedir. Hedeflenenin aksine ilerleyen dönemlerde CHP'nin oy oranı artış göstermiştir. Parti, oylarının büyük kısmını içinden ayrıldığı parti olan CHP tabanından değil, diğer parti tabanlarından almıştır. Parti, seçim arası dönemlerde birleşmelerle temsil gücünü önemli ölçüde arttırmış, buna rağmen girdiği seçimlerde sürekli bir oy kaybına uğramıştır. Vaatler ile uygulanan politikaların birbiriyle çelişmesi, seçim yenilgilerine rağmen değişmeyen yönetim kadrosu ve tüm bu yönetimin Atatürkçü yönetimi yansıttığının savunulması hoş karşılanmamış ve Atatürkçülüğü temsil ettiğini savunan bir diğer parti olan CHP'yi kuvvetlendirmiştir. CGP'nin Atatürkçü olduğunu öne sürerek yaptığı baskıcı çağrılar partinin gerçek Atatürkçülüğü temsil amacını gerekleştirmemesine ve Atatürkçülüğün temsilinin büyük oranda CHP tarafından devam ettirilmesine yol açmıştır. CHP'nin temsil ettiği "sol Atatürkçülük" anlayışı CGP'nin temsil ettiği Atatürkçü anlayışa galip gelmiştir.

Siyasete GP ismiyle başlayıp sırayla MGP ve CGP ismiyle devam eden parti kendisine ciddi bir taban yaratamamış olsa da 14 sene gibi bir süre var olan siyasi yaşamının büyük bölümünde koalisyonlar yoluyla hükümetlerde doğrudan yer almış ve Ferit Melen Başbakanlığında bir sene kadar Türkiye'yi yöneten koalisyon hükümetini doğrudan kurmuştur. Düşük ve sürekli eriyen oy oranıyla halkta beklediği karşılığı bulamayan partinin orduyla yakın ilişkisi, görüşlerinin gündeme gelmesini ve siyasi değerinin devamını sağlamıştır. Aldığı oy oranından çok daha yüksek bir etki gücüne ulaşan partinin siyasi söylemleri Türk siyasetinin gidişatını doğrudan etkilemiştir.

KAYNAKÇA

Gazeteler

Cumhuriyet Gazetesi,

Milliyet Gazetesi,

Ulus Gazetesi,

Yeni Tanin Gazetesi.

Kitap, Makale ve Dergiler

Abadan, N. (1966). *Anayasa Hukuku ve Siyasal Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: Ankara.

Abadan, N. (1966). "1966 Kısmi Senato Seçimlerinin Tahlili". *Forum Yayınları*, 2(294), s. 21-35.

Ahmad, F. (2006). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Ahmad, F. (2010). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*. Hil Yayınları: İstanbul.

Akşin, S. (2019). *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.

Altuğ, K. (1973). *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*. Yedi Gün Yayınları: Ankara.

Anonim, (1966). *Adalet Partisi Programı*. Ademkitapevi: İstanbul.

Anonim, (1967). *Güven Parti Programı*. TBMM Kütüphanesi: Ankara.

Anonim, (1969). *Güven Partisi Seçim Beyannamesi*. Ankara Basım ve Ciltevi: Ankara.

Anonim, (1967, 13 Mayıs). *Yeni Partinin Adı: Güven*. *Cumhuriyet Gazetesi*.

Arcayürek, C. (2007). *Çankaya: Gelenler Gidenler*. İstanbul Detay Yayınevi: İstanbul.

Arısoy, H. (2004). *Atatürk Milliyetçiliği, Atatürkçülük ve Kuvayı Milliye*. İleri Yayınları: İstanbul.

Atatürk, M. K. (2017). *Nutuk*. Alfa Yayınevi: Ankara.

- Atatürk, M. K. (2008). *Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri*. TTSİ Yayınları: Ankara.
- Ayata, A. (1992). *CHP Örgüt ve İdeoloji*. Gündoğan Yayınları: Ankara.
- Aydemir, Ş. S. (1999). *Menderes'in Dramı*. Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Aydemir, Ş. S. (1999). *İkinci Adam I*. Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Başgil, A. F. (2017). *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*. Yağmur Yayınları: İstanbul.
- Bektaş, A. (1993). *Demokratikleşme Sürecinde Liderler Oligarşisi CHP ve AP (1961-1980)*. Bağlam Yayınları: İstanbul.
- Bilici, K. (2021). Adalet Partisi Döneminde Türkiye'de İktidar Muhalefet İlişkileri (1965-1971). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Muş.
- Bozdağ, İ. ve Bayar, C. (1998). *Atatürk Gibi Düşünmek*. Tekin Yayınevi: İstanbul.
- Bozkır, G. (1996). Türk Siyasal Hayatında Güven Partisi-Milli Güven Partisi-Cumhuriyetçi Güven Partisi (1967-1980). Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- Bozkır, G. (2007). "Türk Siyasal Hayatında Güven Partisi". *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 6(15), s. 275-300.
- Cem, İ. (1975). *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*. Cem Yayınevi: İstanbul.
- CHP (1965). *CHP Söz Veriyor*. TBMM Kütüphanesi: Ankara.
- Çankaya, N. (1997). *Türk Kurtuluş Savaşı'nda İrticai Olaylar ve İç İsyanlar*. ABO Ajans Yayınevi: İstanbul.
- Çavdar, T. (1969). *Türkiye 1968*. Dilek Matbaası: İstanbul.
- Çelebi, H. İ. (2010). CHP'de Yeni Bir Meşruiyet Arayışı Olarak Ortanın Solu Söylemi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Hatay.
- Ecevit, B. (2009). *Ortanın Solu*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Erdoğan, G. -Börtüçene, İ. (1973, 1 Ekim). 1973 Seçimleri Eşiğinde. *Cumhuriyet Gazetesi*.

- Eroğul, C. (1998). *Çok Partili Düzen Kuruluşu: 1945-1971*. Belge Yayınları: İstanbul.
- Eroğul, C. (2013). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*. Yardım Kitabevi: İstanbul.
- Eroğlu, H. (1990). *Türk İnkılap Tarihi*. Savaş Kitap ve Yayınevi: Ankara.
- Ersoy, T. (2000). *Muvazaalı Partiler: Bir Demokrasi Geleneği*. Özgür Üniversite Yayınları: İstanbul.
- Esmer, G. T. (2006). *Türk Siyasal Yaşamında Ortanın Solu Politikası*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İzmir.
- Eyüpoğlu, İ. Z. (1981). *Kendi Sözleriyle Atatürk İlkeleri*. Uygarlık Yayınları: İstanbul.
- Feyzioğlu, T. (1969). *Büyük Tehlike Komünizm*. Ayyıldız Matbaası: Ankara.
- Feyzioğlu, T. (1981). *Türk İnkılabının Temel Taşı Laiklik*. Otomarsan Kültür Yayınları: İstanbul.
- Feyzioğlu, T. (1985). "Atatürk ve Milliyetçilik". *Atatürk Araştırmalar Dergisi*, 1(2), s. 10-45.
- Feyzioğlu, T. (1985). "Türk Millî Mücadelesinin ve Atatürkçülüğün Temel İlkelerinden Biri Olarak Millet Egemenliği". *Atatürk Araştırmalar Dergisi*, 1(3), s. 1-15.
- Gözler, K. (2000). *Türk Anayasa Hukuku*. Ekin Yayınları: Bursa.
- Güneş, İ. (1985). *Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünsel Yapısı (1920-1923)*. Anadolu Üniversitesi Yayını: Eskişehir.
- İnan, A. (1969). *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları*. Türk Tarih Kurumu: Ankara.
- İpekçi, A. (1967). *Liderler Diyor Ki*. Ant Yayınları: İstanbul.
- Kaçmazoğlu, B. (1995). *27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türkiye'de Siyasal Fikir Hareketleri*. Birey Yayıncılık: İstanbul.
- Karal, E. Z. (1969). *Atatürk'ten Düşünceler*. Milli Eğitim Basımevi: Ankara.

- Karataş, M. (2012). Atatürkçü Düşünce ve Uygulamaların Algılanması ve Yorumu (1938-1948). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara.
- Karpat, K. H. (1996). *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Temeller*. Alfa Yayıncılık: İstanbul.
- Kılınç, E. (2008). *İhtilal, İhtiras ve İdeal 68 Kuşağı Hakkında*. Ötüken Yayınları: İstanbul.
- Kınık, H. (2014). 12 Mart Muhtırası Sonrası Geçiş Dönemi Ferit Melen ve Naim Talu Hükümetleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarih Anabilim Dalı: İstanbul.
- Kili, S. (1976). *1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler, Siyaset Bilimi Açısından Bir İnceleme*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Kili, S. (1985). *Türk Anayasa Metinleri: Senedi İttifaktan Günümüze*. İş Bankası Yayınları: Ankara.
- Kocatürk, U. (2007). *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceler*. Atatürk Araştırma Merkezi: Ankara.
- Korkmaz, G. (2020). İki Darbe Arası Demokrasi Bilinci ve Yapılan Genel Seçimler (1960-1980). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Siirt.
- Köklügiller, A. (2005). *Atatürk'ün İlkeleri ve Düşünceleri*. Toplumsal Dönüşüm Yayınları: İstanbul.
- Kumaş, R. (1999). *CHP'nin Soyağacı*. Çağdaş Yayınları: İstanbul.
- Kurt, S. (2017). *27 Mayıs Darbesi ve Cumhuriyet Darbelerine Etkisi*. Giresun.
- Lewis, B. (1991). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Metin Kıratlı (çev.). Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.
- Mutlu, S. (2007). Devlet Adamlığı ile İsmet İnönü'nün Düşünce ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı, Sivas.
- Nadi, N. (1967, 19 Ocak). Atatürkçü Siz Ha!. *Cumhuriyet Gazetesi*.

- Odabaşı, L. (2017). “Ragıp Gümüşpala”. Kaan K. (ed.). içinde *Türkiye'nin 1960 Yılları*. (s. 518- 521). İletişim Yayınları: İstanbul.
- Olcaytu, T. (1984). *Dinimiz Neyi Emrediyor? Atatürk Ne Yaptı? İnkılap İlkelerimiz*. TBS Matbaası: Ankara.
- Öz, H. (2018). *Dönemin Ulusal Türk Basınının 12 Mart Muhturasına Bakışı*. Akdeniz Üniversitesi: Antalya.
- Özçelik, M. H. (2010). Atatürk Dönemi Faaliyetleri ile 1938-1960 Dönemi Hükümetlerinin Faaliyetlerinin Mukayesesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Özdağ, Ü. (1997). *27 Mayıs İhtilali: Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri*. Boyut Yayınları: İstanbul.
- Özoğuz, N. (2012). 12 Mart 1971 Muhtırası Araştırma Raporu. Erişim: 20.11.2022, <https://docplayer.biz.tr/2488460-12-mart-1971-muhtirasi-arastirma-raporu-21-kasim-2012.html>.
- Öymen, A. (1975, 25 Ocak). Ecevit Siyasi Hayatını Anlatıyor. *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Pulur, H. (1967, 24 Mayıs). GP'nin Polatlı Gezisi. *Milliyet Gazetesi*.
- Ruşuklu, B. (2008). *Demokrat Parti'den 12 Eylül'e*. Alfa Yayınları: İstanbul.
- Süslü, R. (2017). Türk Siyasi Hayatında Bir Portre: Ferit Melen. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, Van.
- Taşpınar, G. (1996). 27 Mayıs 1960 Darbesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.
- TBMM (1969). “Bütçe Görüşmeleri Tutanakları”. 2. Dönem, 34. Cilt, 62. Birleşim, Ankara.
- TBMM (1972). “Bütçe Görüşmeleri Tutanakları”. 3. Dönem, 21. Cilt, 43. Birleşim, Ankara.
- TBMM Kütüphanesi (2020). Erişim: 15.01.2022, <https://www.tbmm.gov.tr/Kutuphane>.
- Tekinalp (2004). *Kemalizm*. Çetin Yetkin (çev.). Toplumsal Dönüşüm Yayınları: İstanbul.

- Timur, T. (2003). *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Toprak, Ç. (2009). 1965-1973 Yıllarında Cumhuriyet Halk Partisinde İdeolojik Dönüşüm Süreci. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Tuna, İ. T. (2019). 27 Mayıs İhtilali ve Adnan Menderes’in İdam Süreci. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Muğla.
- Tunç, A. ve Göksel, K. (2021). “Türkiye Cumhuriyeti Siyasal Sistemi”. *Türk Yönetim ve Ekonomi Araştırma Dergisi*, 2(1), s. 61.
- Tunç, A. Ve Özdemir, F. (2020). “Türkiye’de Sivil-Asker İlişkilerinin Siyasete Etkisi”. *Turkish Studies-Social Sciences*, 15(6), s. 3180-3185.
- Tunçkanat, H. (1996). *27 Mayıs 1960 Devrimi: Diktadan Demokrasiye*. Çağdaş Yayınları: İstanbul.
- Us, A. (1966). *1930’dan 1950’ye Kadar Atatürk ve İnönü Devirlerine Ait Fıkralar*. Bilgi Yayınevi: İstanbul.
- Zürcher E. J. (2020). *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*. Yasemin Gönen (çev.). İletişim Yayınları: İstanbul.

EKLER

EK 1

CUMHURİYET HALK PARTİSİ VE ORTANIN SOLU GÖRÜŞÜ İLE İLGİLİ KARİKATÜR

EK 2

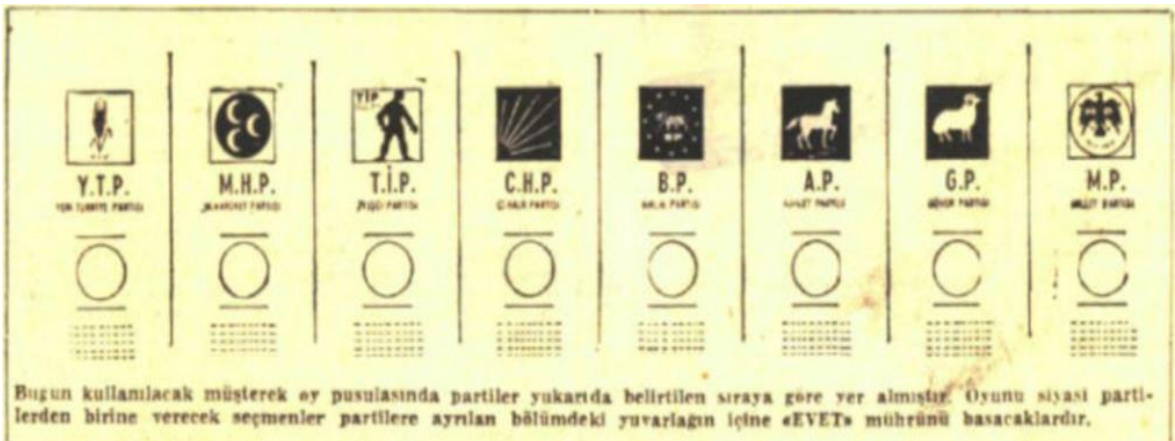
GÜVEN PARTİSİ KURUCULARI ANITKABİR'DE

EK 3
GÜVEN PARTİSİ AMBLEMİ

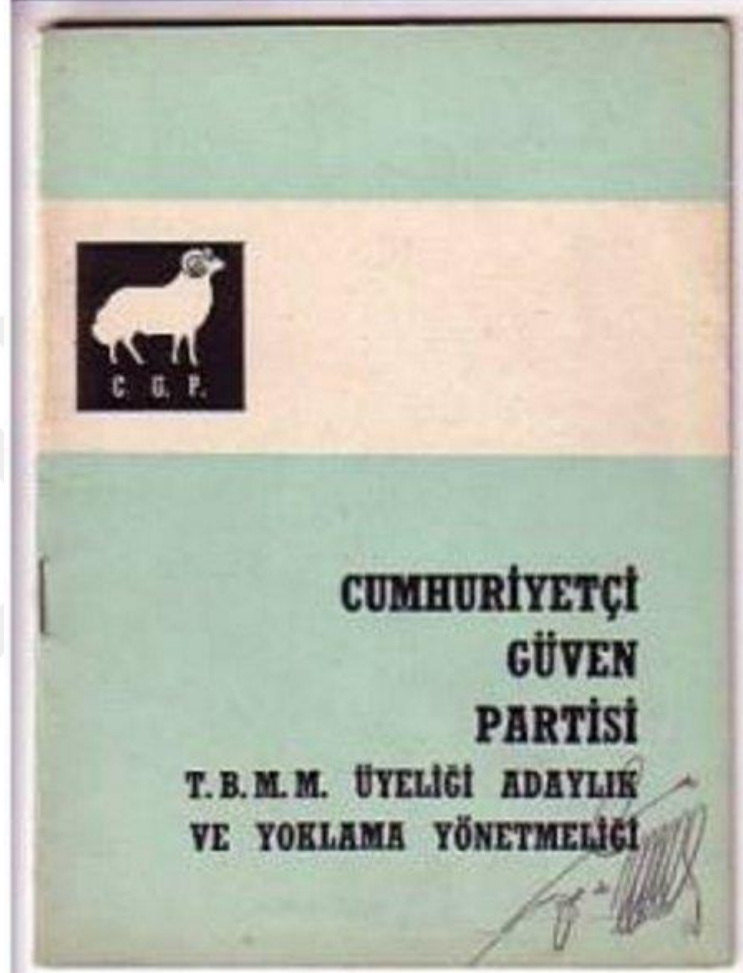

EK 4
GÜVEN PARTİSİ 1969 GENEL SEÇİMLERİ VE OY PUSULASI

EK 5

CUMHURİYETÇİ GÜVEN PARTİSİ YÖNETMELİK KİTAPÇIĞI

EK 6

CUMHURİYETÇİ GÜVEN PARTİSİ 1977 YILI SEÇİM ÇALIŞMASI

